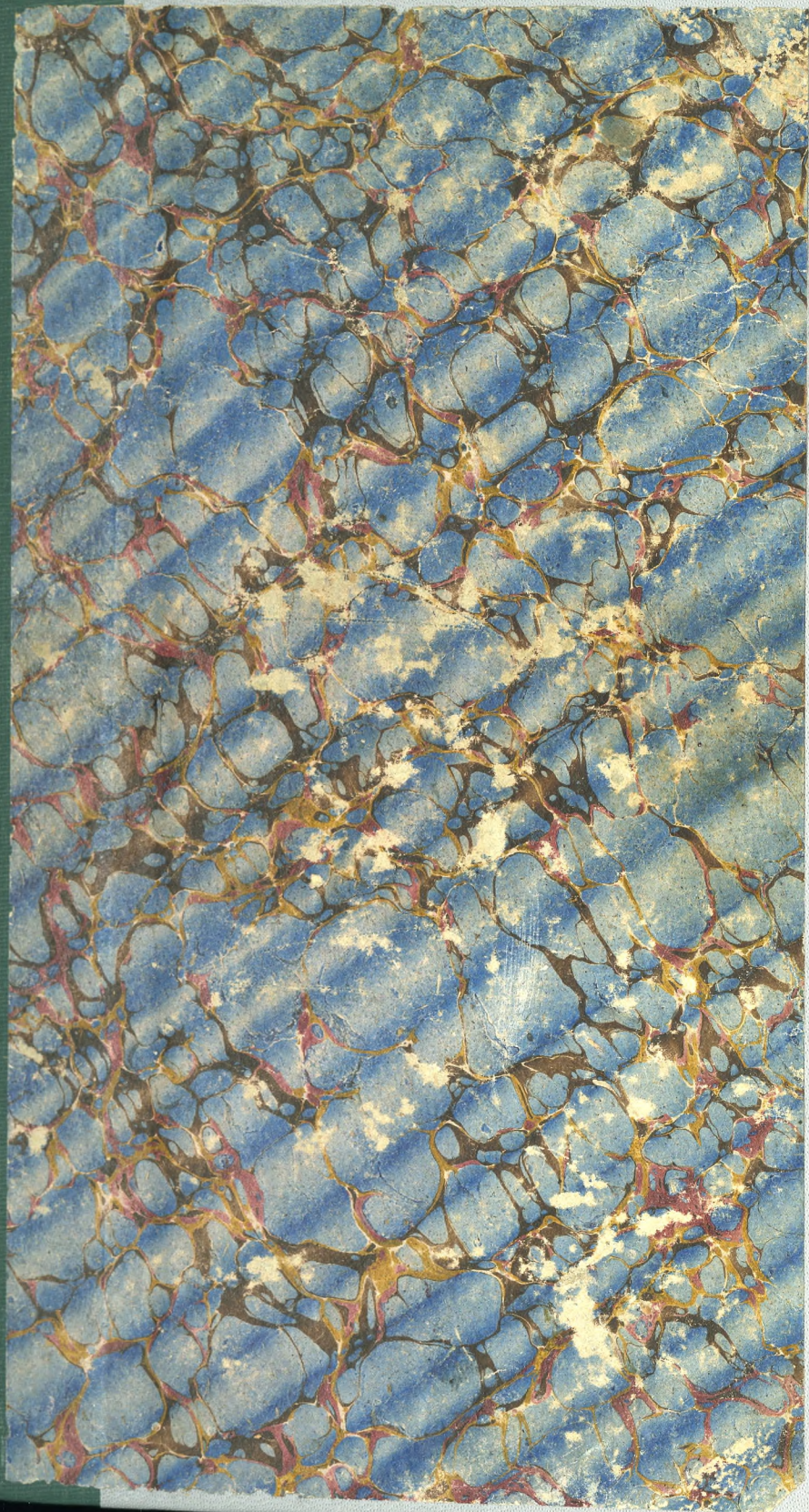

Politikai
röpiratok.

12.

12

90

2

A D A L É K
A MAGYAR KÖZJOGHOZ

ÉSZREVÉTELEK

LUSTKANDL VENCZEL MUNKÁJÁRA:

„DAS UNGARISCH-ÖSTERREICHISCHE STAATSRECHT“

A MAGYAR KÖZJOG
TÖRTÉNELMÉNEK SZEMPONTJÁBÓL

I R T A

DEÁK FERENCZ.

A „Budapesti Szemle“ 1865. I. füzetéből.

3.

PEST,
KIADJA PFEIFER FERDINÁND.
1865.

185
18

МІЛЛІОН
А МАГІА КІТІБІ

КІТІБІ

МАГІА КІТІБІ

МАГІА КІТІБІ

МАГІА КІТІБІ

DE BALLAGI GÉZA.

B E V E Z E T É S.

Egy közjogi munka jelent meg 1863. évben Bécsben Braumüller udvari könyvtárosnál, melynek czíme: „Das ungarisch-österreichische Staatsrecht. Zur Lösung der Verfassungsfrage dargestellt von Wenzel Lustkandl Doctor der Rechte.“ A munka 498 sűrűn nyomtatott lapra terjed.

Nagy érdekeltséggel vettük e könyvet kezünkbe, mert azt hittük a sokféle színezetű politikai röpiratok s programmok után, melyek a törvényről s közjogról csak töredékesen szólnak, végre oly munkára akadtunk, melynek szerzője nem valamely mereven felállított politikai nézet mellett akar védíratot írni, s nem törekszik a közjogot ama politikai nézethez idomítani, hanem előadja a magyar és osztrák közjogot, úgy a mint történelmileg a törvényekben s törvényes gyakorlatban kifejlett, előadja részletesen és rendszeresen, a tudomány szigorú hűségével s részrehajlatlanságával.

Azonban csalódtunk. Lustkandl úr nem magyar-osztrák közjogot, sőt általában nem is közjogot írt, hanem a magyar és

osztrák közjog némely pontjainak töredékes fejtegetésével akar egy politikai nézetet s irányt támogatni, s a törvényeket és történelmet a szerint idézi, magyarázgatja és idomítja, a mint ama politikai nézetnek és iránynak érdeke kívánja. Egy szóval: munkája nem rendszeres tudományos dolgozat, hanem nagy terjedelme mellett is csak politikai röpirat, az efféle röpiratok szokott pongyolaságával s gyakori részrehajlásával. Czimplapjára ezt írta: „Zur Lösung der Verfassungsfrage“: de a megoldást nem a különböző nézetek és érdekek kiegyenlítésével akarja elérni, hanem egyszerűen az által, hogy mindazt, a mi saját nézeteivel ellenkezik, megsemmisíteni s elvitatni törekszik; az oly nemzeti jogokat, melyek az ő elméletével össze nem férnek, merőben tagadja vagy legalább tetemesen devalválja; idéz a hol idézetre van szüksége, s ha az idézett törvény szövegéből legmerészebb okoskodással sem képes kihozni azt az értelmet, melyre szüksége volna, úgy segít magán, hogy magyarázgatás közben egyikét szót másként alakít, mint az eredeti szövegben áll; egyikét szót belegondol a törvénybe, a mi ott elő nem fordul, s végre maga is elhiszi, hogy diadalmasan bebizonyította állítását.

Nem szándékunk Lustkandl úr munkáját pontról pontra czáforgatni; messze túlhaladná ez a Szemle határait. Nem ereszkedünk politikai vitatásokba a teendők fölött: az ily vitatások inkább a napi lapok köréhez tartoznak. Csak azokra szorítkozunk, a miket Lustkandl úr, a történelemre és törvényekre hivatkozva a közjog terén, mint megtörténeteket vagy jogilag fenállókat hoz fel, s ezek közül is csak a fontosabbakra teendünk megjegyzéseket, azokra tudniillik, melyek egész elméletének alapul szolgálnak.

Ki a jövődőről s a politikai téren teendőkről szól, ki arról értekezik, minő törvényeket kell alkotni vagy a már létezőket miként kell módosítani, — az vélekedhetik saját felfogása szerint sokféleképen; változtathatja s időnként a körülményekhez alkalmazhatja nézeteit: de a ki a múlttól szól s azt adja elő, a mi megtörtént, ki valamely létező törvényt idéz, annak se a törvény szövegét, se a történt dolgokat nem lehet saját nézetéhez idomítani, hanem úgy kell azokat előadni, mint valósággal ál-

lanak. S ha e részben tévedés történik, a tudomány érdekében fekszik, a tévedést kimutatni s arra megjegyzést tenni.

Ismételjük tehát, hogy mi Lustkandl úr politikai irányát mellőzve, csak azon állításairól szólandunk, melyeket a történelem és közjog köréből hozott fel, s melyeket mi tévedéseknek tartunk.

ELSŐ FEJEZET.

Az első meglepő állítás, a mit Lustkandl úr munkája első fejezetében határozottan kimond, az, hogy „a február 26-diki osztrák alkotmány többet adott Magyarországnak s kevesebbet az összes birodalomnak, mint a mit az összes birodalom Magyarországtól, a magyar törvények szerint is, joggal követelhetne.“ Ez lehet egyéni nézet, s mi nem tartanók szükségesnek Lustkandl urat abban háborgatni, mert úgy hisszük, hogy a mellett nem sok prozelitát fog csinálni: de úgy látszik, ezen tételt vette ő fel kiindulási pontul, s művének legnagyobb része épen ezen tétel bebizonyítására van irányozva. S midőn állítását a törvényekből és történelemből merített adatokkal és okoskodásokkal törekszik támogatni, oly alaptalan dolgokat mond el, melyeket megjegyzés nélkül nem hagyhatunk.

Mindenekelőtt ugyanis azt állítja, hogy: „az 1848. évi törvények nem jogérvényesek“ (durchaus nicht giltig): mert

a) „nem illetékes gyülekezet által s nem jogszerű módon hozattak.“ Ennek bebizonyítása végett hivatkozik L. úr gróf Majláth Jánosra, ki osztrák történelmének ötödik kötetében azt mondja: hogy a főrendek tereme és a karzatok tele voltak a féltelmesen fölizgatott ifjúsággal, senki sem mert szállani, s így lett a rendek határozata országgyűlési határozattá, s a küldöttség így küldetett Bécsbe. Hivatkozik továbbá Lustkandl úr Dobránszkynek egy beszédére, melyet 1861-ben a magyar országgyűlésen akart elmondani; de mint L. úr állítja, jogellenes gátoltatása miatt el nem mondhatott. *) Ezen beszédben többek

*) Ez állítólag jogellenes gátoltatás abban állott, hogy Dobránszky úr megválasztása ellen az illető választó kerületből panaszt

közt az mondatik, hogy: „az 1848-ban szavazott személyek nem voltak mindnyájan követek; a kik követek voltak, nagyrészt távol valának; a jelenlevők pedig nem szavaztak útasításaik szerint, holott az törvényes kötelelességök lett volna, s e miatt illetéktelenné váltak.“ E bizonyítványokra hivatkozva, L. úr azt állítja: „hogy a fejedelemnek nem is lehetett volna az illetéktelenül elhatározott törvényjavaslatokat a magyar jog szerint szentesíteni; mert ha fölteszszük, hogy a fejedelem ezt teheti: akkor vége a jogfolytonosságnak s a magyar alkotmány fenállásának; nem szükséges egyéb, csak az, hogy a király hívjon össze egy illetéktelen gyülekezetet, küldjön oda egy század katonát, s vége az alkotmánynak.“

Nem tartja érvényesnek Lustkandl úr az 1848. évi törvényeket:

b) „azért, mert Ferdinánd császár és király ő felsége azok tartalmát nem tudva, tévedéshől, vonakodva, s az egyébként törvényes formák meg nem tartásával írta alá, miután az államtanácsot, mely a birodalom közös ügyeire, különösen a pénz- és hadügyre nézve Mária-Terézia óta fenállott, s a magyar törvények aláírása előtt 1848-ban már felállított miniszteri tanácsot meg nem kérdezte, hanem az aláírás ő felségének akarata ellen, a viszonyok nyomasztó súlya alatt történt.“

c) Nem tartja Lustkandl úr érvényeseknek az 1848-diki törvényeket még akkor se, ha azokat ő felsége, Ferdinánd császár és király, szabad-akarathól, minden kényszerítés nélkül tartalmukat tudva, írta volna alá; „mert azokat csak a maga részéről, nem pedig egyszersmind örökösei részéről is szentesítette, ámbár nem ugyan a szokott törvényeknek, hanem legalább az ország privilegiumainak aláírása mindig az örökösök nevében is történt.“

d) Nem tartja érvényeseknek Lustkandl úr az 1848. évi törvényeket azért se: mert ő felsége azokat örökösödésre jogosított jogutódainak megkérdése nélkül írta alá.

emeltek; a panaszt az országgyűlés törvényszabta úton megvizsgáltatta s a vizsgálatnak eredménye az lett, hogy a választásnál történt lényeges hibák miatt Dobránszky úr választása nem igazoltatható.

e) Nem tartja jogérvényeseknek: mert azon törvények sértik a Magyarországgal egyesült országok jogait.

f) Nem tartja érvényeseknek: mert „ha ő felsége előbb mint absolut fejedelem tekintethetett is, 1848 márczius 15-ke óta, miután a miniszteri tanács Ausztriában felállított, a magyar törvények pedig april elején gyártattak, már egyedüli képviselője és törvényhozó tényezője a többi országoknak nem volt.“

g) Végre nem tekinti L. úr jogérvényeseknek az 1848. évi törvényeket azért se: mert „a magyar országgyűlés később ugyanazokat a törvényeket megszüntette, a köztársaságot kiáltotta ki, s a király és nádor helyébe az izgatók fejét emelte.“

Hogy ez ellenvetésekre felelhessünk, lássuk az 1848-diki pozsonyi országgyűlés végszakaszának történelmét, s mondjuk el magokból az országgyűlési irományokból és hiteles naplók-ból, melyek bizonyosan hitelesebb források, mint a melyekre Lustkandl úr hivatkozik, miként hozattak és szentesítettek az említett 1848. évi törvények.

A magyar országgyűlésnek, mely 1848-ig egyedül a kivált-ságos osztály képviselőiből s tagjaiból állott, folytonos gyakorlat által szentesített eljárása a törvényjavaslatok elkészítésében és megállapításában a következő volt:

Minden indítvány a kerületi ülésben vétetett föl. Ez ülés csak a rendi tábla tagjaiból állott, saját elnökei alatt, A miben ott megállapodtak, az vitetett országos ülésbe, melyen a fejedelem által kinevezett főbb hivatalnok, a királyi személynök elnökölt, s a miben ott megállapodás történt, az küldetett által a főrendekhez, kiknél a nádor elnökölt; s ha a főrendek is meg-egyeztek benne, akkor terjesztetett föl, mint országgyűlési határozat, ő felségéhez, kitől függött azt elfogadni vagy visszavetni.

Igy történt ez az 1848. évi törvények alkotásánál is.

1848 márczius 3-án Pestmegye követe a kerületi ülésben indítványozott ő felségéhez egy feliratot, melyben elsoroltnak s elvben határozottan kimondatnak mindazon reformok, melyeket az ország rendei múlhatlanul szükségeseknek láttak; névszerint: a közteherviselés, az úrbéri viszonyok kármentesítés melletti megszüntetése, a katonai élelmezés és szállásolás terhei-

nek megkönnyebbitése, a királyi városok és szabad kerületek közigazgatási és politikai rendezése, a népnek a politikai jogokban részesítése, a földmivelés, műipar és kereskedés fölvirágzására szükséges intézkedések megállapítása, a honvédelmi rendszernek gyökeres átalakítása, a magyar közállomány jövedelmeinek és szükségeinek számbavétele és felelős kezelés alá helyezése, a testületi kormány-rendszernek magyar felelős miniszteriummá átalakítása, mint minden szükséges reformok alapfeltétele s biztosítéka. Ez a felirat a kerületi ülésben elkészítettvén, márczius 4-én országos ülésben vétetett föl, hol a királyi személynök elnöklete alatt el is fogadtatott. Ez ülésben valószínűleg tele voltak a karzatok és a terem azon része, mely korlátokkal volt a tanácskozó teremből elválasztva: de semmi erőszak nem történt, mi a tanácskozást gátolta volna, se akkor, se utóbb az országgyűlés végeig — pedig az még öt hétig tartott — senki szót és panaszt nem emelt az erőszak ellen, se az országos rendek előtt, se az országgyűlés elnöksége előtt, se a fejedelem és a fejedelmi hatalom kezelői előtt, pedig mindezeknek elég erejük lett volna a tanácskozási biztosságot, ha megzavartatik vala, helyreállítani, miután a rendes katonaság s az egész polgárság rendelkezésükre állott. Az országos ülésben elfogadott felirási javaslat azonnal átküldetett a főrendekhez, a kik azonban a tárgyat nem vették tüstént nyilvános tanácskozás alá, mert a főrendi tábla rendes elnöke, a nádor, Bécsbe utazott volt. Csak tíz nap múlva, márczius 14-én lőn a felirási javaslat a főrendeknél fölvéve, és pedig a nádor elnöklete alatt. A közben lefolyt tíz nap alatt a főrendek-magok között zárt tanácskozásokat tartottak, azokban történt a közös megállapodás, s a 10 nap múlva tartott nyilvános ülésben ellenmondás nélkül lőn a rendek felirata elfogadva. A főrendek által ekkép elfogadtatván a felirási javaslat, a fölirat elkészült, s 72 tagból álló fényes küldöttség által, — melyhez a főrendek a nádoron kívül 13, s a rendek 58 tagot neveztek, s a melynek tagjai közt legfőbb világi és papi méltóságok s számos királyi tisztviselők voltak, — felküldetett Bécsbe, ö Felségéhez.

A felirat mellett nem voltak törvényjavaslatok, de a törvé-

nyek fő elvei ki valának mondva, s a részletes megállapítás a feliratnak ő Felsége általi elfogadásától lőn felfüggesztve. A küldöttség megjelent ő Felségénél Bécsben, a császári palotában, a nádor vezérlete alatt, márczius 16-án, s az országgyűlés feliratát hódoló tisztelettel benyújtotta. Ő Felsége a feliratot kegyesen fogadta s legkegyelmesebben kinyilatkoztatta, hogy egy független magyar miniszterium megalakításával s alkalmas egyének előterjesztésével nádor ő fenségét bizta meg, s az országgyűlést oda utasította, hogy a szükséges törvényjavaslatokat, a feliratban érintett egyéb tárgyokról is, készítsék el s terjesszék ő Felsége elé; minek folytán gróf Batthyányi Lajos miniszter-elnöknek azonnal ki is neveztetett.

Miután ő Felsége márczius 16-án az ország feliratát elfogadta, a karok és rendek az ő Felsége által is helyben hagyott elvek alapján, szokott mód szerint elsöben kerületi, azután országos ülésekben kidolgozták az egyes törvényjavaslatokat; tanácskoztak azoknak minden egyes kitételei fölött; több követ módosításokat indítványozott, s azokat a többség vagy elfogadta vagy félrevetette. S midőn így rendes tanácskozás folytán a törvényjavaslat megállapított, a förendi táblához lőn általküldve, hol ismét szokott módon folytak a tanácskozások, hozzá szöllottak a förendi tábla tagjai, tettek ök is módosításokat és több tárgyra nézve a két tábla között izenetek váltattak. Végre a két tábla közös megállapodása folytán a törvényjavaslatok nem együtt, nem egy felirat mellett, hanem külön, egyenként fölterjesztettek ő Felségéhez. A mint mindezeket az országgyűlési iratok és hiteles naplók bizonyították.

Ő Felsége a fölterjesztett törvényjavaslatokat egyenként fontolóra vette s nem a magyar miniszteriummal, mely, a törvények még nem levén szentesítve, tetteleg életbe nem lépett, hanem saját udvari kancelláriájával, saját rokonával, az ország nádorával, továbbá Magyarország főbb hivatalnokaival, mint például az ország-bíróval, tanácskozva, adta ki a törvényjavaslatokra magyar királyi udvari kancelláriájának ellenjegyzése mellett, épen úgy, mint máskor is szokásban volt, kegyelmes királyi válaszait. E legfőbb királyi válaszok is nem egyszerre, hanem

egyenként adattak ki, sőt némely tárgyakra nézve ő felsége méltóztatott első válaszában észrevételeket is tenni. Ez észrevételeket az ország rendei nem vélvén elfogadhatóknak, folytak az országgyűlési egyezkedések (tractatus diaetales) a nemzet és a fejedelem között, mint a magyar közjog szerint folytonosan szokásban volt. S az ország nádora, mint törvényeink szerint a fejedelem és nemzet közt közbenjáró, maga mellé vevén a már kinevezett miniszter-elnököt és hármat azon egyének közül, kik magyar minisztereknek voltak kijelölve, fölment ő felségéhez, hogy ő Felségét, a királyi válaszban tett észrevételekre nézve hódoló tisztelettel fölvilágosítsa. Ő Felsége saját testvérét, Ferencz Károly csász. kir. főherczeg ő fenségét, és nagybátyját Lajos csász. királyi főherczeg ő fenségét bizta meg a maga részéről, és ezen csász. kir. főherczegek s a nádor ő fensége, meghivatván gróf Batthyányi Lajost s a három kijelölt magyar minisztert és a magyar kir. udvari kancelláriának két tagját, ő csász. királyi Felsége nevében tanácsot tartottak, melyben az 1848-ki törvények pontról pontra fölvetettek, megvitattattak, a kiadandó legkegyelmesebb királyi válaszok fogalmazva lettek, s egyenként az országgyűléshez leküldettek. *)

Néhány nap múlva, april 10-én (mert a szentesítést ő Felsége april 11-kére tüzte ki) ő csász. kir. Felsége Bécsből, senki és semmi által nem kényszerítve, ni amúgy is senkinek se szándokában, se hatalmában nem volt, önként és szabad-akaratból, fényes kísérettel Pozsonyba érkezett, s másnap a fölterjesztett és ő Felsége által is elfogadott törvényeket szokott módra, a legnagyobb ünnepélyességgel szentesítette.

Így lettek alkotva az 1848. évi törvények; ez volt lefolyása az egésznek, hiven és hiteles források után előadva. Hol van itt nyoma is azon terrorismusnak, melyet Lustkandl úr emleget, akár a törvények készítésénél, akár azok szentesítésénél?

*) Mindezek valóságára nézve hivatkozhatunk azon volt miniszterekre, kik az említett tanácskozmányban részt vettek közül még életben vannak, Deák Ferenczre és báró Eötvös Józsefre, s a magyar udvar kancelláriának szintén még életben levő két tagjára, Szögyényi László akkori alkancellár és Barta! György referendarius urakra.

A mit Lustkandl úr, gróf Majláth János után felhoz, hogy a főrendi terem és karzatok telve levén a félelmesen fölízgatott ifjúsággal, szóllani senki sem mert, s így lön a rendek határozata országos végzéssé emelve: történelmileg épen nem hű. A karzatok és a terem azon része, mely a tanácskozásra jogosított főrendek tanácskozó tereméből, mint mindig, korlátokkal volt elkülönözve, tele volt ugyan ifjakkal és öregekkel, a mi más időkben is gyakran történt; s igaz, hogy mikor a karok és rendek fölirati javaslata, mely az 1848. évi törvényeknek alapul szolgált, a főrendi táblánál márczius 14-én elsőbben fölvetetett, nem történtek a fölött vitatkozások, nem tartattak szónoklatok, hanem közfelkiáltással egyhangúlag elfogadtatott: de nem azért, mivel senki sem mert szóllani, hanem azért, mert azon tíz nap alatt, mely a fölirati javaslatnak a főrendekhez lett átküldésétől a főrendi ülésig, márczius 14-kéig, lefolyt, mint fennebb megjegyeztük, a főrendek magok közt ismételve tanácskozmányokat tartottak, melyek nem levén nyilvánosak, abban senki által nem is zavartathattak; — s e tanácskozásokban a főrendi tábla tagjai egymást felvilágosították és abban állapotok meg, hogy a törvényjavaslatot vitatkozás nélkül elfogadják. Ha voltak is, a kik egy vagy más pontra nézve, más véleményben valának, a tanácskozmányokban, látván a többség akaratát, annak saját nézeteiket készek voltak alárendelni. Bizonyítja ezt a főrendi hiteles napló, mely szerint az elnöklő nádor, ő cs. kir. fensége, a felirási javaslat felolvasása után következő szavakkal kezdette meg a tanácskozást: „Az előttünk levő s épen felolvasott felirási javaslat fölvetelének maig lett elhalasztatásától azon eredményt merem reményleni, miszerint a méltóságos főrendek a törvényjavaslatot, úgy a mint felolvastatott, egész kiterjedésében el fogják fogadni.“ Nádor ő fenségének ezen felszóllalását a főrendek általános helyeslése követte, s így lön elfogadva a felirási javaslat. *)

Nem példátlan ez a törvényhozások történelmében; nem, kivált a magyar törvényhozásában. Több fontos tárgy közül

*) Lásd: Főrendi hiteles Napló. 40-ik ülés, 338, lap.

csak egyet említettünk, — a sanctio pragmaticának 1723-ban történt elfogadását. Akkor is előleges tanácskozmányokban történt a megállapodás, s midőn a sanctio pragmatica elfogadását Komáromvármegye követe nyilvános ülésben indítványba hozta, minden bővebb fejtegetések és szónoklatok nélkül közfelkiáltással lett az elfogadva. Ki fogja most már mondani akarni, hogy e határozat nem érvényes, mert az ülésben nem vitáztak fölötte? Egyébiránt ki fogja azt akár gróf Majláth Jánosnak, akár Lustkandlnak elhinni, hogy a felizgatott ifjúság állítólagos zsarnoksága ellen Magyarország nádora, a királyi főherczeg, nem tudott vagy nem mert volna elég erőt kifejteni, holott a lakosság is egészen csöndes, s a Pozsonyban levő rendes fegyveres erő sokkal számosabb, mint azon állítólag zsarnokoskodó felizgatott ifjúság?

A mi pedig magokat az egyes törvényjavaslatokat illeti: azok fölött, mint a főrendi Napló bizonyítja, vitatkoztak a főrendek, számosan szólottak s mint fennebb említők, módosításokat tettek, a rendekkel üzeneteket váltottak; mindezekre nézve tehát hasonlóul valótnak, hogy senki sem mert szólani.

Az a vád, melyet Lustkandl úr Dobrzánszky után felhoz, hogy a rendek tábláján azok szólottak, a kik követek nem valának, a követek pedig nagy részt távol voltak, alaptalan. A rendek táblájának tagjai voltak: a királyi tábla, a káptalanok és törvényhatóságok s a jelen nem levők küldöttei. Mindezeknek joguk volt szólani. Kik szólottak ezeken kívül s ezek többségének ellenére kik hozták a határozatot: nehéz volna bebizonyítani. A jogosultak többsége s a táblának az ő Felsege által kinevezett magas állású elnöke bizonyosan nem túrték volna, hogy a nem jogosultak a többség akarata ellen bármi végzést erőszakoljanak a rendekre, s az ellen felszóllaltak volna; már pedig se akkor, se utóbb, se az országgyűlésnél, se az összes országgyűlés elnökénél, a nádornál, se a legfőbb hatalomnál nem történt ily felszóllalás. Könnyű az efféle vádat vaktában oda vetni!

Az sem áll, hogy a követek nagy része távol lett volna. Lehet, hogy egyik vagy másik követ az ülésben nem volt jelen; de se Magyarországon, se más törvényhozásoknál nem teszi a

határozatokat érvénytelenekké az, hogy egyik vagy másik követ nem volt jelen.

Sok fontosságot látszik helyezni Lustkandl úr azon körülményben, hogy az alsó táblán a követek útasítások nélkül vagy azok ellenére szavaztak. De úgy látszik, L. úr nem tudja, mi volt az útasításoknak érvénye a magyar közjogban.

Az útasítások a magyar közjogban egyedül a követ és küldői közötti viszonyra vonatkoztak, s azoknak megtartása vagy mellőzése az országgyűlési határozatok érvényességére soha sem volt eldöntő.

Ha az érvényességre szükséges lett volna, hogy a követek határozottan útasításaik szerint szavazzanak: az országgyűlésnek joga lett volna előkérni s megtekinteni a követek útasítását. De ily jogot az országgyűlés soha sem gyakorlott és nem is követelt. Sőt ha valaki a követek közül valamely más követnek szemére vetette, hogy nem útasítása szerint szavazott, e szemrehányást az egész testület rosallotta s kijelentette, hogy arról a követ csak saját küldőinek tartozik felelettel.

Ha az érvényességre szükséges lett volna az útasítások megtartása: minden oly esetben, mikor valamely törvényhatóság két követe egymással ellenkezőleg nyilatkozott, annak szavazatát kellett volna számításba venni, a ki a rendek előtt felolvasott útasítása értelmében szavazott; de ez soha sem történt, hanem minden ily esetben mind a két követnek szavazata számított, vagyis mivel szavazataik egymással ellenkezők voltak, a két szavazat elidálnak tekintetett.

Ha az érvényességre szükséges lett volna az útasítások megtartása: minden oly határozat, mely néha egy-két útasítás nélküli vagy azon kívüli szavazat által nyert többséget, összedőlt volna, mihelyt világosságra jött, hogy a szavazat útasítás elleni volt. Ez pedig soha sem történt.

Ha az érvényességre szükséges lett volna az útasítások megtartása: akkor az oly tárgyak feletti tanácskozásoknál, melyek újabban merültek fel, s így a legnagyobb rész útasításaiban előrelátva nem voltak, a követek nem szavazhattak volna érvé-

nyesen; de rendesen ellenkező történt. A követek szavaztak, határozatot hoztak és a határozatot megírták küldőiknek.

Legnagyobb része a magyar törvényeknek ily módon készült.

A követek hivatkoztak utasításaikra vagy azért, hogy küldők előtt igazolják magokat, vagy azért, hogy szavazataiknak nagyobb erkölcsi súlyt adjanak, mintegy kijelentve, hogy a mit ők mondanak, egy egész megyének világosan kifejezett kívánata szerint mondják; némelyek talán azért is, hogy akár a hatalom, akár a közvélemény irányában mentegessék magokat, miszerint a mit mondtak, nem saját meggyőződésükből, hanem csak kötelesség szerint mondták. De soha senki sem hivatkozott utasítására azért, hogy az országgyűlési határozat, mely szavazata szerint alkottatik, jogérvényes legyen. Országgyűléseink történelméből több példával igazolhatnók ez állítást. De csak egyet említünk az 1687. évi országgyűlésből. Midőn ez országgyűlésen az ország rendei a trónörökösnek elsőszülöttség szerinti megállapítása fölött tanácskoztak, tizennégy tiszai megye nevében Kende Ádám, szathmári követ, kijelentette, hogy ők nem szavazhatnának a trónörökösnek elsőszülöttség szerinti megállapítására, ha utasításaik értelmében szavaznának; de a felség iránti hódolatos tiszteletök által vezéreltetve, beleegyeznek ők is, hogy az elsőszülöttre szálljon, a főrendi üzenet föltételeinek értelmében, a magyar korona.*) A végzés tehát ez országgyűlésen utasítások ellen hozatott; s mégis kinek jutott valaha eszébe a magyar közjog szempontjából e miatt e végzést jogérvénytelennek mondani?

Egyébiránt megjegyezzük azt is, hogy az 1848. évi törvények több tárgya fölött több törvényhatóságnak voltak utasításai, s mind ezek, mind azok, a kik utasításokkal ellátva nem voltak, szóval: a követek mindnyájan tudósították küldőiket az országgyűlés határozatairól, és egymásután érkeztek a törvényhatóságok levelei követeikhez, melyek szerint az országgyűlési

*) Szalay: Magyarország tört. V-ik kötet 384. lap. Azon országgyűlésnek a N. Muzeumban levő iratai után.

határozatokat ők is örömmel fogadták, követeiket útasítva, hogy azok szellemében működjenek. A kinek tehát előleges útasítása nem volt is, utólagosan lett helybenhagyva szavazata küldői által; ez pedig a korábbi országgyűléseken is sok fontos tárgyban gyakran így történt. S ha volt egyes törvényhatóság, mit alig hiszünk, ha volt töredék, mely az 1848. évi törvények egyik vagy másik pontját nem szerette: ezen nem kedves pontok bizonyára nem azok voltak, melyekért Lustkandl úr haragszik.

Mindezekből világos, hogy Lustkandl úr első ellenvetése, melyet az 1848. évi törvények jogérvényessége ellen felhozott, merőben alaptalan; és azon vádak, melyeket azon országgyűlés ellen szór, helytelenek és valótlanok.

Második ellenvetése L. úrnak, hogy ő Felsége az 1848. évi törvényeket tévedésből, kedve ellen, s azok tartalmát nem ismerve, az egyébként törvényes formák mellőzésével, nem szabadakaratból, irta volna alá, — hasonlóul alaptalan. Mert, mint fennebb elmondottuk, elsőbbben a fölirat terjesztetett föl ő Felségéhez, mely a később fogalmazott törvények alapelveit foglalta magában. És e fölirat tartalmát is, már előre, még a fölterjesztés előtt ismerte és ismerhette ő Felsége. Miután ugyanis a rendek táblája megállapította a fölirati javaslatot, s mielőtt az a főrendi táblánál fölvétellett, a nádor, ki törvényeink szerint az összes magyar országgyűlésének elnöke, s a fejedelem és nemzet közt közbenjáró, fölment Bécsbe ő Felségéhez, s egy pár nap múlva ő cs. kir. Felségének egyenes parancsából az ország-birót is fölrendelte. *) Az országnak e két magas állású zászlósa s a korona legfőbb tanácsosai megismertették ő Felségét kétségtelenül részletesen azon kívánatokkal, melyek a rendek tábláján akkor már megállapítva volt feliratban foglaltattak; és csak ezután, még pedig napok múlva, tárgyalatott a főrendeknél a rendek fölirati javaslata; csak ezután lőn az országos határozattá; csak ezután küldetett fel ő Felségéhez. E magas-állású férfiakon kívül ott volt ő Felségének oldala mellett a magy. kir. udv. kancellária, melynek működése köréhez tartozott ő Felsége parancsából

*) Lásd: Főrendi Napló, 340. lap.

felvilágosításokat is adni. S ha ő Felsége akarta, megkérdez-
hette bármelyik miniszterét vagy államtanácsosát, kik ak-
kor még szakadatlanul folytatták hivatalos működésüket, mint-
hogy a bécsi mozgalmak később történtek; ámbár megjegyez-
zük itt azt, hogy a magyar közjog szerint a magyar törvények
érvényességéhez soha nem volt szükséges, hogy ő Felsége, ki
mint magyar király szentesítette a magyar törvényeket, osz-
trák minisztereit és államtanácsosát is megkérdezze; sőt számos
törvényeink azt kívánják, hogy Magyarország közügyeire nézve
ő Felsége magyarok tanácsával éljen. A mi pedig magokat az
1848-ki törvényjavaslatokat illeti: ezek, mint fennebb mondók,
egyenként s egymás után terjesztettek föl. Meghallgatta ő Fel-
sége azok iránt is a magyar korona tanácsosait s udvari kan-
celláriáját; meghallgatott kétségtelenül nem egyet nem-ma-
gyar tanácsosai közül is; sőt, a mint szintén említők, mielőtt
ama törvényeket véglegesen elfogadta volna, tartalmuk fölött, ő
Felségének meghagyásából, tanácskozmány tartatott ő Felsége
saját testvérének, Ferencz Károly főherczegnek elnöklete alatt,
két császári királyi főherczeg befolyásával.

Említi Lustkandl úr ellenvetésében az erőszakot is, mely ő
Felségét azon törvények aláírására, legmagasabb akarata elle-
nére, kényszerítette. De ki gyakorolta hát ez erőszakot? Talán
az a 72 tagból álló fényes küldöttség, melynek nem csekély része
fényes állású magas hivatalnokokból állott? Ezek kényszerítet-
ték a hatalmas ausztriai császárt, saját fővárosában, saját császári
palotájában, 30 ezer hű katonának közepette, hogy fogadja el a mit
elfogadni nem akart? Valóban, ha azon napokban történt erőszak
Bécsben, azt nem a magyarok követték el. Az egyes törvények
fölterjesztése után pedig a magyarok közül csak azok voltak
fenn Bécsben ő Felsége előtt, kiket ő Felsége magához paran-
csolt, vagy kiket hivatalos állásuk állandónl Bécshez kötött.
Ezen időben az osztrák miniszterek sokkal gyakrabban érint-
keztek ő Felségének magas személyével; sokkal több befolyást
gyakorolhattak, s némely részben gyakoroltak is, mint a ma-
gyarok. Mutatja ezt azon körülmény is, hogy épen akkor nevez-
tetett ki Horvátország bánjává b. Jellachich, s e kineveztetésre

nézve nemcsak a designált magyar miniszterek, de a már miniszter-elnöknek kinevezett gr. Batthyányi Lajos sem kérdeztetett meg, csupán azért, mint akkor mondták, mert a törvények még szentesítve nem voltak. És ha tekintetbe vesszük, hogy ő Felsége a törvények ünnepélyes szentesítésére önként és minden kényszerítés nélkül útazott le Pozsonyba, s ott legmélyebb hódolattal fogadtatva, derült kedélyvel mondtotta ki az ünnepélyes szentesítést: nehéz volna bárkivel elhítni, hogy erőszakos kényszerítés csikarta ki az említett törvényeket.

Vagy talán a viszonyok erejét, az általános közvélemény súlyát tekinti L. úr ilyen erőszaknak? De hiszen melyik államférfiú fogja a közjogi törvényeket jogérvényteleneknek tartani csak azért, mert azokat a viszonyok ereje s a közvélemény súlya hozta létre? Ily tan mellett az európai közjog s az államszerződéseknek legnagyobb része érvénytelen volna, az újabb kor békekötéseitől kezdve az angol Magna-Chartaig. — Vagy talán L. úr csak azon törvényeket tartja erőszak és kényszerítés nélkül alkotottaknak, azokat ismeri el jog-érvényeseknek, mik a viszonyok számbavétele nélkül s a közvélemény mellőzésével vagy éppen azok daczára alkottattak?

Valóban furcsa tehát L. úrnak az 1715: 53. t. czikkre tett hivatkozása. Ezen törvényezikk a magánjog körében azt rendeli, hogy a Rákóczy-mozgalmak alatt álnoksággal, csalással, erőszakkal vagy félelemmel kicsikart szerződések bíróilag felbonthatatnak. De hiszen még ezen magánjogi törvény szavait sem fordíthatja ellentünk L. úr. Mert álnokságot és csalást csakugyan nem foghat az 1848. évi országgyűlésre. Hiszen annak egész eljárása nyilvános és egyenes volt. Erőszak, mint fennebb említők, nem gyakoroltatott, de nem is gyakorolthatott; Magyarország részéről bizonyosan nem, mert hisz itt se fegyveres erő, se néplázadás, se oly nyugtalanság, melynek fékezésére csekély katonai erő is elégséges ne lett volna, sehol nem volt, a fejedelem pedig Bécsben székelt, vitéz seregének közepette. A mi a félelmet illeti: L. úrnak, mint juristának tudnia kell, minő az a félelem, melyet a magánjog körében is elegendő oknak tart a törvény arra, hogy a félelemből kötött szerződés érvényteleníttessék. Ha valaki

p.o. attól fél, hogy ha a szerződést visszaütásítja, a másik fél elégtelen lesz, de mástól félni oka nincs : a kötött szerződést egyedül e miatt egy bíró sem fogja érvényteleníteni. S ha már kedve van L. úrnak a magánjog köréből hozni hasonlatot a közjogra : alkalmazza ezt a fenforgó közjogi kérdésre is.

Azon ellenvetése L. úrnak, hogy ő felsége a 48-ki törvényeket csak a maga nevében írta alá, nem pedig egyszersmind utódai nevében is, azok tehát utódaira nézve nem kötelezők, — valóban sajátos közjogi fogalom. Alkotmányos országban, hol a törvényhozás a fejedelem és a nemzet közt meg van osztva, mi lenne a törvényekből s magából az alkotmányból, ha mindazon törvény, melyet a fejedelem a maga nevében aláírt, utóda által ismét kérdésbe vétethetnék s érvénytelennek mondathatnék. Hiszen a törvények fölött a nemzet, vagyis annak képviselője az országgyűlés, ő felségével, nem pedig annak utódaival egyezkedik ; s midőn az egyezkedés megtörtént, az ekkép alkotott törvény valamint egy részről jogilag nemcsak azon nemzedéket kötelezi, mely a törvény alkotásában részt vett, hanem azon nemzedék utódait, a következő nemzedékeket is, mindaddig, míg a törvény alkotmányszabta úton meg nem változtatatik; úgy más részről a szentesített törvény nemcsak azon fejedelmet kötelezi, ki azt szentesítette, hanem utódait is. Mert általában az alkotmányosság fogalma szerint, s különösen Magyarországon a sanctio pragmatica szerint is, a törvények szoros megtartásának kötelessége a trónöröködéssel együtt jár. Egyébiránt L. úr maga is megismeri, hogy rendesen a magyar törvényeket nem szokták a magyar királyok utódaik nevében aláírni, de igen a nagy országos szabadság-leveleket (Landesprivilegien), mire példákat is hoz föl. Megjegyezzük azonban, hogy az 1848. évi törvények nem privilegiumok, hanem törvények ; s hogy Magyarország alkotmányos szabadsága nem privilegiumokon, hanem törvényeken s ünnepélyes szerződésen alapszik, s épen azért egyoldalúlag visszavonhatlan. Mondhatná ugyan L. úr, hogy a magyar szabadságnak is egyik alapja az arany bulla, mi valóságos privilegium. Mire felelhetnők, hogy keletkezését tekintve, annak is inkább csak a formája volt pri-

villegium, nem pedig lényege; felelhetnök, hogy a későbbi törvények s ünnepeleys szerződések az ország alaptörvényévé alakították; de elég megjegyeznünk, hogy Anglia szabadságának egyik alapja szintén privilegium alakú; de azért még sem fogja egy angol is elismerni, hogy az ő alkotmányos szabadsága privilegialis szabadság.

A Lustkandl úr által felhozott egyéb példákra vonatkozólag megjegyezzük, hogy az általa említett bécsi és linezi békekötések nem voltak privilegiumok, hanem békekötések; az 1723-ki sanctio pragmatica pedig szintén nem volt privilegium, hanem az uralkodóház leányágának örökölését és ezen örökölés föltételeit megállapító alapszerződés.

L. úr azon ellenvetésére, hogy az 1848. évi törvények érvénytelenek, mert azokat ő felsége az örökölésre jogosított jogutódainak megkérdezése nélkül írta alá, csak azt válaszoljuk, a mit fennebb, mint tényt elmondottunk, hogy a 48-ki törvények részletesen és szakaszonként ő felsége saját testvérének Ferencz Károly főhercegnek, kit ő felsége után az örökölés joga legközelebb illetett, elnöklése alatt két más es. kir. főherceg jelenlétében s befolyásával voltak a végelfogadás előtt átvizsgálva.

Egyébiránt ha ez nem történik vala is, nehéz volna bizonyítani, hogy a magyar király csak akkor szentesítheti a magyar törvényeket, ha abba az örökölésre jogosított jogutódai beleegyeznek. Mert ha ez így volna, akkor a nemzetnek nem egyedül magával a fejedelemmel kellene egyezkedni, hanem a császári ház ő felségétől I. Leopoldtól származó minden tagjával; mert, miután a törvények nem egy két évre alkottatnak, időfolytán a közelebbiek kihaltával a távolabbik is lehet örökölési jogutód. És így a magyar törvényhozás nem a magyar király és magyar nemzet között volna megosztva, hanem egy részről a magyar nemzet, más részről az I. Leopoldtól származó egész császári ház között. *)

*) Azt mondja L. úr ezen ellenvetéseinek folytában, hogy az 1848. évi törvények által az egész uralkodói hatalom megváltozott, s a personal unio personale dualitát-be ment által.—Ezen élcznek értelmé valóban

L. úrnak azon állítására, hogy az 1848. évi törvények sértik a Magyarországgal egyesült országok jogait, röviden azt válaszoljuk : hogy a Magyarországgal egyesült országok Erdély-, Horvát-, Tótország. Erdélyországnak, minthogy az képviselve nem volt, az 1848. évi országgyűlésen fen volt hagyva az említett 48-ki törvényekben, hogy az egyesülés iránt saját országgyűlésén nyilatkozzék, s Erdélyországnak törvényesen összehívott országgyűlése mind az egyesülést, mind az 1848. évi törvényeket egész terjedelmökben elfogadta : jogai tehát sértve nem lettek. Horvátország pedig képviselői által részt vett a 48-ki törvények alkotásában, mind az alsó táblánál, mind a főrendeknél ott ültek Horvátország követei ; ott voltak a főispánok, püspökök és főrendek Horvátországból ; ezen felül Tótországból a törvény rendelete szerint még az egyes törvényhatóságok követei is jelen voltak ; részt vettek ezen képviselők a tanácskozásokban és vitatkozásokban ; hozzá szözlottak a márczius 4-ki felirat után is az egyes törvényjavaslatokhoz ; módosításokat tettek , mik közül némelyek el is lettek fogadva, és így ugyan olyan befolyást gyakoroltak ezen törvények alkotásánál, minőt gyakoroltak minden más országgyűléseken. Senkinek nem volt szándéka Horvátország alkotmányos jogait bármi részben is sérteni, és ha a horvát nemzet

nincs, mert az 1848. évi törvények is ugyanazon fejedelmi személyt ismerik el magyar királynak, ki a többi örökös tartományok fejedelme ; a személy tehát nem kettő, hanem egy ; a hatalom kétféle, vagy ha tetszik kettős ugyanazon egy személyben ; és a fejedelemnek nem véletlen esetből származott, nem csak egy esetre szorított, hanem az ország és uralkodóház közötti ünnepélyes szerződés által megállapított ugyanazonossága az a kapocs, mely a különben egymáshoz nem tartozó országokat összetartja. Rendkívül meglepő, ha Lustkandl úr azok által, mik az 1848. évi törvényekben foglaltatnak, personal unio helyett Personen-Dualitát-et lát megállapítva, munkájának későbbi lapjain pedig azt mondja, hogy még a római birodalom és Magyarország között is, hol pedig a fejedelem ugyanazonossága csak esetleges volt, personal unio létezett. Ha közjogi elvül fogadtatnék el az, hogy a törvények alkotásánál a fejedelem beleegyezésén kívül még a fejedelmi ház tagjainak hozzájárulása vagy megkérdeztetése is szükséges : akkor volna ám personal unio helyett Personen-Pluralitát.

bármí részben sértve érzi jogait azon törvények által, vagy ha nemzeti törekvéseinek tágabb tért kíván, mint a minőt azon törvények engednek : ebből nem az a következés, hogy az 1848. évi törvények ez utóbb kifejtett követelések s kívánatok miatt már magokban érvényteleneknek tekintethessenek, hanem az, hogy Horvátország kívánatai és követelései fölött velök együtt, igazság és teljes méltányosság szerint, határozzon egy újabb országgyűlés.

L. úr azon ellenvetése, hogy az 1848. évi törvények azért nem érvényesek, mivel ha ő felsége előbb mint absolut fejedelem tekintethetett is, 1848 márczius 15-ke óta, miután a minisztertanács Ausztriában felállított, a magyar törvények pedig april elején gyártattak, már egyedüli képviselője és törvényhozó tényezője a többi országoknak nem volt, — hasonlólul alaptalan. Hiszen valamint a sanctio pragmaticát Magyarország nem az ausztriai tartományokkal, hanem a dicsőségesen uralkodó házzal kötötte, úgy az 1848. évi törvények szentesítését is nem Ausztriától, hanem ő felségétől, a magyar királytól, kérte a magyar országgyűlés. Nem az 1848. évi törvények mondták ki legelőször azt az eszmét, hogy Magyarország kapcsolt részeivel együtt szabad ország, s kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve független, azaz: semmi más országnak vagy népnek alárendelve nincs, s önállással és saját alkotmányával bír; hanem több törvényeink, különösen az 179°/₁ : 10. t. cz. is világosan és határozottan kimondja ezt. Vagy talán az említett törvényezikket is jogérvénytelennek fogja mondani L. úr, mivel tartalma nem olyan, minőnek ő szeretné? Egyébiránt az osztrák alkotmányosság és miniszterium kimondatott és megállapított 1848. év márczius 15-én, az önálló független magyar miniszterium pedig és az 1848. évi törvényeknek alapelvei ő felsége a magyar király által elfogadtattak márczius 16-kán. Ausztria alkotmányt kapott, melylyel előbb nem birt: Magyarország fenálló alkotmánya s alkotmányos jogai csak világosabban és határozottabban lőnek kimondva, szélesebb és igazságosabb alapra fektetve az 1848. évi törvények által. S valamint ő felsége az ausztriai császár meg nem kérdezte Magyarországot s annak

épen egyesült országgyűlését, hogy adjon-e és minő alkotmányt adjon osztrák tartományainak, s nem is volt köteles megkérdeni: úgy ő felsége a magyar király sem kérdezte meg, s nem volt köteles megkérdeni az osztrák tartományokat, minő változásokat s javításokat szentesítsen a magyar törvényekben.

Azon végső ellenvetésére L. úrnak, hogy az 1848. évi törvények azért sem érvényesek, mert azokat ugyanazon magyar országgyűlés ismét világosan megszüntette s a köztársaságot kiáltotta ki, — elég volna saját szavaival felelnünk, miket munkája bevezetésének 18. lapján a 36, 37 és 38-ik sorokban a „Verwirkungs-Theorie“ fölött mond. Nem is ereszkedünk e kényes tárgy bővebb fejtegetésébe, csak mellesleg említjük meg, hogy azon határozatot, melyre L. úr hivatkozik, márczius 4-ke elözte meg, mely napon a hatalom szava Magyarország alkotmányát eltörölte. S megjegyezzük még, hogy L. úr logicája valóban meglepett bennünket. Ugyanis L. úr a dialecticának minden fogásaival azt igyekszik bebizonyítani, hogy az 1848. évi törvények illetéktelen testület által hozattak, jogtalanul szentesítették s teljesen érvénytelenek; és mégis érvényesnek tekinti azon határozatot, melylyel, szerinte ugyanazon országgyűlés, tehát az, mely, mint ő állítja, illetéktelen volt, ama törvényeket megváltoztatta vagy eltörölte. Tehát ő szerinte illetéktelen volt az országgyűlés a 48-ki törvények alkotására, s azért határozatai nem érvényesek; de illetékes volt azok eltörlésére, és e határozata érvényes. Egyébiránt magára a tényre nézve is tévedésben van L. úr, midőn azt mondja, hogy ugyanazon országgyűlés törlötte el a 48-ki törvények némely határozatait, mely azokat alkotta; mert azon országgyűlés, melyben az említett törvények alkotva lőnek, a magyar alkotmánynak eddigi fenállott szabályai szerint egyedül a kiváltságos osztály országgyűlése volt, és ez az országgyűlés 1848. ápril 11-én végkép befejeztetett. Mivel pedig az 1848. évi törvények Magyarország alkotmányát az egész nemzetre kiterjesztve a kiváltságos osztály országgyűlései helyett népképviselői országgyűlést rendeltek: a legközelebbi országgyűlés, mely 1848. évi július 4-ére Pestre hivatott össze, a törvény értelmében népképviselői országgyűlés volt, mely ama bevégzett 48-ki

pozsonyi országgyűléstől idejére, helyére, alakjára és tagjaira nézve teljesen különbözött. Ez országgyűlés tette által később 1849-ik év elején üléseit Debreczenbe, s ott hozatott az a határozat, melyet Lustkandl úr legalább aunnyiban, a mennyiben az megváltoztatja a 48-ki törvényeket, hajlandó érvényesnek tekinteni. Azon országgyűlés, mely a L. úr szerint illetéktelen országgyűlés által alkotott törvények alapján s azok értelmében hivattott össze, később, midőn tagjai megritkultak, mégis képes volt oly végzést hozni, mely L. úr előtt is valamennyire legalább érvényes. Ha mi mondottuk volna azt, a mi L. úr említett okoskodásában foglaltatik, ő valószínűleg elmosolyodnék.

Nem hozott fel tehát L. úr semmi alapos okot annak bebizonyítására, hogy a 1848. évi törvények már magokban jogilag érvénytelenek. És ha csak az ő ellenvetéseinek fontossága volna az egyedüli akadály, mely az említett törvények tetteleges életbeléptetését gátolja, az akadályt elhárítani nem nagy munkába kerülne.

MÁSODIK FEJEZET.

Azok után, miket az 1848. évi törvények érvénytelenségéről mondott, átmegey Lustkandl úr a magyar trónörököségi jog fejtegetésére, s azt állítja, hogy „a Habsburg-házat a magyar trónörököségi joga, és pedig első-szüllöttségi sorral, sőt a leány-ágra is kiterjesztve, nem 1687 óta, nem az 1723. évi sanctio pragmaticánál fogva, hanem I. Ferdinánd idejétől, 1527-től kezdve, illeti s illette mindenkor, s ezen joga még az 'Árpád-házról szállott reá.“ Ez állítást, melyből számos nagyfontosságú következményeket von le, hosszas okoskodással s idézetekkel ügyekszik bebizonyítani. Elmondja, hogy már az Árpád-házbeli királyok korában a fiú az atya után, több fiúk között az idősbik, s fiúk nem létében a királyok leányai öröklötték a koronát; felemlíti sz. István után Pétert, ki mint Gizelának, sz. István nővérének, fia, öröklötte a trónt; megjegyevén, hogy Gizela, bátyja magvaszakadtával, a trónörököségi jogositva volt; elmondja, hogy az Árpád-ház alatt egyetlenegyszer szakadt meg e sor, midőn I. András után nem annak fia Salamon, hanem testvére I. Béla következett az uralkodásban; de már I. Bélának fiai, Géza és László, nem akarták a trónt elfoglalni, hanem azt az első-szüllöttségi jog tekintetbe vételével, I. András fiának, Salamonnak, engedték által. De azt nem mondja meg, hogy később a Salamonnal elégületlen magyarok őt elűzték, és még Salamon életében Gézát választották meg királynak. Így megey végig az Árpád-házon, előadásával igazoltnak tekintvén fennebbi állítását.

Megjegyezhetnök előadására, hogy ha a leány-ág a fiág után örökölhette csak az uralkodást, miként juthatott sz. István

után Péter a trónra, holott sz. István édes atyjának Gézának, testvére Mihály, fiágon levő unokákat, Andrást, Bélát és Leventét hagyott maga után, kik közül a két első utóbb csakugyan uralkodásra jutott? Mikép lehetett az, hogy midőn Pétert elkergették, Aba jutott a trónra, ki a történelem állítása szerint sz. István második nővérének, Saroltának férje volt? Vagy talán azt mondja L. úr, hogy az oldal-ági fiörökösök is csak akkor juthattak trónra, ha az uralkodó ág nem csak fi-, hanem leány ágban is kihalt, és így Géza vezér testvéreinek Mihálynak maradékai nem előzhették meg Gézának leányait és azok maradékait? De ha ez az elmélet állana, akkor meg azt volna nehéz megmagyarázni, miként történhetett, hogy IV. Lászlónak 1290. évben történt halála után nem az ő nővére s annak maradéki jutottak uralkodásra, hanem III. András, Istvánnak, IV. Béla testvéreinek, II. András unokájának fia, és így az öröködéshen mellőzetett az elhunyt királyhoz legközelebb álló nővér; s az uralkodás átment egy másik ág fmaradékára, szóval: oly ágra, mely két s illetőleg három foknyi távolságra volt az elhunyt királytól.

Azonban mindezekből csak az tűnik ki, hogy homály fedi a régi kort, melyet földeríteni nem oly könnyű. Az az egy nem szenved kétséget, hogy azon korban az Árpád-ház uralkodott Magyarországhban, s Péter és Aba kivételével mindig fiág; meg volt-e határozottan állapítva az öröködéshen rend s mikép volt megállapítva: behizonyítani most már alig lehet.

De általmegy L. úr azon korra is, midőn többféle házaktól származott királyok uralkodtak Magyarországhban, s e korról is határozottan állítja: hogy az Árpád-ház leánymaradékainak volt kétségtelen öröködéshen joga, s hogy Magyarország szabad-választási joggal soha nem bírt, hanem az elhunyt királynak gyermekei vagy leányainak férjei léptek mindig a trónra, s ezt felhozott példákkal akarja igazolni.

Hogy a magyarok az Árpád-ház iránti tiszteletből örömet kerestek uralkodót a fiág kihaltával azon háznak leány-ági ivadékaiból, hogy e korban is szívesen emelték trónra elhunyt királyuk gyermekét: az kétségtelen. Tették ezt leginkább kegye-

lethöl. Több fejedelmek még élőkben ügyekeztek biztosítani a trónt gyermekeiknek, s azokat vagy leányaik vejeit ajánlották még élőkben a nemzetnek utódaikul. Így ajánlotta Nagy-Lajos, fia nem levén, saját leányát, Máriát; így Zsigmond saját vejét, Albertet. De szoros és határozott kötelezettséget kimutatni még ezen korból sem lehetne. Sőt a szabad-választásnak kétségtelen nyomai épen nem ritkák ez időszakból. Így például: I. Mária azon királyi levélben, melyet Forgách Balázs részére kiadott, többek között ezeket mondja: „Et ex hoc Nos Conformitas Praelatorum, Baronum et secus universorum Nobilium et Procerum Regni nostri Hungariae Sacra Corona pari voluntate, nemineque discrepante, coronassent et inunxissent,“ -- e szavak bizonyosan nem mutatnak arra, hogy I. Mária a L. úr elmélete szerint már előbb fenállott s a nőagra is megállapított örökösödési jogán jutott a trónra. *)

Zsigmond hasonlóul választás által lön magyar király; mert ha azon megállapított nőági s első-születtségi örökösödési rend, mit L. úr vitat, jogilag és tetteleg fenállott volna, Zsigmond se nejeének életében, se annak halála után örökösödési joggal nem juthatott volna a magyar trónra. Mária életében nem, mert Mária már koronázott királya volt Magyarországnak; halála után se, mert akkor Máriának, ki 1395-ben mag nélkül halt meg, még életben levő nővére Hedvig, Nagy-Lajos második leánya, s a lengyel Jagello neje, örökösödési rendben Zsigmondot megelőzte volna. S ehhez Hedvignek volt is kedve, s Máriának halála után tett némi kísérleteket, mik azonban sikertelenek maradtak. Sőt Zsigmondot saját családi ágában is megelőzte volna Venczel, kit, ha az első-születtségi örökösödés meg lett volna állapítva, Zsigmond előtt illetett volna a trón.

De azt mondja talán L. úr, hogy Zsigmond, nejeének, Máriának jogával lépett a magyar trónra? Azonban Zsigmond Máriának 1385-ben lett férje, felesége jogával tehát akkor már magyar királylyá kellett volna lennie, ez pedig nem történt; ő csak két évvel utóbb, 1387-ben lépett a trónra, s uralkodásának éveit

*) Pray in Dissertatione de Prior. Aur.

czen évtől kezdve számította, a mint ez decretumainak, névszerint a hatodiknak is, végsoraiból látható, hol 1435-ben azt mondja : „Regnorum nostrorum anno Hungariae quadragesimo octavo etc.“ Mikép lépett tehát Zsigmond a magyar trónra? Kétségtelesen válaszadás által, mit maga is elismer több oklevélben, mik közöl csak azon egyet említjük, melyet 1388-ban decz. 8-kán Budán, az esztergami érsekség részére adott ki, s melyben többek közt azt mondja, hogy az ország rendei nagy számmal összejöttek Székes-Fehérvárott „et in personam Nostram, v o t a ipsorum concorditer dirigentibus, nemine discrepante, in Dominica Ramis Palmarum 1387 tunc evoluta cum ea solennitate, quam Regalis Culminis requirit sublime fastigium Nos condescendentes in thronum regiminis regnorum jam praedictorum. *)

Zsigmondnak nem maradtak fiai, legidősb leánya Erzsébet Albert neje lőn. Ha a nőági örököség meg lett volna állapítva, mint L. úr állítja, Erzsébetnek kellett volna trónra jutni: de az ország rendei nem őt, hanem férjét, Albertet választották meg. Mert Albert, nem lévén Árpád-házi ivadék, még L. úr elmélete szerint se követelhetett örököségi jogot. Nem is felesége jogán, hanem választás által lett királylyá, mint ezt a történelmi bizonyítja, mire nézve legyen elég hivatkoznunk a *Chronicon Austriacum* következő soraira : „E l e c t u s est Serenissimus Princeps Albertus, dux Austriae feria 4-ta ante festum S. Thomae Apostoli in Regem Hungariae, — és a *Chronicon Bavariae* hasonló tartalmára, hol többek közt ez áll : „Eodem anno feria 4-ta, 19-a die decembris in Prusiana (Pozsony) Albertus dux in Regem Hungariae est electus.“**)

Albert halála után nem annak fia, az atyja halála után született V. László következett a magyar királyok sorában: hanem a nemzet ismét gyakorlotta választási jogát, s megválasztotta I. Ulászlót, ki pedig Árpád-ivadék sem volt, és így örököségi jogot nem követelhetett. Lehet hogy L. úr őt nem tartja Magyarország törvényes királyának; de akkor nehéz megmagya-

*) Katona : *Hist. Critica* Tom. XI. pag. 235.

**) Katona : Tom. XII. pag. 821.

rázni, miért nevezik a későbbi törvények s királyi levelek azon Ulászlót, ki Mátyás után lépett a trónra, II. Ulászlónak? Hiszen ha amaz nem lett volna törvényes király, ezt az Ulászlót I-sőnek kellett volna nevezni. Albert fia, V. László, ki csak Ulászló után jutott a trónra, magtalanul halt el, de maradtak nővérei, s L. úr elmélete szerint azoknak kellett volna a trónöröködéskben következni; a nemzet azonban ismét választott, s választotta Korvin Mátyást, kit még L. úr sem nevez törvénytelen fejedelemnek. Ime tehát a vegyes korszak alatt majdnem mindenütt választásra akadunk, s a meghatározott első-szülöttségi nőági öröködésk se elvben, se folytonos gyakorlat által megállapítva nincs.

De legnagyobb fontosságot helyez L. úr azon okoskodásba, mit az 1485 : 1. 2. és 3. törv. czikkekből kivon. Azt mondja ugyanis, hogy az említett törvényczikkek világosan kimondják, hogy királyválasztás Magyarországon a teljes tökéletes megszakadásig soha nem történhetik; a mag alatt pedig a fi- és nőág egyaránt értetetik; kimondják, hogy Magyarország mindig öröködésk királyság volt, s jövendőre is annak kell maradnia.

Az említett 1485. évi törvények a nádori hivatalról szólnak, és azt mondják : „*Inprimis ; ex vetusta majorum ordinatione, sancitum et constitutum est ; quod ,si quando Regium semen deficere contigerit, et de electione novi Regis tractaretur ; in ipsa electione Palatinus, ex officii dignitate, primam vocem semper habeat.*“ Ugyanezen kifejezés : „*si Regium semen deficere contigerit*“ fordul elő a 3-ik czikkben is, s az mondatik : „*infra id tempus, quoad novus Rex eligeretur, aut etiamsi, ut praeferetur, haeres in tenera aetate relinquatur ; Palatinus ejus tutor habet semper, ex officio, pro rebus et necessitate Regni et etiam illius haeredis, facere et indicere diactas, quascunque opportunas duxerit.*“

E törvények tehát a nádori hivatal jogait és kötelességeit sorolják el, s megállapítják, hogy, ha valamikor a királynak magva szakadna, az új király választásánál a nádornak leendő első szava, ő hívja össze az országgyűlést, s a kiskorú fejedelemnek gyámja leendő. Nem tárgyalják e törvények tüzetesen az öröködésk jogot, s a megszakadás és szabadválasztás

csak alkalmilag van azokban említve. S a mit e törvényekre hivatkozva L. úr oly határozottan s részletesen elmond, hogy az Árpád-háznak minden nőági ivadékára ki volt terjesztve az örököségi jog, s csak azoknak teljes kihaltával lehetne helye a szabad-választásnak, az a törvénybe kimondva nincs, azt L. úr a törvény eme szavaiból: „si quando Regium semen deficere contigerit“ okoskodta ki.

A törvény említett szavai csak azt bizonyítják, hogy a magyarok készek voltak mindig trónra emelni elhalt királyuk fiát, mint emelték, az Árpád-ház fiágának kihaltával, I. Károly fiát Nagy-Lajost, Albert fiát V. Lászlót, II. Ulászló fiát II. Lajost, s emelték volna bizonyosan Mátyásnak fiát is, ha atyjának törvényes gyermeke lett volna. Midőn a királynak fia nem maradt, egy esetben, de csak egyben, atyja halhatatlan érdemeiért, trónra emelték az elhalt király leányát, t. i. Máriát. A női örökösödést azonban, mint jogot, az említett törvény semmi tekintetben nem bizonyítja; sőt miután a törvény szavai azt mondják: „si quando Regium semen deficere contigerit,“ a magyar jog szerint pedig, mint Verbőczy Hk. I. R. 22. cz. 1. §-ból is látható, a semen szó alatt egyedül a fiág, nem pedig a leány-ág értetik. *) az 1485. évi törvény idézett szavai már magokban is megecázolják L. úr hosszas okoskodását.

Megjegyezzük továbbá, hogy az említett 1485. évi törvény Mátyás alatt hozatott, ki se az Árpád-háznak, se Nagy-Lajosnak vagy Zsigmondnak, se bármely más fejedelemnek ivadéka nem volt. Ha tehát az érintett törvény határozottan állapított volna is meg örököségi jogot, azt visszahatólag az előbb uralkodott házak maradékaira, pedig épen azokra, kik magának Mátyásnak választásával mellőztettek, bizonyosan nem értette. Vajjon, ha Mátyásnak törvényes gyermekei lettek volna, s azoknak maradékai még most is élének, mikép magyarázná L. úr az említett törvény szavait? Úgy-e, hogy azok értelmében Mátyás ivadékait illetné az örökösödés? Vagy pedig úgy, hogy ezek kizárásával az

*) Verbőczy Partis I. Tit. 22. §. 1. Nam per semen virilis duntaxat ac masculinus sexus, et non foemineus intelligitur.

örökösnek az Árpád-háznak nőágából származott családokra kell visszazállania? Ar előbbi magyarázat ellenkeznek L. úr azon elméletével, hogy a nőörökös kezdettől fogva az Árpád-ház mindkét ágára meg volt állapítva; a második magyarázat pedig ellenkeznek magának a törvénynek szavaival, s fonák dolog volna azon törvény erejével, mely L. úr szerint az örökös megállapította, ugyanazon fejedelem maradékait zárni ki a trónörököséből, ki a törvényt szentesítette, és ezt úgy értelmezni, hogy a törvény ereje másokra kiterjed, de magára azon fejedelemre, ki alatt hozatott, nincs ereje.

Ha az 1485. évi említett törvényt, azok, kik azt alkották, Mátyás király és Magyarország rendei, úgy értelmezték volna, mint L. úr magyarázza, hogy t. i. a magyar királyság kezdettől fogva mindig örökös királyság volt s annak is kell maradnia, s a trónörökös az egész Árpád-ház minden nő ivadékát illetve s illeti, és csak azok teljes megszakadásával állhat elő a szabad-választás joga: ily értelmű törvény által azt ismerték volna el, hogy Mátyás választása jogtalan volt, s ő nem törvényes királya Magyarországnak, mert a trón az Árpád-ház nőágának valamelyik ivadékát illeti. Hiszi-e L. úr, hogy az ország rendei ezt akarták kimondani, s hiszi-e, hogy Mátyás, a legerélyesebb fejedelem, ily értelmű törvényt szentesített volna?

De tekintsük a dolgok további folyamát. A L. úr által idézett 1485. évi törvény alkotása után öt évre, vagyis 1490-ik évben, Mátyás halálával, üres lön a magyar trón; s mi történt ekkor? L. úr szerint az örökös rend, melyet Mátyás uralkodása megszakasztott, ismét teljes erejében visszaállt, s II. Ulászló, Erzsébetnek, Albert és Erzsébet leányának, Zsigmond unokájának fia, lépett a trónra. Ezen Ulászlónak leánya volt I. Ferdinánd neje, s így jött a Habsburg-ház uralkodásra Magyarországnak. De miként lépett II. Ulászló a magyar trónra? L. úr azt mondja: örökös útján. Azonban, úgy látszik, megfeledkezett saját elméletéről. Ha igaz volna, a mit ő állit, hogy a nőági örökös első-születtségi joggal meg volt állapítva, akkor V. László magvaszakadtával nem Ulászlót, ki Erzsébetnek, V. László egyik nővérének volt fia, hanem Annát, Vilmos szász herceg

nejét, s annak maradékait illette volna az örökös, mert ez is V. Lászlónak nővére volt, és pedig legöregebb nővére; a L. úr szerinti elsőszülöttségénél fogva tehát az ifjabb nővér maradékait meg kellett volna előznie. Egyébiránt L. úr. fáradságos okoskodásokkal támogatott azon állítása ellen, hogy II. Ulászló örökös útján lön magyar király, egy hatalmas tekintély áll, e részben a legsúlyosabb tekintély, ki a dolgok folyamát jobban tudhatta, mint L. úr, s ez a tekintély II. Ulászló önmaga. Azt mondja ugyanis Ulászló 1490. évben kiadott első királyi levelében: „Nos Uladislaus stb. §. 1. Quod, cum his diebus superioribus, serenissimus Princeps quondam Dominus Matthias Rex Hungariae et Bohemiae etc.“ (tehát nem „interrex“, mint L. úr azokat, kik nem az ő elmélete szerint léptek trónra, nevezni szereti) Praedecessor Noster bonae memoriae, ab hac luce absque haeredum legitimorum solatio decessisset: Dni Praelati et Barones, caeterique Proceres et universi incolae Regni ejusdem, ad quos scilicet jus eligendi novum Regem, ex vetustissima Regni ipsius libertate et consuetudine devolutum exstiterat, animadvertentes se Principe orbatos esse, nec posse commode et sine omni detrimento Regni diutius capite carere; post plures tractatus de novo Rege eligendo et praeficiendo, inter se habitos, oculos mentis ipsorum in Nos conjecerunt, et caeteris omnibus Principibus christianis, competitoribus scilicet Nostris, qui videlicet Regnum ipsum similiter ambiebant, Nos praetulerunt, sibi que cum infrascriptis conditionibus pactis et articulis in Regem, Dominum et Principem elegerunt, et solenniter pronunciaverunt.“ Világos ebből, hogy Ulászló nem örökös útján, hanem azok által, kiket a választási jog „ex vetustissima Regni ipsius libertate et consuetudine“ illetett, lön királynak választva. Ha tehát volna is L. úr mesterséges okoskodásának V. László haláláig valami nyomatéka, — pedig láttuk, hogy azon korban is egészen másként állt a dolog, mint L. úr állítja, — ezen nyomaték Mátyásnál, kit egész Európa tisztelve ismert el Magyarország törvényes királyának, a pápa és római császárok szintűgy, mint mások, s II. Ulászló említett megválasztásánál

teljesen elenyészik és bevezetésének fonala végkép megszakad.

A szabadon választott II. Ulászlónak fiában, a szerencsétlen II. Lajosban, magva szakadván, ha L. úr elmélete állana, vagy II. Ulászló leányának, vagy valamelyik testvére maradékanak kellett volna Magyarországon trónra jutni; de ez nem történt, hanem a magyar koronát I. Ferdinánd ausztriai főherceg, Annának Ulászló leányának férje, nyerte el.

Ennélfogva nehéz lett volna Ferdinándnak saját személyére szorosan alkalmazni azon trónöröködési elméletet, melyet L. úr felállított és vitatott. Más két alapot említ tehát munkájában, oly két alapot, miket ő előtte mások is emlegettek és vitatnak; nem lesz azért fölösleges e két alapról is néhány szót mondanunk.

Ezen alapok egyike a trónöröködési szerződés, melyet 1491. évben egy részről Maximilián császár, más részről II. Ulászló kötöttek, s melyet L. úr munkája 10-ik lapján következő szavakban érint meg: „Und überdies besonders zu Folgeder bereits lange fest begründeten Erbvertragsrechte.“

A másik alap, I. Ferdinánd nejének, Annának, ki II. Ulászló leánya volt, állítólagos öröködési joga, mely L. úr szerint a házasság által férjére szállott.

Szóljunk mindenekelőtt az említett trónöröködési szerződésről.

Fridrik császár és annak fia Maximilián háborút folytattak Ulászló király ellen. E háború békekötéssel végeztetett be, melyet a két fél meghatalmazott biztosai 1491. évben Pozsonyban kötöttek meg. A békekötés pontjai között egyik s pedig legfontosabb az volt, mely a trónöröködésre vonatkozott. Megállapították t. i. hogy II. Ulászló továbbra is kétségtelen magyar király maradjon, s halála után az országlás a tőle származó törvényes fmaradékokat illesse (haeredes suos masculos legitimos); ha pedig Ulászló törvényesen nemzett gyermekek nélkül találna kimúlni, vagy ilyeseket hagyna ugyan maga után, de azok tőlök származó örökösök nélkül halnának el, ez esetben Magyarország rendei Maximiliánt, vagy ha ez nem élne, fia i közül valamelyiket, ezek elhaltával pedig a tőlök egyenes ágon

leszármazott törvényes örökösök közül azt, a melyiket választani akarják, tartozzanak Magyarország törvényes királyának elfogadni.

Tudván Maximilián, hogy II. Ulászló a magyar trónörököséiről önhatalmával jogérvényesen nem rendelkezhetik, ugyanazon békekötésben határozottan kikötötte azt is, hogy Ulászló Magyarország országgyűlését azonnal hívja össze, ott e békekötést a rendekkel fogadtassa el s eszközölje, hogy a rendek annak elfogadását nyilvános esküvel erősítsék meg.

E békekötés elfogadásáról kezdetben csak néhány püspök és főnag adtak ki pecsétes leveleket; de később II. Ulászló az országgyűlést 1492. évi febr. 2-ára Pestre összehívta s ott e békekötés az ország rendeinek előterjesztetett.

Mi történt e tárgyat illetőleg az említett országgyűlésen, azt sok ideig homály fődte, s talán némely részben az földi még most is. Bonfin, Tubero és Istvánffi történelmi munkáiból tudjuk, hogy midőn a kötött szerződést a rendek és a nép megtudták, indulatos kifakadások történtek s veszélyes lázadástól lehetett tartani, mert mind a rendek, mind a nép a szerződést sérelmesnek, sőt jogtalanak tekintették.

Firnhaber Fridrik úr *) a császári levéltárból nyilvánosságra hozott három e tárgyra vonatkozó fontos oklevelet, melyek eddig ismeretlenek voltak. Ezek közül egyiket a világi főurak hetvenheten irták alá s pecsételték meg. Ez oklevélben, mely Budán a rendek közgyűlésében 1492. márczius 7-én kelt, a hetvenhét aláíró, magok s Magyarország és az erdélyi részek többi zászlósai, főbbjei és nemesei nevében „megismerik s kijelentik, hogy azon békekötést, mely II. Ulászló és Maximilián között a két fejedelem követei által megállapítottatott, különösen pedig az ott körülírt trónöröklést az e végre egybehívott jelen budai gyűlésen nyilvánosan s ünnepélyesen elfogadták,“ s külön mindenik Maximilián követeinek jelenlétében kéz-adás mellett hittel is igérte ama békekötés megtartását.

*) Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen. 1849. évi folyam II. kötet.

Hasonló ehhez a másik két oklevél tartalma is, melyek közül az egyiket az egyházi főrendek, a másikat pedig Horvát-és Tótország úri és nemesi rendei adták ki.

E három oklevél szerint tehát, melyeknek hitelességét kétségbe nem vonjuk, azt lehetne állítani, hogy az 1492. évi országgyűlésen csakugyan el lön fogadva a Maximilián és Ulászló között kötött trónörököségi megállapodás. Mondottuk fennebb, hogy a történetek némely részét még most is homály fedi. Nehéz például megérteni, hogy ha az említett békekötés az 1492. évi febr. 2-iki országgyűlésen csakugyan elfogadtatott, miért nem lön az törvénybe iktatva, holott oly nagy fontosságú tárgy, minő a trónörököségi, csakugyan törvénybe lett volna iktatandó? Miért nincs ama békekötés tartalma se magokban a törvényekben, se a királyi decretumban elmondva, vagy legalább megemlítve? A törvények szövegét megelőző királyi decretum első szakaszában csak annyi van mondva, hogy ő felsége, mintán az országot veszélylyel fenyegető ellenségeskedések kiegyenlítésére Maximiliánnal bizonyos föltételek alatt békét kötött, a többi külső ellenséget visszaverte, az ország rendei kívánatára, „pro habendis tractatibus, pro eorum caeterorumque regnicolarum futura quiete necessariis,“ Budára febr. 2-kára országgyűlést hívott össze, hol a következő törvények alkottattak, melyek aztán elszórtatnak. De hogy mik voltak a békekötés föltételei, mi határozottat a trónörököségi nézve, arról sem ezen törvényekben, sem a későbbiekben egy szó se fordul elő.

Nehéz megérteni, miért alkottatott néhány évvel később az 1498: 45. törvényezikk, mely azt mondja, hogy ha a király örökösök nélkül (sine haeredibus, mely szó alatt a magyar törvény mindig fiörökösöket ért) hal meg s az ország trónja megürül, valamikor az országgyűlés új királyválasztásra összejő, semmi külső küldöttek (nullus oratorum forensium), kiket több király s fejedelem az uraknak és közönségnek elcsábítására szoktak küldeni, az országgyűléshez ne bocsáttassanak.

Nehéz megérteni, miért határozták 1505. évben az ország rendei: hogy ha Ulászló fiörökösök nélkül találna kimúlni, akkor és jövendőben is örök időnkig semmi külföldit bármely nem-

zetből s bár mely nyelvű legyen, királyul nem választanak, hanem csak alkalmas magyart fognak trónra emelni.

Nehéz érteni, hogy 1527. évben az olmtüzi értekezletnél miért nem lőnek az 1492. évi elfogadási oklevelek Ferdinánd részéről előmutatva.

De mellözve az e tárgy fölötti bővebb történelmi fejtegetéseket, tekintsük az említett békekötést s az abban megállapított trónöröködést, úgy mint az ország rendei által is elfogadott; s vizsgáljuk meg, minő támaszt nyújt L. úr trónöröködési elméletének!

L. úr azt mondja, hogy II. Lajos magtalanul történt halála után Annát, Lajos nővérét, Ulászlónak leányát, illetve a trónörökös, ki által az férjére, Ferdinándra, ment át. De az említett békekötés s illetőleg trónöröködési szerződés szerint Ulászlónak csak fimaradékait illetve volna a trón, azok kihaltával pedig Maximiliánra s annak fimaradékaira volt szállandó a magyar korona. Tehát Anna semmi esetben sem volt törvényes örökös, jogát ez okból, melylyel ama szerződés értelmében sem birt, férjére sem szállíthatta át.

Azt mondja továbbá L. úr, hogy már az Árpád-ház korától fogva első-szültöttségi sorral s mind a két ágra meg volt állapítva a trónörökös; de a mondott szerződés tartalmával ez állítás sem egyeztethető. Mert abban Ulászló kihaltával Maximiliánnak fiági maradékaira van átruházva az örököségi jog s nem a leány-ágra is, még pedig a fiakra nézve is ki van kötve, hogy azok közül az ország rendei azt választják meg, a melyiket akarják. „Aliquem ex filiis suis, aut his non existentibus eorum haeredibus masculis, per lineam rectam ex lumbis eorum descendentibus.“

I. Ferdinánd tehát nem nejeének, Annának, jogával lett Magyarország királya, nem is első-szültöttség joggal, hanem még az esetben is, ha a Maximilián és Ulászló által kötött trónörököségi szerződést az országgyűlés által elfogadottnak s így teljesen érvényesnek tekintjük is, a nemzet választása által lépett a magyar trónra. S ez sokkal szentebb és erősebb jogalap, mint

az olyan keresett okokkal, mesterkéltny magyarázatokkal s helytelen idézetekkel támogatott elmélet, minőt L. úr felállít.

I. Ferdinánd maga is elismerte a nemzet által lett elválasztásának fontosságát. Pray (*Litterae Procerum Hung. Pars 2. pag. 298*) közli Ferdinándnak 1527. évben június 29-én Magyarország rendeihez írott s az egész országban kihirdetett levelét, melyben többek között azt mondja, hogy az országgyűlés őt komoly s érett megfontolás után szabadon és önként Magyarország igaz és törvényes királyának megválasztotta.*)

Ugyanez értelemben írt Ferdinánd nővére, Mária özvegy királyné Pozsonyból, 1526. évi dec. 19-én, a horvát bánnak, Batthyányi Ferencznek, melyben tudósítja ezt, hogy: „a közelebb múlt vasárnap felséges testvére, mindazoknak, kik az országgyűlésen jelen voltak, köz-szavazatával Magyarország királyának választott és nyilvánított.**)

Miután L. úr kifejtette s mint hiszi be is bizonyította, hogy I. Ferdinánd neje jogán s a trónöröködési szerződés alapján, öröködés által lépett a magyar trónra: állítja s vitatja továbbá, hogy „ez időtől fogva a Habsburg-ház a nőágra is kiterjedő s első-szülöttségi sorhoz kötött kétségtelen öröködési joggal bírta szakadatlanul mindig Magyarországot, és így az első-szülöttséget nem az 1687. évi törvény, a leányág öröködési jogát nem a *sanctio pragmatica* határozta s állapította meg elsőben, fenállott az kezdettől fogva szakadatlanul, tetteleg és közjogilag.“ Ez állítás bebizonyítására negyven törvénycikkre hivatkozott L. úr, melyeknek egy részével bebizonyította, hogy 1527. évtől fogva a Habsburg-házat illette a magyar trón. De hiszen senki sem

*) „In qua quidem diaeta, jam desuper consilio maturatione deliberatione praehabita, juxta arbitrium et beneplacitum Omnipotentis Dei pure, libere et sponte in verum et legitimum Hungariae Regem assumpti, electi et publicati fuimus.“

***) E levél hiteles példánya a Batthyányi család körmendi levéltárában van. Szavai következők: „Die Dominico proxime praeterito ipse Serenissimus Frater Noster communi eorum omnium, qui huic conventui intererant, voto, electus est et declaratus in Regem Hungariae.“

volt oly balgatag, hogy ezt kétségbe hozná. Azt azonban, mit főképp be akar bizonyítani, az első-születtségi jognak 1687. év előtti kétségtelenséget és a *sanctio pragmatica* előtt is fenállott nőági öröködési jogott csakugyan nem bizonyította be. Azon törvények közül, melyeket idéz, legfontosabb az 1547:5. t. cz., melynek 5. §-a következőleg szól: „*Nam cum scese Ordines et Status Regni non solum Majestati Suae, sed etiam suorum haeredum imperio et potestati in omne tempus subdiderint,*“ ezen szavak is tanusítják, a min úgy sem kételkedett senki, hogy 1527. óta a Habsburg-házat illetve Magyarorszáiban az uralkodás; de se az első-születtségről, se a nőág öröködési jogáról nem szól a törvény semmit. Hogy tehát a törvényt saját elméletehöz alkalmazhassa L. úr, mesterkélte magyarázattal kívánja pótolni a hiányt, s egyszerűen egy kis ráfogással él. A „*haeredum*“ szót nem merte nőágra magyarázni, mert megtekintvén *Verböczy Hk. I. R. 17. cz. 1. §-át*, abban azt olvasta, hogy: „*de vetusta et approbata Regni hujus nostri consuetudine, haeredes solummodo filii legitimi, qui juribus paternis haereditariis succedere solent, intelliguntur.*“ Elmondja tehát, hogy a „*haeredes*“ csak a fiak ugyan, de a „*liberi et posterii*“ alatt *Verböczy* szerint a leányok is értetnek; de mivel a „*liberi et posterii*“ szó az említett 1547:5. t. cikkben egy betűvel sem fordul elő, még több más törvényezikre hivatkozik, melyekben ezen szók előfordulnak. Lássuk sorban e t. cikkeket. Az 1546:1. t. cz. 2. §-a e szavakat tartalmazza: „*Deum Optimum Maximum pro sua et Serenissimorum Principum Liberorum suorum incolumitate, et felicitate perpetua, summis votis assidue depraccantes,*“ ennél egyéb a „*haeres*“ „*liberi*“ vagy „*posterii*“ szókra vonatkozó ott elő nem fordul. Az 1546:3. t. cz. azt mondja: kétségtelen, hogy ő felsége Magyarország megszabadítását, melyet múlt évben (*cum summo animi sui moerore*) megígért, csak súlyos nyavalyája miatt mulasztotta el, bíznak a rendek abban, hogy ő felsége gondoskodni fog az országról, s ígérését, mihelyest lehet, teljesíteni, mit ő felségétől s utódaitól (*posteris*) megérdemelni ügyekezendek. Az 1547:4. t. cikkben, se a „*haeredes*“ „*liberi*“ vagy „*posterii*“ megemlítve, se bármi egyéb arra vonat-

kozó nincs mondva. Az 1548:2. t. cz. egyedül azt mondja: „Et ut Majestatem suam cum Serenissimis Liberis feliciorum in dies omnibusque fortunae donis affluentem et incolumem conspiciant, a Deo Optimo Maximo praecantur omnibus votis.“ Az 1550:1. t. cz. azt mondja: „Ac sese vitam et fortunas suas pro Sua Majestate ejusque serenissimis Liberis in omne tempus profundere offerunt paratos.“ Az 1552:1. t. cz. 2. 3. §§-nak tartalma következő: „Et Deum Optimum Maximum pro felicitate, incolumitateque diuturna ejus Sacrae Majestatis et serenissimorum Liberos assidue praecantur: Tum vero sese vitam et fortunas suas in fide et servitio suae Majestatis, eorumque ejus serenissimorum Liberos profundere paratos offerunt in omne tempus.“ Az 1554:1. cikkben köszönetet mondanak a rendek ő felségének az ország védelmében és fentartásában tanúsított kegyességért, s e cikkben a gyermekek említése elő sem fordul. Az 1556:1. t. cikkben olvassuk: „Deumque Optimum Maximum praecantur assidue, pro ejus Majestatis Serenissimorumque Liberos incolumitate; ac sese vitam, fortunasque eorum in omne tempus, pro ejus Majestate profundere paratos, humillime offerunt.“ Ugyanezt mondja az 1557:1. t. cz. is. Ezek azon törvényezikkek, melyekre L. úr főképp hivatkozik, s melyekről azt mondja, hogy azok: „sprechen ausdrücklich davon, dass sich die Ungarn der Regierung und Gewalt (imperio et potestate) Ferdinand's I. und aller seiner Erben, Nachkommen, Kinder (haeredum, posterorum, liberorum) in alle künftige Zeit (in omne tempus) unterworfen haben.“ Pedig láttuk, hogy az idézettek közül azon törvényezikk, mely azt mondja, hogy a magyarok ő felsége I. Ferdinánd és örökösei hatalmának (et haeredum) magokat örök időkre alávetették, az 1547:5. t. cz., csak az örököst (haeres) említi, nem pedig a magzatokat (liberi) s ivadékokat (poster), és így magának L. úrnak Verböczyből vett észrevétele szerint csak a fiágról szól; azon törvényezikkek pedig, melyekben L. úr a „liberi et poster“ szót megtalálta, csupán hányilatkozatok, hódoló tisztelettel párosult szerencsekívánatok, ő felsége és családja iránti ragaszkodás nyilvánításai, de örököségi jogról vagy rendről semmit sem szólnak. L.

úr okoskodásából s idézeteiből tehát sokkal világosabb az, a mit ő meg akart czáfolni, mint az, a mit megbizonyítani óhajtott.

Meglepő valóban, hogy munkájának további folytatásban is miként bánik L. úr az idézetekkel, s minő okoskodásokat von ki azokból. Az 1550:5., 1552:3., 1553:3., 1555:1. t. czikkeiben kéri a rendek ő felségét, hogy vagy maga tartózkodjék hosszabb ideig Magyarországon, vagy ha ez nem lehetne, fiát, Miksa főherceget, cseh királyt stb. küldje ide, hogy az gondoskodjék az állam kormányzatáról s tanulja meg nyelvünket s a katonai fegyelmet, és hogy teljes hatalmat adjon neki ő felsége, s adjon neki sereget és alkirályi hatalmat. Az 1599:1., 1600:1., 1604:4., 1635:1. t. czikkeiben, melyeket L. úr az első-születtségi s nőöröködési jognak bebizonyítására idéz, ezen jogokról még csak egy betű sem található, s nincs azokban semmi olyan, a mit a legmerészebb magyarázat is képes volna bármi öröködsre alkalmazni. Az 1622:1., 1625:1. t. cz., az 1635: Praef. 1. 2. §§., 1646: Pr., 1662: Pr. 1. 2. §§-ban, részint köszönik a rendek, hogy ő felsége leérkezett vagy hogy az országgyűlést összehívta, részint ő felségének, felséges hitvesének és felséges gyermekeinek (serenissimis liberis) hosszú életet, boldogságot kívánnak s hű szolgálatukat ajánlják. Az 1563:2. t. cikkben szokás szerint honorariumot ajánlanak a rendek ő felségének, Miksának, mint már megkoronázott magyar királynak, s a 64. t. cikkben pedig azt rendelik, hogy mindazon adományozások s magán- és közügyekre vonatkozó királyi levelek, melyeket Miksa ő felsége, mint édes atyjának az országból távolléte alatt helyettese rendesen és jogszerűen (rite et legitime) kiadott, érvényesek legyenek. Különösen kiemeli L. úr az 1655. évi törvények előbeszédének 3. §-át, melyről azt mondja: „wo selbst das Gubernium des ganzen Habsburgischen Hauses betont ist.“ Ide írjuk magát e §-t: „Pro quo suae Majestatis paterno amore, ac singulari erga praefatum Regnum suum Hungariae propensione, ejusque conservandi studio impares licet quas tamen possunt maximas, cum omni possibili humillimorum obsequiorum suorum obligamine referunt gratias: salutem et incolumitatem diuturnam ac Gubernium felicissimum, eidem Majestati Suae Sacratissimae augustaeque ejus

Domui, maxima qua possunt animorum suorum devotione com-
 praecantes.“ Tehát boldogságot, tartós egészségét és a legszeren-
 csébb országlást kívánnak a rendek ő felségének s egész há-
 zának. S mi különös fontossága van ezen kívátnak magára L.
 úr thesisére nézve? Hiszen a Habsburg-házat csakugyan illetve
 az uralkodás, s ezen jogát a fiúi hódoló tiszteletnek ily buzgó
 kijelentése sem nem erősíthette, sem a kijelentés elhagyása nem
 gyöngíthette volna: de ezen tisztelgő s üdvözlő szavakból akár
 az első-szülöttségre, akár a női örökösre következést vonni
 sajátszerű felfogás volna. Kiemeli továbbá L. úr az 1556 : 1.,
 1557 : 1., 1567 : 44., 1569 : 33. t. czikkeket, melyekről azt
 mondja : „Dann über die Titulatur der Österreichischen Prinzen
 als Herren der Ungarn.“ Az 1556 : 1. t. cz. azt mondja :
 „Deumque Optimum Maximum praecantur assidue, pro ejus Ma-
 jestatis Serenissimorumque Liberorum incolumitate.“ Az 1557 : 1.
 t. cz. ismét azon kifejezést használja : „Pro sua Majestate ac
 ejusdem Serenissimis Liberis.“ Az 1567 : 44. t. cikkben arra
 kéri az ország rendei ő Felségét, küldjön biztosokat s „commu-
 nicato negotio — ezek a törvény szavai — cum serenissimo
 Principe Domino Carolo Archiduce Austriae, Fratre Majestatis
 Suae charissimo Domino eorum gratiosissimo“ s a határokat
 Selavonia és Stiria vagy Carniolia között intéztesse el. Ezen tör-
 vényczikkekből tehát ő felségének gyermekei „serenissimus“-ok-
 nak neveztetnek ; de hiszen e czímet nemcsak a magyarok, ha-
 nem az egész világ megadta nekik, mint illető czímöket. Az idé-
 zett 1567 : 44. t. cikkben ő fensége Károly főherczeg „Serenis-
 simus“-nak neveztetik, s azt mondják a rendek : „Domino eorum
 gratiosissimo,“ és e szóból L. úr már azt következteti : „Herren
 der Ungarn.“ Az országnak egyszerre csak egy ura volt, a ki-
 rály. Legmélyebb tisztelettel voltak mindig a magyarok fejedel-
 meik egész vérsége iránt, s az uralkodóház tagjairól mélyebb
 tisztelettel szölköttek, mint bárkiről másról ; de a tisztelet emlí-
 tett szava nem foglalja magában oly hatalomnak elismerését,
 mint minőt annak L. úr akar tulajdonítani. Valamint a közélet-
 ben az illedelmi s tisztelgési megszölkötásokból s kifejezésekből
 vajmi fonák dolog volna betüszertintü magyarázatokat vonni. Az

említett 1569:33. t. czikk, melyre L. úr, mint említők a főherczegek czimének tekintetéből, szintén hivatkozik, azt tartalmazza, miszerint a karok és rendek dicsérik és helyeslik ő felségének azon szándékát, hogy testvérével (cum serenissimo Archiduce Carolo, fratre suo charissimo) végezni fog, mikép az, ő felségének az országból távolléte alatt, mint ő felségének helyettese, a magyar ügyeket igazgassa (vices ejusdem gerere, resque hungaricas administrare velit); továbbá kifejezik azon óhajtasukat, miszerint két idősb fiát Spanyolországból hívja vissza, és ha ő felsége tovább távol lenne az országból, közölők legalább az egyiket, ha lehet a magyar nyelv megtanulása végett, hagyja itt. Nem tudjuk, mit akar e czikk idézetével bizonyítani L. úr? A főherczegnek „serenissimus“ czfmét-e, mit senki sem hoz kétségbe, vagy azt, hogy a főherczegek „Magyarország urainak“ nevezettek? De hiszen e kifejezés épen e törvényben elő sem fordul. Ugyanis a törvény szavai következő: „ut cum majores natu filii Suae Majestatis Domini eorum clementissimi jam pluribus annis absint in Hispania.“ Itt a „Domini eorum“ nem ő felsége fiaira, hanem ő felségére magára vonatkozik, a mit a „clementissimi“ melléknév bizonyít, mely egyedül ő felségét illeti. Vagy talán ezt is a „primogenitura“ bebizonyítására hozta fel L. úr, azon egy pár szónál fogva: „majores natu filii?“ De hiszen itt nem egy idősb, hanem két idősb fiúról van szó; a „primogenitura“ pedig kettőt nem illethet, s azt kéri a rendek ő felségétől, hogy két fia közül az egyiket (unum ex illis) hagyja maga helyett Magyarországbán, a magyar nyelv megtanulása végett: de nem mondják, hogy épen az első-szültöt, tehát akármelyiket; pedig ha az első-szültöttség már meg lett volna állapítva, bizonyosan az első-szültötet kértek volna itt hagyatni, mert annak, mint leendő magyar királynak, lett volna leginkább hasznos a magyar nyelv megtanulása. Azt sem értjük, miért hivatkozott L. úr az első-szültöttség s női örökös bébizonyítása végett az 1606. évi bécsi békekötésre, holott abban minderről egy szó sem fordul elő, hacsak az ilyenféle kifejezéseket: „Sua Caesarea Regia Majestas, ejusdemque successores legitimi, reges Hungariae“ nem tekinti olyanoknak, mikből állításait bebizo-

nyithatja; -- ez pedig annál furcsább volna, minthogy e helyen a „successor“ nem annyira vagy nemcsak „örökös“-t, hanem inkább „utódot“ az uralkodásban (successores legitimi reges Hungariae) jelent, mert az említett békekötés megtartandó lett volna még akkor is, ha az uralkodóház magvaszakadtával törvényesen másra szállott volna a magyar korona. Hasonlóan felötlő L. úr hivatkozása az 1606. évi zsitva-toroki békesség 12 pontjára. E békekötés ő felsége Rudolf császár és a török császár között kötött 20 évre, s a 12. pontban kimondatik ő felségének törvényes örökösire s utódaira, Magyarország királyaira, továbbá ő felsége fivéreire, sógoraira, unokáira s azok törvényes örökösire és utódaira: „mindezekkel a béke erős maradjon,“ ugyanez történjék a török császár részéről is. Valóban rendkívüli dialectica kellene ahhoz, hogy a mondottakból bárki a nő ág öröködésére jogszerű következményeket vonhasson.

Megemlítjük még L. úr hivatkozását az 1595 : 56. t. czikkre s a Báthori Zsigmonddal kötött tractatus 2. cikkére, mi-
ben úgy látszik L. úr nagy fontosságot helyezett. E 2. cikkben előző ugyan a „primogenitura“ szó, de nem ő felségére, hanem Báthori Zsigmondra vonatkozólag. Azt mondja ugyanis az említett 2. cz. : „Ut Transylvaniae jurisdictio inclusis etiam cunctis iis Hungariae partibus et confiniis, haecenus per principem possessis, penes eundem principem Dominum Sigismundum Báthori de Somlyó, ejusdemque haeredes masculini sexus ex propriis lumbis in sua linea recta descendentes, cum jure primogeniturae etc. maneat.“ Vagy talán itt is azon kifejezésen : „Suam Majestatem Caesaream ac Regiam ejusdemque legitimos successores Hungariae Reges pro ipsorum legitimis regibus recognoscant“ alapítja okoskodását? De áll erre vonatkozólag is a mit fennebb mondánk, hogy a „legitimus successor“ főleg „utódot“ (Nachfolger) jelent.

L. úrnak mindazon idézetei, melyeket eddig felhoztunk annak kimutatására, miként szokta ő a törvényeket idézni, s azok szavait saját czélfára magyarázni, mindezen idézetek, mondjuk, és a többiek is, miket csak a rendkívüli hosszadalmasság elkerülése tekintetéből nem hoztunk fel, úgy hisszük, legkisebb

nyomatékkal sem bírnak az ő állításának bebizonyítására. De nem fogunk csodálkozni, hogy ő azokat mégis felhozta, lehet ez tévedés, lehet sajátságos felfogás; — lehetetlen azonban nem hámúlnunk, hogy midőn L. úr világosan s minden kétkedést kizáró határozottsággal felállította azon tételt, miszerint Magyarországon a trónörökös I. Ferdinánd óta első-szülöttségi sorral mind a két ágon tetteleg és jogilag illette a Habsburg házat, és ezen jogot az első-szülöttségre nézve nem az 1687-ki törvények, a nőági örökösre nem a *sanctio pragmatica* állapította meg legelőször, hanem fenállott az 1527-től fogva, — ezen merész állításának bebizonyítására több üres, vagy ferdén értelmezett idézetek között különösen hivatkozik az 1572. apr. 27-ki : 2., 3., 1618 : 1., 1625 : 3., 1622 : 2., 1646 : 2., 1655 : 2. t. cikkekre s az 1659-ki diplomára. Lássuk, mit tartalmaznak e törvények? Az 1572 : 2. t. cz. azt mondja, hogy az ország „*filium Majestatis Suae Caesariae natu maximum Serenissimum Principem et Dominum, D. Rudolphum Archiducem Austriae etc. in legitimum successorem Majestatis Suae, Regem videlicet Hungariae declarandum petebant.*“ Ha az első-szülöttségi sor meg lett volna állapítva, nem kellett volna az ország rendének Rudolfot ő felsége utódául kérni, s nem kellett volna őt utódnak nyilatkoztatni, mivel a korona első-szülöttségi jognál fogva úgyis őt illette volna. Hogy pedig itt a „*declarandum petebant*“ szó választás eredménye volt, bizonyítja az ugyanazon 1572. évi oct. 15-ki : 1. t. cz. felirata, mely így szól : „*Rudolphus Archidux Austriae, postulatus ante, electusque; die 25. septembris rex Hungariae Posonii coronatus est.*“ Az 1618 : 1. t. cz. így kezdődik : „*Propositiones Sacratissimae Caesariae Regiaeque Majestatis, Domini eorum Clementissimi, per Serenissimum Principem et Dominum, Dominum Ferdinandum Electum Hungariae et Bohemiae Regem etc.*“ Az 1622 : 2. t. cz. II. Ferdinándnak koronázási diplomáját tartalmazza, melynek 4. §-a azt mondja : hogy II. Mátyás ő felsége „*ejusdem Regni Status et Ordines benigne requisivisset, ut Nos in futurum ipsorum Regem eligere, acceptare*“ stb. Az 5. §-ban pedig e sorok fordúlnak elő : „*atque Nos in Regem atque*

Dominum ipsorum juxta antiquam consuetudinem et libertatem eorundem semper observatam, paribus votis et unanimi consensu rite eligere, proclamare; etc. feliciter coronare, se promtos paratosque fore declaraverint.“ Végre a 24. §-ban ez foglaltatik: „Atque hae sunt Conditiones, quas Majestas Sua Regia ante electionem suam acceptare, sufficientibusque literis suis assecuratoriis sub verbo regio confirmare etc. dignabitur.“ Az 1625: 3. t. cz. felirata: „Serenissimus Princeps et Dominus Ferdinandus III. in Regem Hungariae eligitur et coronatur;“ tartalmában pedig a 3. §-ban e sorok fordúlnak elő: „praetitulatum Serenissimum Archiducem Ferdinandum post acceptatas per Suam Serenitatem Conditiones, in legitimum Inelyti hujus Regni Hungariae, Partiumque eidem annexarum Regem ac Dominum unanimiter rite ac libere elegerunt.“ Az 1646: 2. t. cz. felirata következő: Serenissimus Princeps et Dominus Ferdinandus IV. Rex Bohemiae in Regem Hungariae eligitur et coronatur; a 2. §-ban pedig az mondatik: „Et quidem in Serenissimo Principe Ferdinando Bohemiae Rege, Archiduce Austriae, primogenito Majestatis Suae Caesareae ac Regiae, paternas virtutes, eximiamque ac regiam indolem contemplati, in ejus desiderium rapti, in futurum ipsorum Regem post acceptatas Conditiones, accedente benignissimo Majestatis Suae Caesareae consensu; et paterna benedictione, faustis acclamationibus, eundem sponte ac libere, votoque unanimi ac consensu omnium elegerunt.“ Az 1655: 2. t. cz. felirata: „Serenissimus Princeps et Dominus Leopoldus, Archidux Austriae, etc. in Regem Hungariae eligitur et coronatur;“ a 2. §-ban pedig ismét előfordúlnak e szavak: „sponte et libere, unanimi voto et consensu rite et legitime elegerunt.“ Az 1659: 1. t. czikkbe iktatott koronázási diplomának 1. §-a azt mondja: „Ut Nos in Regem atque Dominum ipsorum, juxta antiquam consuetudinem et libertatem eorundem semper observatam, paribus votis et unanimi consensu rite et libere eligerent, proclamarent, feliciter coronarent.“

Mindezeket a törvénycikkeket maga idézte L. ur állításá-

nak bebizonyítására, és így mindazt, a mit sok fáradsággal, számos idézettel, mesterkélt okoskodással építeni vélt, saját idézeteivel, melyeknek tartalma egyszerűen világos és határozott, ismét lerontotta s önmagát igen szépen megecfázolta.

Miként állt tehát történelmileg és közjogilag a trónörökösödés joga 1527-től 1687-ig?

I. Ferdinánd nem II. Ulászló jogán, mert ez, mint láttuk, maga is választott király volt, nem az Árpád-ház jogával, mert ha ez fenállott volna is, a korona nejét illette volna, — hanem választás által 1527-ben lett magyar király. Neki s benne és általa a felséges Habsburg-háznak átadta Magyarország az örökösödést, mint az 1547: 5. t. cz. szavai is bizonyítják, de nem határozta meg az első-szülöttségi sort, s nem adta át azt a nőágnak, mert az említett 1547: 5. t. cz. is csak azt mondja: „Non solum suae Majestati, sed etiam suorum haeredum Imperio et potestati in omne tempus se subdiderunt;“ — a „haeredum“ szó pedig, Verböczy szerint és L. úr elismerése szerint is, csak a fiúörökösöket foglalja magában.

Nemcsak követelték, hanem tetteleg fenn is tartották Magyarország rendei 1687-ig a Habsburg-ház között a szabadválasztást. Első volt, ki Ferdinánd után a trónra lépett, Maximilián. Édes atyja, Ferdinánd, 1561-ben több magyar főurat Bécsbe magához hívott, s utódául Magyarország királyi székére fiát Maximiliánt ajánlotta nekik. A nádor, Nádasdy Tamás, a király ajánlatára mély tisztelettel azt felelte, hogy nem feleselésből, hanem nádori hivatalánál fogva a köz-szabadság védelmére megjegyzi, miszerint tagadhatatlan ugyan, hogy az örökösödés őfelsége gyermekeit illeti, de hogy a három közül, kik mind jelesek és kitűnők, ki emeltessék trónra, az a nemzet szabadválasztásától függ. Mire ő felsége csak azt válaszolta, hogy e tárgyat bővebb tanácskozások végett máskorra halasztja, s az összehívott tanácsot eredmény nélkül bocsátotta el.

Hogy Maximilián utóda és fia, Rudolf, hasonlóul szabadon választatott meg, láttuk a fennebb L. úr által is idézett 1572: 2. és az ugyanazon évi második országgyűlés 1. t. cz. tartalmából. Rudolf utóda, II. Mátyás, 1608-ban szintén szabadválasztás

által lépett a trónra, a mint az 1608. kor. e. decretum is bizonyítja, melyben e szók foglaltatnak : „ac tandem Nos in Dominum et Regem ipsorum paribus votis et unanimi consensu, eligere, proclamare stb.“

Mátyás utóda, II. Ferdinánd, ennek fia s utóda III. Ferdinánd, III. Ferdinánd fiai, IV. Ferdinánd s ennek halála után I. Leopold szintén választattak, mint a L. úr által idézett s fennebb általunk ismertett törvényezikkek világos tartalma mutatja. Csak 1687-ben lön végre az első-szüllöttségi örökösödés megállapítva, de egyedül a fiágra, mint az 1687 : 2. t. czikkből látható. Ugyanakkor a 3. t. czikkben világosan kimondatott, hogy ha ő felségének Leopoldnak fiágban magva szakadna, az örökösödés szálljon a spanyol királynak, II. Károlynak, fimaradékaira, annak fiágon magvaszakadtával pedig a szabad-választás joga ismét éledjen föl, „quo masculinum semen deficeret, avita et vetus approbata consuetudo, praerogativaque praefatorum Statuum et Ordinum in electione et coronatione regum locum habeat.“

Mindezen adatokat a törvények és királyi diplomák világos tartalmából vontuk ki. Mennyire érvényesek ezeknek ellenében L. úr idézetei s fáradsággal összeállított magyazrázatai : bárki megítélheti. Ha L. úrnak volna igazsága, s a magyar trónörökösödés I. Ferdinándtól fogva első-szüllöttségi sorral, még pedig a nőágra is kiterjedő joggal, kétségtelenül illette már a Habsburg-házat : akkor Maximilián, Rudolf és Mátyas, II, III. és IV. Ferdinánd, egy szóval : a Habsburg-háznak valamennyi fejedelme teljesen járatlan volt a közjogi dolgokban ; s vagy nem ismerte saját házának kétségtelen jogait, vagy szándékosan sértette meg azokat, midőn egyik úgy, mint másik vagy valamely általa szentesített törvényben vagy királyi levelében elismerte : miszerint a magyar nemzet által annak ősi szokása szerint, szabadon választatott meg királynak. S még nagyobb jogtalanságot követett volna el saját családja ellen I. Leopold, midőn 1687-ben szentesítette azon törvényt, melyben határozottan kimondatik, hogy a Habsburg-ház fiágának kihaltával a szabad-választás Magyarországra visszaszáll. Ha L. úr állítása igaz volna, I. Leopold saját uralkodó házának nőágát fosztotta

volna meg az örököségi jogtól. Ime mire vezet az, midőn valaki saját nézeteinek s a pillanat igényeinek megfelelő tételt állítván föl, hogy azt bebizonyíthassa, idéz s magyaráz, a mint magának tetszik; nem törődve, ha magyarázata merő ellentétben áll is saját idézeteivel, s ha az által hét fejedelmet vádol is alaptalanul saját jogainak nem ismerésével, s mások jogainak megsértésével!

Az 1687. évben elsőszülöttségi sorral megállapított örökösés csak a fiágra volt szorítva, mint az említett évi 3. t. czikkből láttuk, s csak az 1723. évi *sanctio pragmatica* által lőn, az akkor határozottan megállapított feltételek mellett, a nőágra is kiterjesztve.

Mondhatná valaki, hogy miután a dicsőségesen uralkodó háznak örököségi joga világos törvény, sőt ünnepeles szerződés által meg van már a nőágra is határozottan állapítva, meddő vita L. úrral a fölött feleselnünk, ha ezen elsőszülöttségi s nőági örökösés joga I. Ferdinánd óta fenállott-e már, vagy csak 1687. évben s illetőleg 1723. évben lőn megállapítva; elég az, hogy jogilag fenáll és senki által kétségbe nem vonatik.

De ha figyelemmel kísérvük L. úr munkája tovább fejtegetett irányát, nem lehet észre nem vennünk, miszerint ő csak azért ügyekezett ez állítását minden módon bebizonyítani, hogy abból a magyar közjog állására oly következtetéseket vonhasson, minőket vonni szeretne, s hogy értésünkre adhassa, mikép a női örökösés elfogadásához jogosan nem is köthetett föltételeket az ország, miután a nőági örökösés jogszerűleg már előbb is mindig fenállott.

E célra sokat beszél L. úr munkája folytán a mindig fenállott real unióról, s azt állítja, hogy 1723 előtt valóságos *confoederatio* volt Magyarország és Ausztria s a többi örökös tartományok között, mely nem csak personal, hanem valóságos real uniót képezett. Hivatkozik e tekintetben az 1606. évi bécsi békekötésre, mindenképen bonczolgatja azt s *confoederatió*nak nevezi. Lássuk tehát minő *confoederatio* van az említett békekötésben kifejtve s megállapítva. A Boeckai személyére vonatkozó pontok 26. §-ában az mondatik, hogy: a jelen egyezkedés

(tractatus) állandósítása tekintetéből s minden bizalmatlanság megszüntetésére ő cs. kir. felsége külön királyi levél által is meg fogja ígérni, s Csehország, az ausztriai főhercegség, Morva örgrófság és Szilézia hercegség s ő fensége Ferdinánd főherceg, Stíria hercegséggel együtt biztosítást nyújtanak (assecurabunt), miként ő cs. felsége ezen a magyarokkal kötött kibékülést sértetlenül és minden részeiben megtartandja, s a szomszéd országok és tartományok sem fognak semmi olyast megkísérteni, a mi a szomszédság jogát (vicinitatis jus) sérthetné. Viszont

a 27. §.: Magyarország lakosai s a Magyarországhoz tartozó tartományok és megyék ő cs. kir. felsége s utódjai a magyar királyok iránt örökös hűségre és engedelmességre (et observantiam) fogják magokat országos törvények által (per publicas constitutiones Regni) kötelezni, s fentartva az ország jogait és szabadságait soha sem fognak elszakadást, pártütést, fölkelést, a közbéke zavarását, a szomszéd tartományok megtámadását s pusztítását, belső összeesküvéseket, törököknek, tatároknak vagy más bárminő ellenségnek Magyarországra vagy a szomszéd tartományokba hozatalát, magán conventiculumokat ő felsége s az ország java ellen, forralni vagy bármi szín alatt megkísérteni; sőt

28. §. a régi kötések és frigyek szerint (secundum antiqua pacta et foedera), a jó szomszédságot és kölcsönös szeretetet Magyarország s az örökös tartományok egymás közt fentartják, s a keresztyéneknek egymás közötti közlekedését mindenkinek (et ultro citroque commercium Christianorum) szabadon fenhagyják, egymásnak a szomszédság fentartásáról s mindenről, a mi arra szükséges, külön leveleket fognak adni. Ha pedig

29. §. a törökkel becsületes békességet nem lehetne kötni, s a törökök oly föltételekhez ragazkodnának, melyek Magyarországnak s a szomszéd tartományoknak károsak vagy veszélyesek lennének: akkor ő cs. k. felsége katonáival egyesülten a török ellen, mint a keresztyénségnek s a hazának ellensége ellen, az ország törvényei szerint hasonló gyorsasággal és készséggel, minden vonakodás nélkül fognak hadakozni.

Az ezen békekötésben megemlített külön levelek, mind

azok, melyeket a magyarok a cseheknek, mind azok, miket ezek amazoknak kiadtak, szintén azt tartalmazzák, a mit fennebb elmondottunk, s ezekben is az mondatik: „Quin imo antiqua pacta et foedera in integrum ac si nunquam violata fuissent, restituimus, bonam vicinitatem et mutuam amorem cum iis in perpetuum colimus, et ultro citroque commercium Christianorum liberum omnibus relinquemus etc.“

Kérdezzük innár, mi van ezen kötésekben, vagy ha tesszik szövetezésekbén, a miből real unióra vonhatni következtetést? Biztosítása annak, hogy a fejedelem a kötött békét megtartja, a jó szomszédtság és kölcsönös szeretet s a keresztyének mindkét részről szabad közlekedése, azon kölcsönös ígét, hogy a török, mint közös ellenség ellen, együtt fognak hadakozni. Ezek mutatnak-e azon real unióra, mit L. úr állit? Ezekből vonhatni oly messzevágó következtetéseket? Hiszen ily szövetséget két, minden tekintetben, még fejedelmére nézve is különálló hatalmasság is köthet s kötött nem egyszer egymással, a nélkül, hogy azért a két szövetséges fél között real unio léteznék. Ha ennyi már real unio, akkor az I. Napoleon ellen alakult szent szövetség is real unio volt L. úr értelmében.

Felhozza még L. úr (212—214. lap) azon szövetezést is, melyet egy részről Magyarország, más részről Alsó- és Felső-Ausztria rendei 1608-ban febr. 1-jén Pozsonyban kötöttek, s azt mondja, hogy az 1606. évi confederatio alapján Mátyás Magyarországot és az orsztrák herezegi tartományokat Pozsonyba, egyesült magyar-orsztrák országgyűlésre hivta össze s ott kötött az említett újabb szövetség.

Csodálkozunk, hogy L. úr épen ezen frigyre hivatkozik. Tekintse meg a történelem könyveit, s látni fogja, miért és miképen kötöttett e frigy. Mátyás, ki még akkor nem volt Magyarország királya, csak kormányzója, azon ok vagy ürügy alatt, hogy a zsitva-toroki békességet végre kell hajtani, hogy a törökök által föllázított hajdúk mozgalmai rögtöni intézkedéseket kívánnak, dec. 16-án országgyűlést hirdetett Pozsonyba, mely új év után azonnal megnyitandó lett volna. Ennek ellenében Rudolf, ki még a trónról nem mondott le, 1607. december 21-én

a következő évi márczius 11-ére szintén országgyűlést hirdetett. Mátyás 1608. évi január 12-én érkezett Pozsonyba, az ausztriai rendek tetemes száma által kísértetve. A magyarországi rendek nem egyesült magyar-osztrák gyűlés alakjában tanácskoztak az ausztriai urakkal, hanem választmányt neveztek maguk közül, mely az országgyűlés nevében az örökös tartományok rendjeivel, mint különben is a bécsi békekötés kezeseivel frigyre lépjen, s e szövetség kényszerítse a királyt (Rudolfot) a bécsi és zsitva-toroki békesség minden pontjainak teljesítésére. Rudolf január 23-án kelt levele által a tudta nélkül összejött országgyűlést eloszlatta. De a rendek nem távoztak el, hanem kifejtették válaszukban, hogy ők a főherczeggel tüzettké ki az országgyűlést, mert a legnagyobb veszély pillanataiban királyuk által elhagyatnak, s mert a bécsi és zsitva-toroki béke végrehajtása elkerülhetlenül szükséges; kijelentvén, hogy ők a korona megmentésére együtt fognak maradni. Ezek folytán kötöttett azon frigy, melyre L. úr hivatkozik, s melynek valóságos célját minden ember tudta, ugyanazért Rudolf febr. 23-án mindazon végzéseket érvényteleneknek nyilvánította: de Mátyás 20,000 emberrel Prága felé indult, minek következménye lön, hogy Rudolf a trónról lemondott.

És ezen frigyet vagy más ilyneműeket tekint L. úr oly conföderationnak, miből real uniót következtet? Ilynemű közös országgyűlést óhajt ő jövendőre? Róla ezt feltenni nem akarnók.

Azonban mellőzve az említett frigynek titkos vagy ki nem mondott célját, s azon körülményeket, melyek közt a frigy kötöttett, ha csak magát a frigynek L. úr által idézett szavait vesszük is fontolóra, mit látunk azokból? Azt mondják a szövetezők, hogy a törökök által fellázított hajdúk pártütésének elnyomására jöttek össze, s Magyarországot s a szomszéd országokat akarják megmenteni, hogy tehát Magyarország a keresztyénségtől el ne szakasztassék, s a pusztításnak tárva ne legyen, maguk és a távollevők nevében is erős frigyet kötnek, miszerint, hogy ha a római és török császárok közt kötött (zsitva-toroki) békesség miatt (capitulatio), melyet ők (a szövetezők) meg kívánnak tar-

tani, az ellenség vagy a köz-békének bármely megzavarója (ein Zerstörer des gemeinen Friedens) Magyarországra vagy más országokba, azoknak részeibe vagy szövetségeseikébe erőszakosan belépne, akkor ők Magyarországnak s Felső- és Alsó-Ausztriának rendei közös segélylyel s erővel egymást oltalmazzák stb.

Tehát frigyet kötöttek egymással a törökkel kötött békeség fentartására, s Magyarországnak és Ausztriának az ellenség beütés elleni megvédésére. Frigyet kötöttek, nem általánost, nem minden esetre kiterjedőt, oly frigyet, mely az érintett tárgyon kívül semmi egyebet magában nem foglalt. Nem lett volna-e teljesen fölösleges ily frigykötés, ha az 1606. évi bécsi békekötés olyan confoederatio lett volna, minőnek L. úr állítja? Nem volna-e az még nevetséges is, ha valóságos real unio létezett volna? És ha az a pozsonyi országgyűlés, melyben e frigy kötöttet, csakugyan a L. úr által sajátosságosan magyarázott 1606. évi confoederatió alapján összehívott magyar-osztrák országgyűlés lett volna, miért nem hivattak meg oda a csehek is, kik a bécsi békekötésnél L. úr szerint szintén tagjai voltak az említett confoederatióknak?

Felhozza L. úr, hogy az említett confoederatiók az 1609: 42. t. cikkben s II. III. Ferdinánd és I. Leopold diplomáiban ismét megújítottak. Ez igaz a bécsi békekötés tartalmáról; de az 1608. évi február 1-jén kötött frigy se az egyikben, se a másikban nincs megemlítve; láttuk pedig fennebb, mit foglalnak magokban a bécsi békekötés azon sorai, melyek e frigyre vonatkoznak. Sajátosságos, hogy L. úr egész határozottsággal állítja, miszerint azon confoederatiók, különösen a hadügyre és az ehhez szükséges pénzügyre vonatkoztak, a kereskedelem pedig általánosan van azokban érintve; holott az egész bécsi békekötésben a hadügyről és erre szükséges pénzügyről egy szó sem fordul elő: mert azt csak nem tesszük fel L. úrról, hogy az 5. pont tartalmából a pénzügynek, a 9. és 10. pontok szavaiból pedig a hadügynek bármínemű közösségét következtesse. Az 5. pont ugyanis „de thesaurario“ azt mondja: hogy a kincstárnok akár királyi jövedelmek pénztárnokának vagy igazgatójának, akár

más egyébrek neveztessek, úgyszintén annak segédjei, az ország kormányzatának soha semmi részébe ne avatkozzanak, egyedül a király és korona jövedelmeire legyen gondjuk, sőt elhatározzatik, hogy e hivatalokra jövedőben mindig magyar születésű világiak választassanak; a köz-adó beszédésére pedig az ország lakosai eddigi mód szerint választhatnak pénztárnokot vagy rovókat (perceptores seu dicatores). Ez valóban nem állít fel semmi közösséget, sőt inkább kizárja azt; a conföderatiót tehát a pénzügyre ki nem terjeszti. A 9. és 10. pontokban az rendelkeztek: „hogy az ország nagyobb és kisebb hivatalai, még a külsők is, valamint a határvidékek parancsnokságai a magyar tanács előterjesztésére alkalmas magyaroknak, vagy Magyarország-hoz tartozó nemzetbélieknek adassanak, valláskülönbség nélkül; de ha ő felségének úgy tetszenék, a dunai részekben két végvidéki parancsnokságot adhat belátása szerint érdemes külföldieknek is a szomszéd tartományokból.“

Közösség-e ez a hadtgyben s kiterjesztése-e a conföderatiónak a hadtgyre? Sőt éppen az a körülmény, hogy világos törvény adott hatalmat ő felségének ez esetben két végvidéki parancsnokságnak, de éppen csak kettőnek, érdemes idegenek általi betöltésére, nem mutat-e egyenesen ellenkezőt azzal, a mit L. úr mondott?

A békekötés azon szavai: „et ultro citroque commercium Christianorum liberum omnibus relinquunt“ szabad kereskedelemre vonatkoznak-e vagy inkább, mint mi magyaráztuk, szabad közlekedésre, a fölött most nem akarunk vitatkozni: mert ha kereskedelemre vonatkoznának is azok, még abból a L. úr által állított real unióra éppen úgy nem lehetne következtést vonni, valamint nem lehet más, egymástól teljesen független, különálló országoknak, vagy államoknak a szabad-kereskedést kölcsönösen megállapító egyezkedéseiből azoknak valóságos real unióját következtetni.

L. úr idézi e tárgyra vonatkozólag az 1622: 26. t. czikket, melynek rubruma: „De pace cum Ditionibus Regno Hungariae adjacentibus stabilienda, et vicinitatis juribus invicem colendis;“ az 1. §-a pedig azt mondja: „Simulque statuunt, ut dein-

ceps mutua commerciorum, vicinitatis et amicitiae jura inter haec Regna et Provincias constanter colantur.“ Ha e sorok real uniót bizonyítanak, akkor mindazon országok között, melyek egymással jó szomszédságban s barátságos viszonyban élnek, valódi real unió létezik.

Még az 1606. évben kötött zsitva-toroki békesség tartalmából is real uniót akar következtetni L. úr, azért is, mert a békekötésben világosan kikötöttet, hogy ő felsége a római császár és a török császár egymást császárnak czimezzék; s mert abban a tatárok és egyéb népek is benfoglaltatnak, az mondatván róluk, hogy a béke ideje alatt keresztyén országokban és tartományokban kárt nem tehetnek; továbbá a béke kiterjed minden helyekre, Magyarországra s a hozzá tartozó tartományokra, más országokra s vidékekre és tartományokra, melyek a békét kötő két császár birtokában vannak, s így az ausztriai házhoz tartozókra vagy attól függőkre is, sőt a spanyol király is köthet békét, ha akar; kiterjed császár ő felsége törvényes örökösire s utódaira, Magyarország királyaira, kiterjed a császár testvéreire, sógoraira, unokáira s azok törvényes örökösire, s ugyanez értendő a török császárra is.

De már mindezekből mi következik az állított real unióra nézve? a császári czim csakugyan megillette ő felségét, mert római császár volt; oly békességet kötni pedig, mely a két hadakozó fél uralma alatt álló országok s tartományok egyikére vagy másikára lett volna csak szorítva, annyi lett volna, mint békét sem kötni. Kiemeli L. úr, hogy e békét ő felsége nem csak úgy kötötte mint király, hanem úgy is, mint római császár, úgy is, mint az ausztriai tartományok ura. De hisz ez igen természetes volt. A török nem csak Magyarországra szorította a háborút, s ha itt győzelmesen haladhatott volna, bizonyosan nem állt volna meg Ausztria határszélein, hanem tovább ment volna, a mint tette is ezt utóbb, midőn Bécsig elhatolt s azt ostromolta. Ezen háborúban tehát, midőn az örökös tartományok seregei Magyarországot védték, önmagokat védték; s azon békekötésnek, melylyel a háborút bevégeztetett, termé-

szetesen ki kellett terjednie reájok is, a nélkül, hogy e közös harc s mindenikre kiterjedő békekötés real uniót szült volna.

Miután L. úr az általa felállított trónörököségi elméletet és confederatiót hebizonyítottak vélte, átmegy a sanctio pragmaticára, s azon szorosabb kapcsolatra, szerinte szorosabb real unióra, mely az 1723. évi törvényben mondatott ki.

HARMADIK FEJEZET.

Sok alaptalan s valótlan állítást halmoz össze L. úr a sanctio pragmaticáról, s az arra vonatkozó törvények tartalmát egészen elferdítve értelmezi, s a hol a tények vagy a törvény szavai nem úgy szólnak, mint a hogy ő szeretné, önkényes magyarázatokkal igyekszik saját elméletéhez idomítani még azt is, a mit az ő nézeteivel ellenkezőt tartalmaz a törvény. Hogy röviden áttekinthesstük állításait s azokból vont helytelen következtetéseit, az eredeti szöveg után szórul-szóra ide iktaljuk a magyarországi sanctio pragmaticát, vagyis az 1723. évi magyar országgyűlésnek azon törvényeit, melyekben a nőági trónörököség meg van állapítva; s mivel e szövegre gyakrabban fog történni hivatkozás, azt e kis értekezésünk végéhez függesztjük.

Tekintsük át most már L. úr állításait s okoskodásait.

Azt állítja Lustkandl úr, hogy a sanctio pragmaticát ő felsége VI. Károly császár 1713. évi april 19-én hirdette ki Bécsben, s e kihirdetés az örökös tartományok föméltóságai előtt történt, kik között Magyarország és Erdély föméltóságai is jelen voltak (gróf Pálffy Miklós ország-bíró, gróf Illésházy főkanczellár és gróf Kornis erdélyi alkanczellár). Kétségtelen tehát, folytatja L. úr, hogy ezen pragmatica sanctio már 1713. évben Magyarországra és Erdélyre szintűgy meg volt állapítva s kihirdetve, mint az örökös tartományokra (dass die Pragm. Sanction auch für Ungarn und Siebenbürgen in gleicher Weise wie für die übrigen Erbländer mitbegründet, und auch schon das erste Mahl zugleich mit für diese Länder kundgemacht war.“ 226. l.). — Állítja továbbá, hogy a sanctio pragmatica határozatainak az 1723. évi törvényekbe lett fölvétele csak pusztá beczzikelye-

zése az 1713. évben megállapított s kihirdetett *sanctio pragmatica*nak, ugyanazért a kettő között nem is lehet különbség, s az 1713. évben kihirdetett öröködési határozatok az 1723 : 1. és 2. t. cikkbe iktatott határozatokkal szorosán és minden részben öszhangzók, s az öröködéscire vonatkozólag sem több sem kevesebb értelmük vagy fontosságuk nincs az 1723. évi törvényeknek, mint az 1713. évben kihirdetett határozatoknak.

Ezen állításai L. úrnak teljesen alaptalanok. Azon *sanctio pragmatica*, melyet VI. Károly császár ő felsége Bécsben 1713. évben kihirdetett, Magyarországra nem lehetett s nem is volt kiterjesztve. Magyarország alkotmányos ország volt, melyben törvényt csak a fejedelem és nemzet egyesült akarata alkothatott. Azon családi rendelkezés tehát, melyet a császár önhatalmával megállapított, Magyarországhban csak a nemzet egyenes és világos hozzájárulásával válhatott volna törvénynyé. Az ország-bíró és kancellár senki által meg nem voltak bízva, s a nemzet akaratát, mely amúgy is a törvényhozás tárgyaira nézve jogszerűleg csak országgyűlésen nyilvánulhat, semmi tekintetben nem képviselhették. De maga a fejedelem sem tekintette az 1713. évben kihirdetett öröködési rendelkezést Magyarországra is kiterjedőnek és kötelezőnek. Ugyanis, két évvel utóbb, 1715. évben szentesítette ünnepélyesen az 1715 : 3. t. cikket, melyben világosan és határozottan kimondatik, hogy ő felségétől I. Leopold királytól leszármazott fiának kihaltával az ország rendének szabad-választási joga ismét életbe lép. *)

*) Az 1715 : 3. t. cz. szövege így hangzik : „*Sacra Caesarea Regiaque Majestas, Successionem Haereditariam juxta tenorem benigni Diplomatis sui immediate praeinsinuato articulo secundo, nunc inserti, sufficienter declaratum, clementer resolvit dirigendam; et deficiente demum Masculino sexu, a Divo condam LEOPOLDO et Rege descendente, a vita et veterem, approbatamque Consuetudinem, Praerogativamque Statuum, et Ordinum, in Electione, et Coronatione Regum, locum suum habituram esse :*

§. 1. *Nec Status, et Ordines Regni, eadem Sacra Regia Majestas secus regi, aut dirigi vult; quam observatis propriis ipsius Regni Hungariae hactenus factis, vel in futurum Dieta-liter constituendis Legibus :*

Lehetett volna-e az országnak 1715. évben e törvényt alkotni s a fejedelemlennek azt szentesíteni, ha az 1713. évben kihirdetett örököségi határozatok Magyarországra is kiterjedtek volna? Lehet-e kételkedni e tény valóságán, melyet a törvény szavai bizonyítanak, s lehet-e ily kétségtelen tény ellenében a mesterkélt okoskodásoknak bármi nyomatéka?

Midőn 1687-ben a Habsburg-ház fiágának első-szülöttségi örökösége megállapított, az említett 1687:3. t. cz. bizonyítása szerint, fentartotta az ország a fiág kihaltának esetére a szabad-választási jogot, s e jogot mind I. József, mind III. Károly világosan elismerték koronázási leveleikben. S azon körülmény, hogy ugyanaz a fejedelemlen, ki 1713. évben a nőági örököségi családi rendelkezés által megállapította, két évvel e megállapítás után Magyarország irányában ünnepélyesen kijelenti, miszerint Magyarországon a fiág kihaltával nem illeti a nőágot az örököségi, hanem szabad-választásnak lesz helye; — e körülmény, mondjuk, legvilágosabb bizonyossága annak, hogy az 1713. évi örököségi határozatok Magyarországra ki nem terjedtek.

Miután pedig alkotmányos országban a törvény ereje mind addig jogilag fenáll, míg az alkotmányos törvényhozó hatalom meg nem változtatja vagy el nem törli, az említett 1715:3. t. czikknek rendelete is fenállott teljes jogerőben 1723-ig, midőn azt a nemzet és fejedelemlen együtt a nőági örököségi megállapításával törvény által megváltoztatták. Az 1723:1. és 2. t. cz. tehát, vagyis a magyarországi *sanctio pragmatica*, nem pusztán becikkelyéze volt az 1713. évben kihirdetett örököségi határozatoknak, melyek, mint fennebb láttuk, Magyarországra nézve jogilag nem léteztek s így kötelezők nem is voltak, hanem ünnepélyes és viszsonos szerződés általi megállapítása a nőági örököségi

§. 2. *Qua Regia clementissima declaratione; circa clausulam: Prout super intellectu et usu Legum, Regio, et communi Statuum consensu Diætaliter conventum fuerit, de omni a Regno avulsione; ac ad morem aliarum Provinciarum supposito Gubernio; memoratos Status, et Ordines Regni sufficienter præcautos reddij.*“

désnek s ezen örököség föltételeinek, mely a fejedelem és nemzet egyesült akaratóból jött létre s törvényesen mondatott ki.

Az sem áll, hogy az 1723. évi törvényekben megállapított *sanctio pragmatica*, és az 1713-ban Bécsben kihirdetett örököségi határozatok közt különbség nincsen, s hogy azok szorosán és minden részben összehangzók.

Van igen is e kettő között különbség, és pedig több tekintetben lényeges különbség.

Egyik az: hogy az 1713-ban kihirdetett határozatokat a fejedelem ön abszolút hatalmával állapította meg, a magyar *sanctio pragmatica*t pedig a nemzet országgyűlésileg határozta el s a fejedelem beleegyezésének hozzájárultával emelte törvénynyé.

Másik különbség az: hogy az 1713-ban kihirdetett határozatok az elválhatlanságon és feloszthatlanságon kívül semmi föltételt nem foglalnak magukban, a magyar *sanctio pragmatica*-ban pedig más föltételek is vannak kikötve. Ugyanis az ország rendei magában azon törvényezikben, mely a nőági örököséget megállapítja, közvetlen azon sorok után, melyek az örököségi jog terjedelmét, sorát és módját körülírják, a 2. t. cz. 9. §-ában határozottan kimondották azt is, hogy: „ekképen a felleges austriai házba behozott és elismert nőági örököséget a fennebb leirt sor szerint megállapítják, kiterjesztvén most akkora az 1687:2. és 3., valamint az 1715:2. és 3. törvényezikkeket.“
S e törvényezikkek, melyek az elfogadott nőági örökösésre kiterjesztettek, többek közt azt tartalmazzák, hogy minden fejedelem koronázásakor királyi hitlevél által és esküvel is fogja biztosítani a nemzetet, miszerint az ország jogait, szabadságait és törvényeit megtartja, az ország területi épségét sértetlenül fenntartja. Az 1715:3. t. cz. 1. és 2. §§-ai pedig világosan kimondják, hogy a királyi felség ez országban soha másképp uralkodni és kormányozni nem fog, mint az országnak eddig hozott vagy jövőben országgyűlésileg hozandó saját törvényei megtartásával, s más tartományok kormányzati módja ide soha be nem hozatik. E most említett s a nőági örökösésre kiterjesztett törvények szoros megtartása tehát kétségtelenül egyik föltétele a nőági örököség elfogadásának.

Harmadik lényeges különbség a nőág öröködési terjedelmére vonatkozik.

Két fő része van a nőági öröködés megállapításának: egyik annak meghatározása, kikre terjed ki a megállapított öröködési jog; a másik annak meghatározása, hogy a jogosultak minő sorral következzenek egymás után az öröködben. Ez utolsóra nézve nincs különbség Magyarország és a többi örökös tartományok között. Itt is amott is az első-születtségi sor van elfogadva; itt is amott is egyik ág hihaltával a másik jogosult ág következik ugyanazon sorral; minek természetes következménye, a mit a magyar törvény is kimond, hogy míg a jogosultak ki nem halnak, Magyarországon is ugyanazon örökösletti a korona, kit az örökös tartományokban. De nem áll ez egyformaság az öröködési jog terjedelmére nézve.

Ugyanis az 1713. évben kihirdetett határozatok, magának I. úrnak idézete szerint is, következőleg állapítják meg a nőági öröködet:

1) A fiág kihaltával elsőben is ő felségének VI. Károlynak leányait,

2) azok kihaltával ő felsége testvérénck (I. Józsefnek) leányait,

3) ezek kihaltával ő felségénck (VI. Károlynak) nővéreit vagyis I. Leopoldnak leányait, végre

4) minden e családból leszármazó örökös*) (und alle Linnien des Durchlauchtigsten Erzhause) illet a trónöröködet.

Ellemben a magyarországi sanctio pragmatica ezt a nőági

*) Wir haben in deutlichen und verständlichen Worten declarirt, dass in Ermangelung des männlichen Geschlecht's, die Succession fallen sollte:

erstlich auf die Erzherzoginen unsere Töchter,
zum Anderen auf die Erzherzoginen unsere Niëcen, unsres Bruder's Töchter,

zum dritten auf die Erzherzoginen unsere Schwestern,
und endlich auf alle abstammenden Erben des Geschlecht's (Lustk.

245. 1.).

öröködést következőkép állapítja meg (1723:2. t. cz. 5. 6. 7. §§.):

„Elsőben is a most uralkodó cs. k. felségtől (III. Károlytól), aztán ennek magvaszakadtával, a boldog emlékezetű I. Józseftől,

czeek magvaszakadtával a boldog emlékezetű Leopold császártól és királytól leszármazók, s azoknak római kath. vallású, mindkét ágoni törvényes maradékai fognak öröködni.“

Csak azokra van tehát szorítva az öröködési jog, kik III. Károlytól, I. Józseftől s I. Leopoldtól származnak, vagyis I. Leopold összes származékára. S ha mindezeknek magva szakadna, Magyarországon a trónöröködés nem terjed ki azokra, kik az 1713. évi családi rendelkezésben negyedik helyen vannak említve, következő szavakban: „und endlich auf alle abstammenden Erben des Geschlecht's;“ és még világosabban a L. úr által a 246. lapon idézett szavakban: „und alle übrigen Linien des Durchl. Erzhauses.“ És így ha I. Leopoldnak mindkét ágoni származéka kihalna, a többi örökös tartományokban a Habsburg-háznak minden ága s minden ivadéka egymás után öröködési joggal birna, mint L. úr maga is megjegyzi; Magyarországon ellenben ez esetben a szabad-választási jog lépne ismét életbe, mint az említett 1723:2. t. cz. világos szavai bizonyítják, s III. Károlynak minden eddig megkoronázott utódai a koronázási hitlevél 4. pontjában (6. §.) határozottan elismerik. *)

*) *Mariae II. Regis Decretum Primum. Anni 1741. Articulus 2. Diploma Regium etc.*

§. 6. *Quarto: Quod in Casu (quem DEUS procul advertere velit) defectus utriusque Sexus Archi-Ducum Austriae, praeprimis quidem ab Altfato Genitore Nostro, dein in hujus defectu, a Divo olim Josepho, his quoque deficientibus, ex Lumbis Divi olim Leopoldi Imperatorum, et Regum Hungariae descendantium; juxta etiam Dictamen praecitatorum Primi et Secundi Articulorum, praefatae Diaetae Anni Millessimi, Septingentesimi Vigesima tertiij; Praerogativa Regiae Electionis, Coronationisque, antefatorum Statuum et Ordinum, in pristinum vigorem, statumque redibit, et penes hoc Regnum Hungariae, et praedictas Partes, ejusdemque antiquam Consuetudinem illibate remanebit.*

Nem lehet e lényeges különbséget elvitatni; ott van ez a törvényekben s hitlevelekben, s nincs dialectica, mely bárkit elhíthessen, hogy a törvény világos szavainak más az értelme.

Negyedik különbség az 1713. évi örököségi határozatok és a magyar sanctio pragmatica között az: hogy amazokban a szabad-választásról még a Habsburg-ház kihaltának esetére sincs említés, a magyar sanctio pragmatica pedig e szabad-választást határozottan fentartotta s eseteit körülírta.

Valótlan tehát L. úrnak azon állítása, hogy a kettő minden részben szorosán összehangzó.

A magyar sanctio pragmaticának és az 1713. évben kihirdetett czászári határozatnak ugyanazonosságát vagy minden részbeni teljes összehangzását azzal is akarja L. úr bizonyítani, hogy az 1723: 1. és 2. t. cikkben e szavak fordulnak elő: „(7. §.) juxta stabilitum per Sacratissimam Caesaream, ac Regiam Regnantem Majestatem in aliis quoque suis Regnis et Provinciis haereditariis, in, et extra Germaniam sitis primogeniturae ordinem;” és ismét (§. 3.) „Eodem cum Masculorum primogeniturae ordine, secundum normam in reliquis Suae Majestatis Sacratissimae Regnis et provinciis haereditariis, in, et extra Germaniam sitis, jam per Eandem ordinatam, stabilitam, publicatam et acceptatam“ stb. És e szavakból azt következteti L. úr, hogy Magyarország a nőági örökösödést a többi örökös tartományokban ő felsége által megállapított és kihirdetett mód szerint fogadván el, a magyarországi örököségi jognak minden részben teljesen olyannak kell lennie, minőt ő felsége az 1713. évben megállapított és kihirdetett.

De megjegyeztük fennebb, hogy a kettő közötti különbség nem azon sorra vonatkozik, melylyel a jogosultak egymás után következnek; mert Magyarország az első-szülöttségi sort állapítván meg, e részben kétségtelen az összehangzás: — hanem vonatkozott a megállapított nőági örökösödés terjedelmére, miután Magyarországon ez az örökösödés nincs a Habsburg-háznak mindazon ágára kiterjesztve, melyek az 1713. évben kihirdetett határozatok szerint az örökösödésre jogosítva vannak. Olvassa bárki figyelemmel azon sorokat, mikre L. úr hivatkozott, s látni fogja,

hogy a törvény azon „norma“ vagy „ordo“ „in aliis Suae Majestatis Regnis et Provinciis haereditariis stabilitus“ alatt nem értett egyebet, mint az örökös sorát, mert ott áll az idézett szavak mellett és pedig azokkal kapcsolatban a „primogeniturae“ szó: „juxta stabilitum etc. primogeniturae ordinem.“ És ha valaki még ezen kételkedhetnék, kétségét bizonyosan eloszlatja azon körülmény, hogy ugyanazon t. czikkeknak ugyanazon §§ ai megállapítván, mint fennebb láttuk, a Habsburg-ház mely ágaira terjed ki a nőági örökös, s kimondván, hogy ezen elso-rolt s határozottan körülirt ágak magvaszakadtával, nem a többi ágak fognak örökösni, hanem a nemzet szabad-választása lép ismét életbe: lényegesen mást határoztak, mint a mi az 1713. évben kihirdetett határozatokban foglaltatik.

Úgy látszik azonban L. úr maga is érezte, hogy állításait az általa idézett törvényekből bebizonyítani, s azt a szabad-választást, mely magában a sanctio pragmaticában és a koronázási hitlevelekben, I. Leopold származékának kihaltával, a nemzet részére világosan fen van tartva, pusztá okoskodásokkal elvitatni felette nehéz, egy oly végső eszközhez nyúlt, mely egész munkáját, úgy hisszük, leginkább jellemzi.

Ugyanis munkája 249-ik lapján azt mondja, hogy miután az 1723: 2. t. cz. 11. §-a szerint csak a mondott nőág teljes kihaltának esetére tartják fen magoknak a karok és rendek ősi és régi, helybenhagyott és bevett törvényes szokásukat és előjogukat a királyok választásában és koronázásában, a kérdés főképen az: hogy mi ezen ősi és régi, törvényes szokásnak valóságos értelme? Mire azután ő határozottan azt feleli: hogy munkájában már megmutatta, miszerint az 1485: 1. 2. és 3. t. czikkek értelménél fogva szabad-választásnak csak akkor lehet helye, ha a királyi családnak már semminemű ivadéka nem létezik (wenn gar keinerlei Saame des königlichen Geschlecht's mehr vorhanden war); a magyar nemzet tehát jövődöben sem gyakorolhatja a szabad-választást mindaddig, míg az összes Habsburg-háznak bármely tagja életben lesz, habár ekképen az örökösési jog a sanctio pragmaticában világosan megnevezett három ágon túl terjedne is.“

Elmondottuk fennebb észrevételeinket azon magyarázat alaptalanságáról, melylyel L. úr az 1485. évi törvényeknek oly értelmet tulajdonít, mi saját elméletének volna kedvező. Elmondottuk, hogy az Árpád-ház kihaltával a vegyes korszaknak majd minden királya, névszerint, hogy Venczelt, Ottót és I. Károlyt ne is említsük: — Zsigmond, Albert, I. Ulászló, Mátyás és II. Ulászló, kitől L. úr I. Ferdinánd öröködését nem is leszámazási alapon, hanem házassági jogon hozza le, szabadon választott királyok voltak. Bebizonyítottuk, hogy I. Ferdinándtól I. Józsefíg minden királyaink választás által léptek a trónra, mint ezt önmagok elismerték királyi leveleikben s az általok szentesített törvényekben. Megemlítettük, hogy 1687. évben, a fiág elsőszülöttségi jogának meghatározásakor is, fentartatott a szabadválasztási jog a fiág kihaltának esetére, és hogy e jog 1715. évben, következőleg a német *sanctio pragmatica* után két évvel újabban határozottan kimondatott.

Ez azon ősi és régi, helybenhagyott és elfogadott szokás és előjog, mely szentesített törvényekben kimondatott, királyi hitlevelekben ünnepélyesen elismertetett, s századokon keresztül gyakorlatilag fenállott. Ez azon ősi és régi, helybenhagyott és elfogadott szokás és előjog, melynek a *sanctio pragmatica* szerint (1723 : 2. t. cz. 11. §.) teljes erejében ismét életbe kellene lépni, ha a fejedelmi háznak I. Leopoldtól származott minden ivadéka kihalna, holott ugyanakkor az 1713. évi császári rendeletben megállapított öröködési jognál fogva, a többi örökös tartományokban a Habsburg ház többi nőági maradékai („alle übrigen Linien des Durchlauchtigsten Erzhauses“) uralkodnának.

Nem lehet e tényeket elvitatni, s a törvényekből és királyi hitlevelekből merített világos bizonyítékokat bármi mesterségesen állított okoskodások föl nem forgathatják.

Meglehet, hogy egyes ember örömét leli abban, ha elméje élet oly elméletek felállításában, fejtegetésében és vitatásában gyakorolja, melyekre alapot és bizonyítványokat mesterségesen kell alkotnia és keresnie; játszhatik egyes ember ily elmefuttatásokkal: de higgye el L. úr, hogy fejedelem és nemzet egymás-

sal és önmagunkkal ily játékot üzni nem fognak. Pedig ha L. úr fennebbi elmélete állana : a magyar nemzet és fejedelmei századokon keresztül csak játékot üztek volna egymással és önmagukkal. Ugyanis századokon keresztül azt mondták a magyar királyok királyi leveleikben : „minket a nemzet önként és szabadon, egyhangúlag királyának választott;“ *) s ez L. úr szerint mind ámitás lett volna, mert, mint ő állítja, Magyarországnak nem is volt joga királyt választani, hanem a fejedelem kétségtelen örökösödés jogán lépett a trónra. I. Leopold alatt, 1687-ben, azt mondták az ország rendei : „A Habsburg-ház fiágának kihaltával ősi és régi, helybenhagyott és elfogadott szabad-választási jogunk ismét életbe lép,“ s erre a király szentesítvén a törvényt, azt mondtotta : igen is, elfogadjuk és helybenhagyjuk fentartástokat. I. József és III. Károly királyi hitleveleikben, s az utóbbi fejedelem még koronázása után három évvel is, 1715-ben ünnepelesen kinyilatkoztatták : hogy a Habsburg-ház fiágának kihaltával a nemzet ősi és régi szokása és joga, a szabad-választásra nézve, ismét visszaáll. Magában a sanctio pragmaticában ugyanezt mondják a nemzet és fejedelem, az I. Leopoldtól származó fi- és leány-ág teljes kihaltának esetére. S mindez L. úr szerint csak üres szó, játék és ámitás lett volna, melynek voltaképen L. úr magyarázatánál fogva, valóságos értelme csak az volt, hogy ha megtörténnének mindezen megszakadások, visszaáll az országnak ősi szabad-választási joga, mely szerint királyt ugyan nem választhat, hanem tartozik uralkodóul elfogadni a Habsburg-ház minden egyéb ágait egymás után, habár a sanctio pragmatica azokra nem volt is kiterjesztve**), s habár az ily kiterjesztés magával a törvénytellen ellenkezik is.

*) Lásd : Rudolf, Mátyás, II. III. IV. Ferdinánd és I. Leopold királyi leveleit a Corpus Jurisban, hol mindenütt e szók fordulnak elő : „Nos in Regem et Dominum ipsorum, unanimi consensu, rite et libere elegerunt.“

**) „Und wenn auch auf diese Weise das Erbrecht sogar noch über die in der pragmatischen Sanction ausdrücklich genannten drei Linien hinausgehen sollte.“ E szavakat mondja L. úr munkája 249. lapján.

Miután ily módon iparkodott L. úr a *sanctio pragmatica*-nak az örököségi jogra vonatkozó részét saját elméletéhez idomítva értelmezni; átmegy a real unióra, s annak kétségtelen valóságát a *sanctio pragmatica* szavaival igyekszik bebizonyítani. Azt mondja ugyanis munkája 226. lapján, hogy: „a Magyarország és a többi örökös tartományok közötti real unio tekintetében sokkal nagyobb fontossága van az 1723-i törvényeknek, mint az 1713. évben kihirdetett császári határozatoknak, mert az említett törvényekből kétségtelenül be lehet a real uniót bizonyítani. Az 1713. évi *pragmatica sanctio*t még lehetne talán *personal unio* értelmében magyarázni, de az 1723. évi törvényekben annyira előtérbe vannak állítva a real viszonyok, hogy azokat ignorálni vagy elvitatni nem lehet.“

Okoskodásaiban az 1715 : 59. t. cikket veszi kiindulási pontul, s azt mondja : „a *sanctio pragmatica*-nak 1713-ban történt kihirdetése után az 1715. évben hozott az 59. t. cikk : „*De elucubratione et promotione systematis in politicis, militaribus et oeconomicis*“ s ezen törvényre, mely a *sanctio pragmatica*-nak első érezhető következménye volt, és azon törvény követelesei vannak határozottan alapítva (*ausdrücklich basirt*) az 1723. évi törvények rendeletei. Mert az 1723. évi törvényeket megelőző *decretum* határozottan hivatkozik a politikai, katonai és közgazdasági közös rendszernek 1715-ben követelt kifejtésére, s ezáltal czáfolhatlanul bizonyítja, hogy minden 1723. évi t. cz. a real unio rendszerének bevezetésére volt irányozva. Idézi továbbá az említett *decretum* (*feierliche Einleitung*) 1. §-ának néhány sorait, de csak töredékesen, s kihagyva mindazt, a minek hasznát nem vehette. Kiemeli különösen a következő szavakat : „*Pro stabilienda itaque in omnem casum etiam contra vim externam cum vicinis regnis nostris haereditariis unione et conservanda domestica tranquillitate,*“ s fölkiált : „állíthatja-e valaki, ezen bevezetés után, hogy az országgyűlés csupán a közös örököségi rend felállítása végett tartatott, s lehet-e kételkedni, hogy épen az által, mert az összes országok politikai, katonai s közgazdasági „*accommodatiója*“ félremagyarázhatla-

nal s élesen van legelől kiemelve, már a valóságos real unio terjedelme és határozott módja is világosan körülíratott?“

Lássuk mindenekelőtt az idézett 1715:59. t. cikket, melyre fekteti leginkább L. úr fennebbi állításait. Azt mondja az említett t. cikk: „hogy miután a politikai, katonai és közgazdasági dolgokban egy rendszernek kifejtése üdvös, az egész országra hasznos s fölötte szükséges munka volna, ő felségének beleegyezésével e munka kidolgozására kineveztetnek a kalocsai érsek gróf Csáki Imre, az ország birája gróf Koháry István s többen, kiknek nevei a törvényben elsoroltatnak. Ő királyi felsége pedig más biztosokat fog a maga részéről kinevezni, kik az országnak említett biztosaival együtt működjenek, tanácskozzanak s munkájukat a legközelebbi országgyűlésen ő felsége és az ország vizsgálata és elhatározása alá terjeszszék. A törvénykezési rendszer kidolgozására a 24. t. cikkben már más küldöttek levén kinevezve.“*)

Ime ez az egész törvénycikknek szószerinti értelme.

Magyarország rendei a hosszas bel-háború bevégezése után szükségesnek látták bel-dolgaik, czélszerűbb rendezéséhez hozzáfogni, s ő felsége beleegyezésével az előmunkálatok megkezdését elrendelték, bizottságokat neveztek ki, egyiket a 24. t. cikkben a törvénykezési rendszer kidolgozására, s egy másikat az 59. t. cikkben a politikai, katonai s közgazdasági rendszer kifejtésére. S megállapodtak abban, hogy ezen utóbbi bizottság-

*) Az 1715:59. t. cz. szövege: „Quandoquidem elucubratio, et promotio Systematis in Politicis, Militaribus, et Oeconomicis, salutare, totique Regno proficuum, et apprime necessarium opus esset:

§. 1. Idcirco, Sua Majestate clementer resolvente, pro operis praenarrati elaboratione denominantur; Domini etc.

§. 2. Nec non, Honorabiles; Joannes Kiss etc.

§. 3. Regia porro Majestas alios etiam a Parte Sua denominabit Commissarios; qui cum iisdem Regni Commissariis, operam et studium conferre, tandemque in proxime futura Diaeta, pro Suae Majestatis et Regni Revisione, et decisione, laborem suum referre tenebuntur:

§. 4. Pro Juridici autem Systematis elaboratione; jam in Articulo 24. aliis Deputatis existentibus.

hoz ő felsége, a király is nevezzen ki a maga részéről biztosokat, kik a rendszer kifejtésében az ország biztosaival együtt dolgozzanak; de az ekkép elkészítendő munkának átvizsgálása és végmegállapítása az összes törvényhozásnak, vagyis a fejedelemnek és az országgyűlésnek együtt tartatott fenn. Hol van mindezekben csak legkisebb nyoma is azon közösségnek, mit L. úr az említett t. ezikkől kiolvasott? Ha azon kis szócska, melyet L. úr munkája 227. lapján az említett törvény magyarázatánál oda foltozott: „Beruft sich ausdrücklich auf diese im Jahre 1715 gestellte Forderung der Ausbildung des gemeinsamen System's in politicis, militaribus et oeconomicis,“ — ha mondjuk, e kis szócska: „gemeinsamen“ a törvényben előfordúlna, akkor talán lehetne rémi látszata L. úr okoskodásának: de a mondott szócskát ő maga gondolta oda, s abból következőket von le, mintha az érintett szócska csakugyan ott volna. A ki az említett törvényt figyelemmel olvassa, látni fogja, miként szokta L. úr olvasni, idézni és magyarázni a törvényeket.

De azt mondja L. úr munkája 113. lapján, hogy miután a politikai, katonai és közgazdasági rendszernek az említett törvényben megrendelt kidolgozására nem csak magyar, hanem császári biztosoknak is kellett kineveztetniök, kétségtelentül máskép állott a dolog e három tárgyra nézve, mint a törvénykezési rendszerre nézve.

Itt ismét azon hibába esett L. úr, mit fennebb megróttunk. Császári biztosok kinevezését találja a törvényben elrendelve, s ebből azután könnyen véli következtethetni a rendszer közösségét. De az ő állítása és a valóság közt csak az a különbség, hogy az említett törvényben egy szó sem fordul elő császári biztosokról vagy küldöttekről, hanem az van mondva: „Regia porro Majestas alios etiam de parte sua denominabit commissarios stb.“ Tehát nem császár ő felsége (sua Caesarea Majestas), nem is a császári királyi felség (Caesareo-Regia Majestas), hanem egyenesen csupán ő királyi felsége (Regia Majestas) van a törvényben említve; a biztosok tehát, kik e törvény szerint ő felsége a magyar király részéről küldendők valának, császári biztosoknak semmiként nem tekinthetők.

A mi pedig azon körülményt illeti, hogy a törvénykezési rendszer kidolgozására bizottságot kinevező 24. t. cikkben királyi biztosok kiküldése nincsen említve, ebből, úgy hisszük, a politikai, katonai és közgazdasági rendszer közösségét nem lehet következtetni. Ő felsége s az ország rendei valószínűleg azt hitték, hogy e három tárgyban, különösen a katonai és közgazdaságiban, azon gyakorlati jártasság s részletes szakavatottság, melylyel a végrehajtó hatalom organumai már állásuknál fogva is bírnak, hasznos szolgálatokat teend a rendszer kidolgozásánál, s ezért tartották szükségesnek, hogy a fejedelem is küldjön ki a maga részéről biztosokat, kik az ország által kinevezett bizottsággal együtt dolgozzanak. Midőn ellenben a törvénykezés rendszerének kidolgozására kinevezett országos küldöttség tagjai nagy részt törvénytudósok s a gyakorlati téren működő jogtudósok levén, önmagok is czélszerűen s kimerítőleg működhettek.

De legsajátságosabb L. úrnak azon mesterséges álfogása, melyet e tárgyra vonatkozólag a 297. lapon használ, hol azt mondja, hogy „miután 1723. évben Magyarország és Ausztria között a real unio megkötöttet, 1741. évben el lőn határozva, hogy a status miniszteriumba magyarok is alkalmaztassanak, s ekkép a külügyek tárgyalásában részt vegyenek, és így az „*elucubratio systematis in politicis*“ egyenesen a real unio értelmében történt meg. Nem lehet tehát kételkedni, hogy in „*militaribus et oeconomicis*“ hasonlóul a real unio alapján volt szándék a rendszert kifejteni.“

L. úrnak ezen okoskodása már csak azért is alaptalan, mert félreértésből vagyis tévedésből indul ki. Ő t. i. a „*systema in politicis*“ kifejezés alatt egyenesen s egyedül a külpolitikai ügyeket értette; pedig ki van fejtve az 1861. országgyűlésnek második feliratában, hogy Magyarországnak a külügyek vezetése a királynak fentartott jogok közé tartozik, s el fogjuk mi is ezt mondani bővebben jelen értekezésünk utolsó részében. Midőn tehát 1715. évben országos bizottságot küldött ki a magyar törvényhozás „*pro elucubratione systematis in politicis*“, azt bizonyosan nem a külügyek rendszerének kidolgozásával bízta meg.

Ha kívánja tudni L. úr, mit értettek a magyar törvények a „publico politica“ szó alatt : tekintse meg az 179°/₁ : 67. t. cikket, melyet munkájában maga is idézett. Látni fogja, hogy akkor is egy országos bizottság küldetett ki „pro elaboratione systematis publico politicorum,“ és e törvény 1. §-ában el is soroltatnak ama tárgyak, melyek a „publico-politicá“-k közé tartoznak, t. i. az országgyűlésnek, helytartótanácsnak, megyéknek és törvényhatóságoknak rendezése, a köz-egészségi ügy, sajtó ügy, s az e tárgyra vonatkozó országos sérelmek ; kül-politika tehát szóval sincs megemlítve.

Miután pedig senki sem állíthatja, hogy ezen elsorolt tárgyak kifejtése valamely real unio alapján történt, vagy szándékoltatott volna : megfordíthatnók L. úr okoskodását, s azt mondhatnók, hogy valamint az „elucubratio systematis in politicis“ nem real unio alapján volt kitzúve : úgy a katonai s közgazdasági ügyekre nézve sem lehetett az 1715. és 179°/₁. országgyűléseknek szándékuk e rendszert valamely real unio alapján fejteni ki.

De tovább megy L. úr, s állításának támogatására hivatkozik az 1723 : 21. t. cz. 3. §-ára, és e sorok szövegét következőleg adja elő : „hogy miután e jelen országgyűlés folyama alatt e végre kiküldött s a királyi biztosok jelenlétében és az ország rendei, a hadi tanácsnak s az udvari kamarának hozzájárulásával megkezdett bizottság be nem végeztetett, azért az ország rendei ő felségének királyi válaszához ragaszkodva, könyörögnek, hogy a bizottság az országgyűlés bevégeztével azonnal folytattassék, s a királyi resolutio teljesíttessék.“ E sorok idézése után nagy páthosszal felkiált L. úr : „Man sieht, dass die Durchführung des militarischen und oekonomischen Systems mit Beiziehung der königl. Abgeordneten, mit Beiziehung der ungar. Stände, mit Einfluss des, wie wir wissen, über allem Kriegswesen stehenden Kriegsrathes (consilium bellicum), und mit Einfluss der kaiserl. Hofkammer (camera aulica) bewerkstelligt werden sollte ! Wenn dies nicht Alles ein Beweis für die im Sinne der Vereinigung beabsichtigte Vollendung des militarischen und finanziellen Systems ist : so wissen wir nicht, wie

nur irgend etwas auf der Welt erwiesen werden kann? Dies sind doch so viele schlagende Beweise für die im Sinne der Vereinigung beabsichtigte Vollendung des Systems auch der militärischen und ökonomischen Angelegenheiten, als es überhaupt Worte in dieser Gesetzstelle gibt. Wenn man nun alle diese Stellen ins Auge fasst, dann wird man wohl erkennen was es zu bedeuten hat, wenn man sich Ungarn gegenüber auf die pragmatische Sanction (von 1723) beruft!“

Valóban ügyesen számított L. úr ez idézett sorok hatására, föltéve, hogy a jóhiszemű olvasó nem fogja felütni az idézett törvényt, pedig ezt könyvének száz olvasója közül talán 99-ről méltán föltehetné. Csakugyan ott van e sorokban, hogy a „commissio“ a hadi tanácsnak és udvari kamarának befolyásával kezdetett meg, azonban L. úr okoskodását azon egy körülmény semmisíti meg, hogy e törvény nem arról a „commissióról“ és nem is oly nemű „commissióról“ szöll, minő az 1715. évi volt, és e commissiónak éppen nem az „elaboratio systematis in militaribus et oeconomicis“ volt feladása. Ugyanis 1723. évben panaszkodtak ő felségének az ország rendei, hogy a várakban levő tábornokok és parancsnokok a néptől önkényesen adókat követelnek, s a regálékat, t. i. a korecsmai s mészárszéki jogot, az illetők kárával jogtalanul gyakorolják. E panaszra ő felsége a tábornokok s várparancsnokok által behozott jogtalan adóztatást végkép megszüntette; mivel pedig az említett tábornokok s várparancsnokok azt állították, hogy az általok használt javadalmak az ő rendes fizetésöknek egy részét teszik, ő felsége beleegyezett, hogy ez iránt vizsgálat tétessék, s megígérte, miszerint a tábornokoknak s várparancsnokoknak kártalanítását illetőleg, ha azok állítása valónak találtatik, oly módokról fog gondoskodni, melyek az ország lakosait ne terheljék.

Ezen vizsgálatnak teljesítésére volt a bizottság összeállítva, s ahhoz a királyi biztosok jelenlétében mind az országos rendek, mind a hadi tanács, mind az udvari kamara hozzájárultak. Működésüket még azon országgyűlésen elkezdték, de be nem végezhettk. Állításunk bizonyítására jegyzetbe ide iktat-

jük az egész törvényczikk eredeti szövegét. *) A ki az egész törvényt figyelemmel végig olvassa, látni fogja, hogy az ott említett commissio se alakulására, se céljára s működésének tárgyára nézve nem hasonlított legkevésbbé is az 1715: 59. t. cikkben kiküldött országos bizottsághoz. De a ki egyedül csak a L. úr által idézett 3. §-t olvassa, s látja, hogy abban commissióról van szó, könnyen eshetik azon álhiedelembé, hogy az előbbi §§-ban világosan azon bizottságról van szó, melyre az „elucubratio systematis in politicis, militaribus et oeconomicis“ bízott, mert különben azt L. úr ily módon nem idézte volna. L. úrnak kellett e törvényt ismerni, mert hiszen utolsó §-át ki is irta; kellett tudnia, hogy az első §§-ok teljesen megezáfolják azt, a mit a 3-ik §-ból következtetett, s épen azért nem idézte az első §§-kat. Ez lehetett ügyes számítás, de öszinteségnek alig mernők nevezni.

*) Ime az 1723: 21. t. cikknek szavai: „Ut quoad Militiae excessus. Art. 43. Anni 1715. exacte observetur: et Generalium aut quorumvis Commendantum, seu in exactionibus Tributorum, seu sie dictorum Regalium, quomodocunque, aut quodocunque introductos; hoc quoque pacto semet Status et Ordines, Regia Benignitate consolatos esse sentiant; eum instituendum ordinem benefata Sua Majestas Sacratissima clementer resolvit:

§. 1. Quo Regalia quidem et quaevis Tributa, praeter Jus, et aequum, in Praesidiis, quibusvis, per Generales aut Commendantes eorundem introducta, simpliciter et quanto cyus fieri poterit, tollantur, et cassentur.

§. 2. Illa vero, quae seu ex usu antiquo, et continuata consuetudine, sive ex Concessione quapiam, per Generales, et Commendantes, in partem Salarium sibi debere praetenduntur; previo superinde instituendo Examine, et comperta rei veritate; ex aliis mediis per Suam Majestatem Sacratissimam clementer ordinandis, absque ulteriori Regnicolarum aggravio compensentur.

§. 3. Quia autem stante praesenti Diaeta, eatenus ordinata (in praesentia Dominorum Commissariorum Regiorum) cum Concursu Statuum et Consilii Bellici ac Camerae Aulicae inchoata Commissio finem sortiri nequivisset; ideo Status et Ordines benignae Regiae Resolutioni insistentes, pro ejusdem (finita statim Diaeta) fienda continuatione, et benignae Resolutionis Regiae effectuatione supplicant.“

L. úr talán erre is azt mondja, hogy az legalább real unióra mutat, hogy a vizsgáló bizottsághoz mind a hadi tanács, mind az udvari kamara hozzájárultak. De nem kell felejtenünk, hogy többen a tábornokok és várparancsnokok közül német tisztetek voltak, a német sereghez tartoztak, mit a történelemből is ki lehet mutatni. Midőn tehát ők azt állították, hogy a kérdéses javadalmak rendes fizetésök egy részét teszik: cz állítás megvizsgálásánál se a hadi tanácsot, se az udvari kamarát, melynek ő felsége ígérete folytán gondoskodnia kellett az említett fizetés mikénti pótlásáról, mellőzni nem lehetett.

A mit L. úr e tárgyra vonatkozólag a 89. lapon mond, hogy a katonai, politikai s közgazdasági rendszer kidolgozásának az említett 1715 : 59. t. cikkben történt megindítása első érezhető következménye volt Magyarországon a *sanctio pragmaticának*, — valóban nem értjük. Kimutattuk fennebb, hogy az 1713-ban Bécsben kihirdetett örököségi határozatok Magyarországra nem terjedtek ki, s jogilag nem léteztek, és csak 1723-ban lön nálunk a *sanctio pragmatica* megállapítva. Az említett 1715-ki törvény tehát nem lehet következménye azon császári határozatoknak, melyek Magyarországon jogilag nem léteztek, s nem lehetett következménye az 1723. évi magyar *sanctio pragmaticának*, mely nyolcz évvel későbbben jött létre.

Elmondottuk észrevételeinket L. úr azon okoskodásaira, melyeket ő az 1715 : 59. t. cikknek saját kénye szerinti magyarázatából merített. Lássuk most azon okoskodásait, melyeket az 1723. évi törvények bevezetésére (*feierliche Einleitung*), vagyis, határozottabban szólva, a törvények szentesítését magában foglaló *decretum* bevezetésére alapít. Hivatkozik, mint említők, e bevezetés első szakaszára, közli azt, de csak töredékesen, s épen e töredékes közlés által állítja úgy össze a tételket, hogy azokból legalább némi valószínűséggel következtethesse, a mit be akar bizonyítani. Ugyanis az említett bevezetésből e helyen (227. l.) csak a következő sorokat közli: „§. 1. *Quod posteaquam Nos in proxime conclusa Anni 1715. praelibati Regni nostri Hungariae Diaeta . . . statim ea, quae ad ejusdem Regni . . . felicitatem, tum circa Justitiae administrationem, tum*

Politicorum, Militarium et Oeconomicorum accomodationem spectare videbantur, elaboranda clementer ordinassemus; . . . Pro stabilienda itaque in omnem casum, etiam contra vim externam, cum vicinis Regnis nostris haereditariis unione et conservanda domestica tranquillitate, novam antelatis Statibus et Ordinibus generalem Regni, Partiumque eidem annexarum Diaetam . . . clementer indixissemus.“ S az ekkép közlött sorok nyomán állítja, hogy „épen az által, mert az összes országok politikai, katonai s közgazdasági accomodatiója félremagyarázhatlanul s élesen van legelől kiemelve (an die Spitze gestellte schneidende Hervorhebung): már a valóságos real unio terjedelme és határozott módja is világosan körülíratott.

Azonban olvassa bárki az említett decretum vagy bevezetés idézett első szakaszát az eredeti szöveg szerint, minden kihagyások nélkül, a mint e cikkünk végén egész terjedelmében közölve van, látni fogja, mennyire máskép áll annak valóságos értelme, mint L. úr magyarázza. Elmondja e bevezetésben ő felsége, hogy miután ő a közelebb lefolyt országgyűlésen, azonnal tudniillik, midőn ez országba szerencsésen megérkezett, azokat, a mik az ország boldogságának visszaállítására, mind az igazság kiszolgáltatása, mind a politikai, katonai és közgazdasági dolgok rendbehozása körül szükségeseznek látszottak, kidolgoztatni kegyelmesen elrendelte, később Belgrádot, Temesvárt fegyverrel megvevén, ez által nemcsak egész Magyarországot a török járom alól teljesen kiszabadította, hanem hatalmát a kapcsolt országokra és tartományokra is kiterjesztve, az ország rendeit az ellenségtől dicsőségesen megmentette, megemlékezvén, hogy a boldog fejedelmek azokról, a mik a hadviseléshez tartoznak, béke idején szoktak gondoskodni, új országgyűlésre hivta össze az ország rendeit Pozsony városába, a végett, hogy minden esetre, a külső erő ellen is, megerősíttessék a szomszéd országokali kapcsolat és a beinyugalom fentartassék.

Ime tehát csak „per enarrationem,“ mint megtörtént dolog, van említve, hogy ő felsége azokat, a mik mind az igazság kiszolgáltatása, mind a politikai, katonai s közgazdasági dolgok

rendbehozása körül szükségeseknek látszottak, kidolgoztatni már 1715-ben elrendelte, épen úgy, mint meg van említve Belgrád és Temesvár visszavétele s az ország megszabadítása a török járom alól. De az, a mit L. úr mond: „die unzweideutige an die Spitze gestellte, schneidende Hervorhebung der Accommodation des politischen, militärischen und oekonomischen System's der gesammten Länder“ — az idézett sorokból sehogy sem tűnik ki.

L. úr talán azt tekinti „an die Spitze gestellte schneidende Hervorhebung“ gyanánt, hogy e tárgy sorban legelől van említve: de, úgy hiszszük, ennek oka nem politikai, hanem egyszerűen chronologiai, mert az 1715. évi országgyűlés megelőzte Belgrád és Temesvár bevételét s a török kiűzését, mint a történelemből is tudjuk; de magából a decretumból is látható, különösen e szavakból: „et ex post occasione novissimi feliciter terminati belli turcici,“ — a történeti sort követte tehát e decretum a tények elsorolásában. Az a kifejezés pedig, melyet L. úr magyarázatánál a 228. lapou, szokása szerint, ismét belegondolt az említett sorok szövegébe: „der gesammten Länder“ ama sorokban csakugyan nem található.

Nem is mondja a fejedelem sehol, hogy az országgyűlést a politikai, katonai és közgazdasági rendszer megállapítására, vagy az e tárgyban kiküldött országos bizottság munkájának fölvetelére hívja össze; nem szól semmit a közigazgatás rendszerének bármely közösségéről: hanem azt mondja, hogy miután az országba jövele óta gondjait mindig az ország boldogságának helyreállítására fordította, s azoknak, mik az igazság-szolgáltatás, a politikai, katonai s közgazdasági dolgok rendbehozása körül szükségesek, kidolgozását már 1715-ben elrendelte, Belgrádot, Temesvárt visszavette s a törököt kiverte, béke idején akarván a háború dolgairól gondoskodni, összehívta az országgyűlést. És mi végett hívta össze? A végett, hogy Magyarországnak a többi örökös tartományokkal egyessége a külső erőszak ellen is megszilárdíttassék s a belbéke fentartassék.

Kérdezhetné valaki, hogy mi volt tehát azon „unio,“ melyet ő felsége megszilárdítani óhajtott? L. úr azt mondja: való-

ságos real unio. De maga a sanctio pragmatica s az 1723. évi törvények másképp felelnek e kérdésre.

Ugyanis : mi volt azon eszköz , melyet az ország rendei a a kitűzött czélnak elérésére szük ségesnek tartottak s ennélfogva közakarattal el is határoztak ? Kiterjesztették az öröködési jogot az uralkodóház nőágára is ; kimondották , hogy ez a trónörödés szintén azon első-születtségi sorral következék , mely a többi örökös tartományokban ő felsége által megállapított , s ennélfogva mind Magyarországnak , mind a többi örökös tartományokban az uralkodóháznak ugyanazon tagját illesse a trón ; kimondották azt is , hogy a közös fejedelem mind Magyarországot és az ahhoz tartozó országokat , mind a többi örökös tartományokat együtt és viszonosan elválaszthatatlanul és eloszthatatlanul öröködéssileg bírja ; következöleg se az örökös tartományokat egymástól vagy Magyarországtól , se Magyarországot s az ahhoz tartozó országokat szintén egymástól vagy az örökös tartományoktól a birtoklásra nézve elválasztani vagy azokat felosztani ne lehessen. Egy szóval : kimondották az elválthatatlan s s feloszthatatlan birtoklást. És miután az 1. cikkben s a 2. cikknek 8 első §-ában megállapították azokat , a mik az öröködési jogot s annak sorát tárgyazzák , a következö 9. §-ban világosan megmondták azt is : hogy az örökös tartományokkali uniót , melynek mind a külső erőszak , mind a káros belmozgalmak elleni megszilárdítása volt az országgyűlés egyik kitűzött czélja , épen nem úgy értették , mint azt L. úr szeretné magyarázni. Mert az említett §-ban , az 1715 : 3. t. cikknek a nőági öröködéssre lett világos kiterjesztésével , mint fennebb már kifejtettük , megállapították , hogy Magyarország az örökös tartományok módja szerint soha nem fog kormányoztatni , hanem király ő felsége mindig az országnak eddig alkotott s jövendőben országgyűlésileg alkotandó saját törvényei szerint fog uralkodni és kormányozni. Következöleg nem csak közös kormányzatot s valóságos real uniót nem mondottak ki , hanem épen ellenkezöleg az önálló s különvált kormányzatot kívánták az ország részére biztosítani.

Ezek voltak azok , a miket az ország rendei elhatároztak ,

s a miket ő felsége a magyar király czélszertűeknek s elegendőknek talált azon kitézött czélra, hogy az örökös tartományokkali egység a külső erőszak ellen és a káros belmozgalmak ellen is megszilárdíttassék. Elegendőknek talált, mondjuk, mert se királyi előterjesztésiben, se királyi válaszaiban többet erre vonatkozólag nem kívánt; sehol nem mondotta, hogy ő a meg erősítendő kapcsolat alatt más valamely szorosabb kapcsolatot értett, nem szállította fel az ország rendeit, hogy valamely közös kormányzati rendszer megállapításáról gondoskodjanak, s még arra sem utasította őket, hogy a politikai, katonai és közgazdasági rendszer kidolgozására 1715. évben kiküldött bizottságnak valamely munkáját vegyék tanácskozás alá; mindezekről nem szólt a fejedelem, hanem egyszerűen szentesítette az országgyűlésileg megállapított törvényeket, és így szentesítette az ország különvált önálló kormányzatáról szóló törvényt is. S ha végig tekintjük e törvények sorát, meggyőződhetünk, hogy azokban több közigazgatási tárgy fölött intézkedett az országgyűlés, ítélőszékeket állított fel, politikai kormányzókat rendezett, magán törvénykezésre vonatkozó törvényezikkeit alkotott; szóllott az országgyűlések tartásáról, a nádori hivatal hatalmáról, harminczadokról, az ország határaitól, a magyar kamara függetlenségéről, még magán személyek követeléseiről is; szóval: intézkedett vegyesen, de nem rendszeresen sokféle tárgyról, az említett 9. §. tartalmával mindenütt öszhangzólag; de az örökös tartományokkali kapcsolatot illetőleg azokon kívül, mik a *sanctio pragmatica*-ban vagyis az említett törvények előbeszédében s az 1. és 2. t. cikkben foglaltatnak, s miket fennebb röviden megemlítettünk s az olvasó e cikkünk végén az említett törvények oda iktatott eredeti szövegében bővebben megolvashat, semmit sem szóllott; valamely közös kormányzatot pedig még csak távolról sem említett meg, sőt a mondott 9. §. rendeleténél fogva nem is említhetett.

Ha már tekintetbe vesszük, hogy azon decretumot, melynek bevezetéséből (*feierliche Einleitung*) vonja ki L. úr a czélba vett unio magyarzatát, ő felsége a király akkor adta ki, midőn már az 1723. évi törvények országgyűlésileg megállapítottak, s

ő felsége által is elfogadtattak; és így akkor, mikor már tudta sőt királyi hatalmával helyben is hagyta mindazokat, a mik azon törvényekben foglaltatnak: nem foghatjuk meg, miként lehet a decretum bevezetésében felhozott „unio“ szónak a törvény értelmével, különösen a többször érintett 9. §. világos rendeletével oly ellenkező magyarázatot adni?

De még tovább megy L. úr, s azt állítja munkájának 229. lapján, hogy: az 1723. évi törvények az örökös tartományok képviselőivel tárgyalattak s határozattak el és pedig azért, mert a tanácskozás alatti tárgyak, névszerint a czélbavett katonai, politikai és közgazdasági ügyek, már előbb sem valának tisztán magyar tárgyak, továbbra pedig annál kevésbbé lehetnek ilyenek, miután épen ezekre nézve határozatot el 1723. évben az örökös tartományokkal kapcsolat. Állításának igazolására idézi az említett decretum bevezetésének (feierliche Einleitung) néhány sorát, melyekben azt mondja a fejedelem, hogy az országgyűlést kezdetben maga személyesen vezette, utóbb pedig királyi teljhatalmú biztosait, gróf Stahremberg-Gundager Tamást felső- és alsó-ausztriai örökös marschallt, titkos tanácsost stb. és gróf Kinsky Ferencz Ferdinándot, csehországi főudvarmestert, kancellárt stb. bízta meg. Bevégeztetvén pedig a kölcsönös egyezkedések és az országgyűlés, bemutatták és fölterjesztették ő felségének az ország rendei a fenemlített királyi meghatalmazottak s biztosok által is elfogadott törvényczikkeket stb. (Az egésznek eredeti szövegét lásd a czikkünk végén levő függelékben I. szám alatt.)

Ez idézett sorokból leginkább kiemeli L. úr azt, hogy az ott megnevezett biztosok Ausztriának és Csehországnak magas méltóságai voltak, s azt állítja, hogy azok nem csak mint a magyar király tanácsosai, hanem mint tanácsosai az összes országok közös fejedelmének, és így az összes birodalom tekintetéből, különösen pedig mint a nem-magyar örökös tartományok képviselői, tanácskoztak a közös ügyekre vonatkozólag Magyarországnak rendivel; — mely állítást azzal is támogat, hogy ellenében az ország nem hivatkozott azon jogára, miszerint tisztán

magyar tárgyak felett még a fejedelem is csak magyar tanácsokkal tanácskozhatik.

Azonban az idézett sorok egy szóval sem említik, hogy a nevezett két főúr más országok képviselője lett volna; nem mondják, hogy más országoknak vagy az összes birodalomnak érdekei tekintetéből nevezettek ki, még császári biztosoknak sem czimeztettek: hanem maga ő felsége határozottan és világosan királyi meghatalmazottaknak s biztosoknak mondja őket. Ők tehát nem a többi örökös országok fejedelmének, hanem a magyar királynak nevében voltak Pozsonyban. Az országgyűlés önállólag tanácskozott, határozott és szabadon gyakorolta a törvényhozási jognak azon részét, mely a nemzetet illette; a királyi meghatalmazottak s biztosok pedig a magyar királyt képviselték, válaszokat adtak a király nevében, szóval: a magyar király az országgyűlési egyezkedésekben, egész a szentesítésig, ő általok gyakorolta a törvényhozás azon részét, mely alkotmányunk szerint a fejedelmet illeti.

Megjegyezzük itt, hogy a magyar közjog nyelvén országgyűlési egyezkedésnek (*tractatus diaetalis*) neveztetik azon eljárást, mely szerint az országgyűlés felirat által terjeszti ő felsége elébe a hozandó törvény fölötti megállapodását, mire ő felsége királyi választ ad, s ha e kettő össze nem hangzik, az országrendei újabb fölterjesztést tesznek, mire ismét királyi válasz adatik, s ez így foly mindaddig, míg a két fél között valamely határozott megállapodás nem jő létre. Korábbi időkben, kivált midőn a fejedelem távol volt, az ilyen tárgyalás sok nehézséggel s idővesztéssel járt, minek elkerülése végett gyakran a fejedelem, épen úgy mint 1723. évben, maga helyett nem császári, hanem magyar-királyi meghatalmazottakat nevezett ki, ez által is siettetni és könnyíteni akarván az országgyűlési egyezkedések folyamát. Így történt ez többek közt 1566, 1574, 1575, 1593, 1595, 1596, 1597, 1598, 1599, 1601, 1602, 1603, 1604 és 1715-ben, szóval: a legtöbb olyan esetben, midőn a király folytonos távolléte miatt az országgyűlést maga nem vezethette. Nem különbözik tehát e tekintetben az 1723. évi országgyűlés, azon most elsorolt korábbi országgyűlésektől, me-

lyekben pedig se sanctio pragmaticáról, se a politikai, katonai és közgazdasági rendszerről, se bármiféle közösségről szó sem volt. És így valóban élénk képzelődés kell ahhoz, hogy valaki azért, mivel 1723-ban ő felsége a magyar király maga helyett meghatalmazottakat bízott meg az országgyűlési egyezkedésekre, s e meghatalmazottak osztrák és cseh magas állású méltóságokat viseltek, azonnal határozottan azt következtesse, miszerint e meghatalmazottak nem csak a magyar királynak, hanem az összes országok közös fejedelmének nevében voltak jelen, s az egész birodalmat, különösen pedig a nem-magyar örökös tartományokat képviselték, holott mindezekről, mint fennebb megjegyeztük, a L. úr által idézett sorokban és általában az egész törvényben egy betű sem fordul elő, sőt ellenkezőleg ama meghatalmazottak egyenesen királyi biztosoknak nevezetnek. Hírlapokban s magán levelekben lehet talán a sorok közt is olvasni: de törvények és közjogi kérdések magyarázatánál nincs helye a sorok közötti olvasásnak. Pedig L. úrnak kedvenc módora, oly törvényeket is idézni saját elmélete mellett, melyek épen ellenkezőt tartalmaznak, s azután hosszas vitatkozással mutogatni, hogy az idézett törvénynek valóságos értelme nem az, a mit annak szavai mondanak, hanem az, a mit nem mondanak.

Egyébiránt az 1723. évi országgyűlésen alkotott törvények között melyik volt az, melynek tárgyalásánál ama királyi meghatalmazottak a többi örökös tartományokat képviselhették volna? Hiszen a sanctio pragmaticáról szóló első cikkeken kívül egyetlenegy cikk sincs, melyet még maga L. úr is közös tractatus alá tartozónak s real unióra vonatkozóan mondhatna. Nézze bár végig akárki az említett törvények sorozatát, *) nem fog kételkedni állításunk valóságán. A mi pedig a sanctio pragmaticát megállapító első két cikket illeti: azok oly tárgyról szólnak ugyan, melyet közösnek mondhatni, a mennyiben a közös uralkodóháznak nőági öröködési jogát és így a fejedelem közösségét s a feloszthatatlan és elválaszthatatlan birtoklást, vagyis a szoros personal uniót állapítja meg; de ezen t. cikkek

*) Lásd a Függelékben II. szám alatt.

az országgyűlésnek még kezdetén alkottattak, kezdetben pedig ő felsége maga személyesen vezette az országgyűlést, a mint a L. úr által idézett sorok is bizonyítják, hol a fejedelem azt mondja: „eidemque Nos etiam a primordio quidem ejusdem diaetae personaliter, dein vero medio Plenipotentiariorum Commissariorum nostrorum regionum etc. praefuissemus.“ Az ország rendei mindjárt az országgyűlés első napjaiban elhatározták a nőági öröködést. *) Julius 17-én már a kész törvény-cikkelyeket vette át ő felsége személyesen Pozsonyban, s onnan az nap utazott vissza Bécsbe, maga helyett királyi biztosokul hagyván gróf Stahremberg-et és gróf Kinsky-t. E két főúrnak királyi biztosi működése tehát valósággal csak akkor kezdődött, mikor már a sanctio pragmatica meg volt állapítva; s ellenök, mint nem-magyar születésűek ellen, valószínűleg azért nem tettek kifogást az ország rendei, mert a Stahremberg- és Kinsky-család több tagjai 1647 és 1687 óta indigenák voltak; magokat pedig az említett királyi biztosokat ugyanazon 1723. évi országgyűlés, melyen a király nevében működtek, díj elengedése mellett, vette föl a magyar indigenák közé.

Kétségtelen tehát, hogy annak, a mit L. úr munkája 229 lapján a következő sorokban mond: „Man sieht also offenbar, dass diese Landtagsartikel des Jahres 1723 auf die Vereinigung des ganzen politischen, militärischen und oekonomischen Systems, somit auf eine in diesen Dingen vollendete politisch-militärisch-oekonomischen Realunion gerichtet gewesen seien; und dass diese Artikel durch Repräsentanten der Länder verhandelt und abgeschlossen worden seien,“ — legkisebb alapja nincs, minthogy az 1723. évi országgyűlésen alkotott százhuszonkilencz t. cikk között egy sincsen, mely a politikai, katonai és közgazdasági rendszernek, a többi örökös tartományok rendszerével leendő egycsítését vagy a real uniót csak egy szóval is megemlítené; az országgyűlésen jelen volt királyi biztosokról pedig se a törvény, se a fejedelem nem mondja, hogy a magyar

*) Junius 27-én „Veni Sancte.“ — Junius 30-án tételtek a rendek tábláján az indítvány és el is fogadtatott.

királyon kívül bárkit képviseltek volna, s ilyen képviseletnek tárgya sem létezett.

Szóllottunk immár a *sanctio pragmaticában* előforduló „*indivisibiliter*“ és „*inseparabiliter*“ szavak valóságos értelméről: de mivel L. úr e szavaknak oly értelmezést ad, mely magával a törvénynyel meg nem egyezik, szükségesnek látjuk e magyarázatára is megjegyzést tenni.

Azt mondja ugyanis L. úr munkája 248. lapján: „*In dieser Hinweisung, dass alle Länder indivisibiliter et inseparabiliter, invicem et insimul, ac una cum Regno Hungariae et Partibus, Regnis et Provinciis eidem annexis haereditarie possident a e, regenda e et gubernanda e sein sollen, liegt wohl abermals ein sehr starker Hinweis auf die über die Personalunion hinausgehende Realunion.*“

Itt L. úr egy szócskát, vagyis inkább a szónak utolsó tagját változtatta meg, nem is írt más szót, csak egy melléknevet másképp *concordált*, s ime oly magyarázatot kötött e kis tévedéshez, mi az ő elméletének kedvező. A törvény eredeti szövegében nem úgy áll: „*possident a e, regenda e et gubernanda e*“ hanem: „*possident d i s, regenda m et gubernanda m.*“ Vizsgáljuk tehát, mi azon törvénynek valóságos tartalma. *) Az 1723: 2. t. cz. 5., 6. és 7. §§-ai egy hosszú mondatot tartalmaznak, mely mondatban a főnevek az 5. §. elején, az ige a 7. §-nak végén áll. Értelme azonban a hosszú mondatnak kétségtelen. Átadják ugyanis az ország rendjei a felséges uralkodóház fiágának kihaltával a nőágnak

a Magyarországbani trónöröklés jogát (*jus haereditarium succedendi in Hungariae Regnum*);

átadják továbbá a magyar koronát s az ahhoz tartozó részeket, tartományokat, országokat (*et coronam ad eandemque Partes pertinentes Provincias et Regna*).

Itt a „*Corona*“ szó alatt nem a királyi hatalom jelvénye, maga a korona, hanem az állam, vagyis Magyarország mint állam

*) Lásd a törvény szövegét egész terjedelmében a Függelék I. száma alatt.

értendő, s a „corona“ szónak ezen értelme gyakran fordul elő törvényeinkben, valamint más nemzetek közjogában is.

Ezen főnévnek: „coronam,“ értve az országot, felel meg a 7. §. végsorában levő azon két szó: „regendam et gubernandam;“ mert e két melléknév a latin nyelv szabályai szerint csak az említett főnévvel (coronam) egyez meg (concordat). Összevonva tehát az idézett §§-nak szorosán ezen eszmére vonatkozó szavait, e tétel azt mondja: „Átaladják a fiág kihaltával a nőágnak a Magyarországbani trónöröklés jogát, átadják a magyar koronát (vagyis a magyar államot) az ahhoz tartozó részekkel, tartományokkal, országokkal együtt, hogy abban uralkodjék és azt kormányozza.“

Ezen eszmén kívül következők vannak még a hivatkozott §§-ban kimondva:

Határozottan körül van írva, hogy kikre terjed ki ezen átadott nőági trónörököségi jog, s e tekintetben „III. Károlynak, I. Józsefnek és I. Leopoldnak mindkét ágoni római kath. vallású maradékai“ vannak megnevezve.

Ki van mondva, hogy az örökös sora ugyanazon elsőszülöttségi sor leend, mely ő felsége által többi örökös tartományokban már megállapított.

Ki van mondva az, hogy az örökös tartományok Magyarországgal s az ahhoz tartozó részekkel, országokkal s tartományokkal együtt és viszonyosan eloszthatatlanul és elválaszthatatlanul vagy öröklésileg birandók (indivisibiliter ac inseparabiliter, invicem et insimul, ac una cum Regno Hungariae, et Partibus, Regnis et Provinciis eidem annexis, haereditarie p o s s i d e n d i s).

De az sehol sincs kimondva, hogy Magyarország és a többi örökös tartományok elválaszthatatlanul vagy közösen kormányzandók. A „regendam et gubernandam“ nines összefoglalva az „indivisibiliter ac inseparabiliter“ szavakkal, melyek a „possidendis“ szóval állanak kapcsolatban. Ellenben, mint fennebb már kifejtették, a 9. §-ban az van határozottan kimondva, hogy ő felsége, Magyarországot nem a többi örökös tartományok módja szerint fogja kormányozni, hanem abban az országnak eddig hozott s országgyűlésileg ezután hozandó saját törvényei

szerint uralkodik és kormányoz. És így L. úrnak elferdített magyarázata az említett törvénynek nemcsak szellemével, hanem szavaival és értelmével is merőben ellenkezik.

A *sanctio pragmatica*t illetőleg L. úrnak még egy állítására kell megjegyzést tennünk. Azt mondja ő, hivatkozva az 1723. évi törvények előbeszédére, „hogy az ország rendei jogaik és szabadságaik megerősítéseért könyörögtek (Man sieht, dass die Stände auch um die Bestätigung ihrer Rechte und Freiheiten, gebetet haben.“ 235. lap.) A fejedelem iránti hódolatnál fogva a magyar nemzet, még akkor is, midőn kétségtelenül igazságos s jogszerűleg meg sem tagadható kívánatot terjesztett fel, rendesen a kérelem szavaival élt, mert a követelés hangja nem fért volna meg a tartozó tisztelettel, s köszönetet mondott azokért is, a mik nem csupán a fejedelmi kegyelem tényei voltak. Ez általában véve más nemzeteknél is a nemzet képviselőinek nyelve a fejedelem irányában. Akárhány ilyen kérelem esetet hozhatott volna fel L. úr a magyar törvényhozás történelméből, a nélkül, hogy abból bármi közjogi következtetéseket lehetne vonni. Véletlenül azonban a kérelmet illetőleg éppen e helyen hivatkozott helytelenül, s állította azt, a mi egyáltalában nem való. Ugyanis az említett előbeszédben, különösen annak 4. és 5. §§-aiban azt mondják az ország rendei: „hogy tehát jövőendőben ő felségének ezen örökös országa minden zavartól és veszélytől megóvassék, s mind a külső erőszak, mind a veszélyes belmozgalomnak ellen üdvös és országgyűlésileg meghatározandó módon biztosittassék, s ez által ő felségének többi örökös tartományaival is az egyetértés és kapcsolat, következve a keresztyén köztársaságnak (*Christianae Reipublicae*) békéje és nyugalma ő felségének kormányzata alatt tartós legyen, s a rendek által kikiáltott és ő felségének ajánlott nőági örökösödés megszilárdíthatassék, az ország rendei eddigi szabadságaikban, törvényeikben s azokban, a mik ez országgyűlés alatt alkottattak, s jövőendőben országgyűlésileg alkottatni fognak, megmaradjanak, megerősíttessenek és megtartassanak, a törvényeket mindenki megtartsa, az igazság kinek kinek a hazai törvények szerint kiszolgáltassék, s ő felségének e célra az ország rendei

elébe adott előterjesztése (propositio), atyai akarata és szándéka támogatassék (secundaretur), a karok és rendek ő felségének könyörögnek :

5. §. hogy az alább következő törvénycikkeket elfogadni, szentesíteni méltóztassék. “ *)

Nem azt kéri tehát az ország rendei, hogy jogaik és szabadságaik megerősítsenek, hanem azt, hogy az alább következő t. cikkeket, (ut infrascriptos articulos) ő felsége szentesítse. Mind azok, mik a 4. §-ban hosszasan el vannak sorolva, nem a kérelem tárgyai, hanem azon indokok, melyeknél fogva az említett t. cikkek szentesítését kéri, szóval: a 4. § azon czélokot sorolja elő, melyeket az országgyűlés azon törvények alkotásával elérni óhajtott. Ha L. úr az eredeti szövegnek pontozásait (interpunctio) figyelemmel megtekinti, láthatja, hogy a 4. § végén álló ige: „könyörögnek“ (suplicant) után kettős pont áll, s e kettős pont után következik az 5. §: hogy az alább következő t. cikkeket (ut infrascriptos articulos) stb.; következőleg az említett ige, nem azokra vonatkozik, a mik előtte állanak, hanem azokra, a mik a kettős pont után következnek. S ha L. úr azokat a törvényeket, melyeket annyiszor idézett, fejtegetett, magyarázott, csak egyszer olvasta volna el figyelemmel, azon odavetett állítását, hogy az ország rendei épen ezen országgyűlésen könyörögtek jogaik, szabadságaik megerősítéseért, maga törölte volna ki munkájából; mert az 1. cikkben világos szavakkal olvashatta volna, hogy ő felsége mindenekelőtt és pedig a hű karoknak és rendeknek ez iránt előrebocsátott minden kérelme nélkül, (et primum ac ante omnia, nullaque praevia fidelium Statuum et Ordinum eatenus praemissa humillima supplicatione) tiszta atyai indulatából biztosította az ország rendeit, hogy őket diplomatikai és minden egyéb jogaikban, szabadságaikban, törvényeikben stb. megtartja, s ezért hálás köszönetet mondanak az ország redeti. **)

*) Lásd a III. számú függelékben a törvény 4. §-át e szavaktól kezdve: „ut proinde futuris quibusquis“ végig, és az 5. §-t.

**) Lásd a II. számú függelékben az 1. t. cz. bevezetését.

Szeretne L. úr, mint munkájának 237. lapján mondja, az ország jogai, törvényei és szabadságai között valami különbséget állítani fel, s csak azokat tekinteni megerősítetteknek, melyek szerinte tisztán magyar jogok, törvények és szabadságok: de nem figyelmeztett arra, hogy épen ő maga idézi az ezen meg erősítésre vonatkozó sorokat, melyek ilyen különbséget nem ismernek, hanem azt mondják: *in universis eorundem tam diplomaticis, quam aliis quibusvis juribus, libertatibus, privilegiis, immunitatibus, antiquis consuetudinibus, praerogativis et legibus hactenus habitis, ac in praesenti quoque dieta conditis, et in futurum etiam diaetaliter condendis, permaneant, stabiliantur et consequentur.*“ (Praef. 4. §.) Így szól minden későbbi törvény, minden koronázási hitlevél is, s ennél többet mondani, úgy hisszük, nem is lehetne.

NEGYEDIK FEJEZET.

Lustkandl úr, azokon kívül, a miket az örökös jogára és rendére, a sanctio pragmaticára s az ezekkel kapcsolatban álló egyes törvényekre vonatkozólag hosszasan előadott, s mikre mi a fennebbiekben megtettük észrevételeinket, sokat beszél a köz-igazgatásnak majd minden ágáról; számtalan törvényt idéz, azokat saját kénye szerint értelmezi, terjedelmesen okoskodik felettök s mindezekből a valóságos real uniót akarja bebizonyítani. A hol csak egy törvényt talál, melyben valamely, csupán egyes esetre szorított érintkezés van Magyarország és a többi örökös tartományok közt megemlítve, mind felhossa azt, mint kétségtelen jelét az általa vitatott real uniónak.

Hálátlan munka volna, végig menni e nagy számú idézeten s okoskodásokon; némelyekre azonban teendünk mégis megjegyzéseket.

De mielőtt azokat elmondanók, szükségesnek látunk egy általános észrevételt előrebocsátani, mely L. úr munkájának több helyeire és azon szellemre vonatkozik, mely az egész munkán végig megy.

L. úr úgy látszik, mindazon jogokat, melyeket honunkban törvény szerint kizárólag vagy legalább nagy részben a király gyakorolt, mind lényegökre, mind alakjukra nézve, változhatlannak akarja tekinteni. Különösen kiemeli mindazt, mit királyi jognak tart, s az ország utóbbi törvényeit, melyek e jogokat más-kép alakították, nem veszi figyelembe.

E nézetet mi merőben alaptalannak hisszük.

A magyar király és magyar nemzet közötti viszonyokat, a törvényhozás alakját és körét, a kormányzat és köz-igazgatás

formait. törvények határozták meg, de ezen törvények, nem zárták ki a tökéletesítés lehetőségét, nem fosztották meg az államot azon jogától, hogy saját érdekében időnként új törvényeket alkothasson, gyakran eltérőket a régiektől, néha, midőn kellett, azokkal ellenkezőket is. Számos példát lehetne felhozni arra, hogy mind a nemzet, mind a király jogai időnként másként alakítottak. Az ország legfőbb és legfontosabb hivatalának, a nádori hivatalnak betöltésénél, hajdan a királyi jog terjedtebb volt, mint későbbi időkben. A nemzetnek tetteles ellentállási jogát, mely az arany bulla végzáradékában foglaltatik, mint veszélyest, a törvény eltörölte. Változott az országgyűlések alakja, s az összes nemességnek személyes megjelenhetési joga előbb meggyenként több, s utóbb csak két követ küldetésére szorítottatott.

Alkotmányunk történelmi alkotmány, nem egyszerre készült, hanem a nemzet életéből fejlett ki, s a nemzet szükségéhez és a kor igényeihez képest mind a nemzet jogait, mind a királyi jogokat illetőleg, lényegben és formában, időnként változásokon ment keresztül. Némely törvényeink elveit s tartalmát hiában keresnők a régiebb korban, mert azok az általános műveltség nagyobb fejlettségének s a közjogi eszmék Európaszerte bekövetkezett átalakulásának szüleményei. Ilyen például a parlamentaris kormány eszméje. Hajdan Európában mindenütt szűkebb vagy tágabb rendi alkotmányok állottak fenn. Kizárólag vagy legalább túlnyomólag a magasabb osztályok gyakorlották a közjogokat, minthogy nagyobb műveltségöknél fogva arra képesebbek voltak. De később, terjedvén a műveltség, fokként tágabbak lettek a korlátok; míg végre az általános jogosultság elve győzött, s a rendi alkotmányt más országokban is képviselést váltotta fel. Így történt ez nálunk is, későbbben talán, mint más országokban, de épen azért, mert későbbben történt, érezhetőbb sőt sürgetőbb volt ezen átalakulásnak szüksége. Az alkotmánynak ily lényeges átalakulása mulhatlanul megkívánta, „hogy az előbb fenállott rendi alkotmány több törvényei más formába öntessenek; határozottabban formuláztassék, a mi előbb csak általában vala kimondva, s megváltozzék, a mi a népképviselést mellett meg nem állhatott.“ A parlamentaris kormány

eszméje szoros logikai következménye volt a népképviseletnek, mely, parlamentáris kormány nélkül, csonka s a czélnek meg nem felel.

Lehet-e jőzanon állítani, hogy, mivel Magyarországnak rendi alkotmánya volt, s mivel az előbbi törvények népképviseletet nem ismertek, az ország arra legyen kárhóztatva, hogy a rendi alkotmányt népképviselettel soha föl ne cserélhesse, bármennyire képes is népe részt vehetni az alkotmányos jogokban, bármennyire sürgeti azt a mélyen érzett köz-szükség, parancsolja az igazság s méltányosság, tanácsolja a mívelt Európa példája? Vagy lehet-e jőzanon azt kívánni, hogy alakítsa át az ország népképviseletivé a régi alkotmányt, parlamentáris kormány nélkül, mert ily kormányt a régi törvények nem ismertek, s legyen új alkotmánya lényegesen hiányos s annak biztosítása kivihetetlen egyedül azért, mert a mi nem volt, annak lenni nem szabad, még akkor sem, ha az összes magyar állam vagyis a király és nemzet egyesült akarata úgy kívánná.

Vannak újabb törvényeink között olyanok, melyek nem elvben s lényegben, hanem inkább formában újak, s csak tisztább, határozottabb és rendszeresebb alkalmazását írják körül a régibb törvényekben is előforduló elveknek. Ilyen például a miniszteri felelőség. Mindazt, a mi az erről szóló 1838. évi törvényben foglaltatik, ily alakban hiában keresnök akár Magyarországnak, akár más országoknak régiebb törvényeiben. De az elv maga nem volt új Magyarország törvényhozása előtt, s már a XVI. században világosan és határozottan kimondotta azt a magyar törvény. Ugyanis az 1507: 7. t. cz. azt mondja: hogy ha valaki a király tanácsában az ország szabadsága, közjava és törvényei ellen nyilván és vakmerően cselekednék, azt a tanács többi tagjai kötelesek a legközelebbi országgyűlésnek névszerint bejelenteni, s az ország rendei, vétkének mértékéhez képest, meg fogják büntetni. Ki van ebben mondva nem csak a felelőség elve, hanem az országgyűlésnek bíraskodási hatalma is.

Lehet-e tehát állítani, hogy a miniszteri felelőségről szóló törvény merőben új tárgyat tartalmaz? Lehet-e követelni, hogy

azon joghoz, mely századok óta törvény által ki van mondva s mely az alkotmányosságnak természetes következménye, ne ragaszkodjék a nemzet; va y egyedül a régi formában tartsa fen azt s ne fejtse ki azon határozottabb alakban, mely Europa más nemzeteinél fenáll, és mindezt csak azért, mert ily határozott kifejtés talán valamely állítólagos királyi jognak módosítása volna?

Változhattak tehát s változtak is törvényeink és azon jogok, melyek e törvényeken alapúlnak. Csak azon elv nem változott, mely minden alkotmányos monarchiának alapelve, hogy bármely változtatás vagy módosítás jogosan csak az összes törvényhozás által vagyis a fejedelem és nemzet közös egyetértésével történhetik. Ezen elveket foglalják magokban a koronázási hitlevelek is, miket megkoronáztatásakor minden magyar király köteles kiadni. Biztosítja a király azokban a nemzetet, hogy mind az eddig alkotott, mind az ezután alkotandó törvényeket minden pontjaikban, záradékaikban és czikkelyeikben, a miképen azok alkalmazása és értelme körül a király és a nemzet egyetértve országgyűlésileg meg fognak állapodni, szorosan és szentül megtartandja. Tehát nem csak az alkotott törvényekre terjed ki a biztosítás, hanem az alkotandókra is, sőt a törvények mikénti alkalmazása és magyarázása is a fejedelem és nemzet közös megállapodásának van fentartva.

Nincs tehát alkotmányunkban kizárva azon lehetőség, hogy akár a nemzetnek, akár a fejedelemnek valamely jogát módosíthassa, megszoríthassa vagy azon jog alkalmazását másképen alakíthassa a törvényhozás. Töröltessék ki ez elv valamely alkotmányból s mondassék ki, hogy se a fejedelem, se a nemzet jogait s azok gyakorlata módját módosítani nem lehet, még akkor se, ha a nemzet és fejedelem abban megegyeznének: az ily alkotmány, a kornak folytonos fejlődést igénylő kívánatitól elmaradva, rövid időn szűk lesz mind a két félnek, s a változhatlanságot megállapító törvény lesz első, a mit meg fognak változtatni. Ha pedig a változhatlanság elve csak egyik félnek jogaira nézve mondatnék ki, viszonyosság nélkül: akkor a másik fél lassanként kizáratnék az alkotmányosság élvezetéből, s az egész alkotmány összedőlné.

Ez általános észrevételt előrebocsátván, lássunk immár némi részleteket L. úr munkájából, melyekkel a real uniót akarja behizonyítani.

L. úr azt mondja munkájának 23. lapján, hogy a bányák már a régiebb korban is a magyar királyt illették, s a fejedeleme- nek joga volt a nemesek oly birtokait, melyekben bányák vannak, hasonértékű fekvő birtokért elcserélni. Ez állítás fölött nincs mit vi- tatkozni, miután azt az általa is idézett 1351 : 13. t. cz. bizonyítja. De L. úr tovább megy, s hivatkozván Zsigmond II. Decr. 1. cikké- re, azt mondja, hogy ezen t. cz. meghatározza, miszerint az ország minden városaiban, váraiban s faluiban minden megmérhető szá- raz és folyó tárgyaknál ugyanazon mérték használtassék, és pe- dig a budai mérték; csak a bányászatnál használtatni szokott súlymértéket hagyja érintetlenül, s azt rendeli, hogy ez régi ál- lapotában, melyet csak a király változtathat meg, lesz fentar- tandó. A törvény e magyarázatát pedig azon megjegyzéssel fe- jezi be, hogy a ki egyszersmind nagyon szembetűnő bizonyítvá- nyát akarja látni azon összefüggésnek, mely a magyar és német regálék ügye között volt, megtalálja ezt az említett t. cikk szö- vegébe iktatott azon szóban: „theutonico Pergrecht.“*)

Azt hiszi talán az olvasó e határozott állítás után, hogy minden, mit L. úr itt előadott, csakugyan egészen úgy áll az idézett törvényben, mint ő elmondotta? Pedig e hitében nagyon téved. Ugyanis a törvénynek 1. §-a meghatározza, hogy az egész országban mindenütt bor, gabona s általában minden mérhető vagy fontolható tárgy Buda városának mértéke szerint méressék; a 2. § pedig e szabály alól kiveszi a tizedek és hegyvámok mér- tékeit, s a papságot illető birtokokat és jövedelmeket. Ezekre nézve rendeli az előbbi állapotnak, mennyiségnek és értéknek fentartását. **)

*) Wer zugleich einen recht augenscheinlichen Beweis des ungari- schen mit dem deutschen Regalienwesen sehen will, der wird ihn in dem in dieser Gesetzstelle (1405 : Decr. II. Art. 1.) eingeschalteten Worte : „theutonico Pergrecht“ finden.

**) §. 1. „Quod in omnibus civitatibus, oppidis, castris et villis, et generaliter ubicunque intra ambitum Regni nostri, tam in nostris, quam

A bányászatról tehát és arról, hogy a bányászati mértékeket csak a király változtathatja meg, az egész t. cikkben egy szó sem fordul elő. L. úr megpillantotta a cikk szövegében a „montium tributis“ szavakat, s azonnal kész volt azokat a bányászatra vonatkozóknak tekinteni. Megpillantotta a „theutonico: Pergrecht“ szavakat, és ezekből tüstént összefüggést okoskodott ki a magyar és német regálék ügye között, pedig ott van a törvényben latinul, magyarul és németül, hogy a „montium tributis“ szavak alatt azon adózást kell érteni, melyet szőlőhegyekben a szőlőbirtokos tartozik a föld tulajdonosának fizetni. Ezt nevezik magyarul hegyvámnak, s az országban lakó német szőlőbirtokosok németnyelven „Bergrechtnek.“ Ezt Magyarországon mindenki tudja, s hogy L. úr nem értette, még azért nem rójuk meg; de hogy ebből, a mit nem értett, oly határozottsággal akart helytelen következtetéseket vonni, s a nem értett két szó mellé sok más szavakat és eszméket oda képzelt, melyeknek pedig ott nyoma sincs: azt valóban nem foghatjuk meg.

Idézi továbbá L. úr I. Ferdinándnak az 1545. évi országgyűlés fölterjesztésére adott válaszát, és azt mondja, hogy: „I. Ferdinánd e válasznak 16. §-ában a bányászati regálét illetőleg fentartja ősi jogát s korlátlan törvényhozási és rendelkezési hatalmát, világosan utal azon módra, mely szerint a többi tartományokban a bányászatról gondoskodik, és kijelenti, hogy a bányagyőről Magyarországon is ugyanazon módon fog gondoskodni.“ *) És utána veti ezek után L. úr: „hiedurch ist die Vereini-

aliorum quorumcunque sint; libra, statera, ulna, mensura vini, frugum, et generaliter omnes res mensurabiles et ponderabiles, ponderentur et mensurentur secundum mensuram civitatis nostrae B u d e n s i s.

§ 2. Demptis tantummodo mensuris decimarum et montium tributis, vulgo: „hegyvám,“ in theutonico; Pergrecht: Ac lucris, censibus fundis et reditibus Praesbyterorum et virorum ecclesiarum, quos in suis statu et justitia, quantitate et valore, volumus permanere.“

*) Weist ausdrücklich auf die Art und Weise hin, wie er in den übrigen Ländern für das Bergbau und alles Mineralwesen Sorge, und

gung des Bergregalienwesens in den verschiedenen Ländern auf das unzweideutigste ausgesprochen.“

Bocsánat, de ismét kénytelenek vagyunk megjegyezni, hogy az idézett törvény nem így szól.

Az ország rendei 1545. évben a bányászatra nézve fölterjesztették ő felségének, hogy miután az országban mindennek az ára fölment, a bányák mélyebbek lettek, s azokba napról napra több víz önlük, ez által a bányászok költségei s munkája háromszorosra növekedtek: a kamara ezentúl fizesse az ezüstnek márkáját 25 denár híján hat forinttal. E fölterjesztésre ő felsége válaszában 16. §-ában, azt feleli: hogy „a bányák művelésére, gyarapítására s fölvirágoztatására különös gondja van, s az ő kötelessége, nem másé, a bányászati visszaéléseket és hiányokat megjavítani, s miután más országban is vannak ézei, vagyis ezüst-bányái, azoknak műveléséből elég bőven megtanulta, hogy a bányák főképp minő gondokat s intézkedéseket kívánnak. Ugyanazért mihelyest innen visszatér (Wormsból írta a választ), minden módon intézkedni fog, hogy a bányák műveléséről saját és az ország kára nélkül ezélszerűen legyen gondoskodva.“*)

E sorokban se a királynak korlátlan törvényhozási hatalma, se azon mód (Art und Weise), melylyel ő felsege a többi országokban levő bányairól gondoskodik, nincs megemlítve. Nem mondatik, hogy a magyar bányákról épen azon mód szerint (in derselben Art und Weise) fog gondoskodni, mint a többi országokban levőkről. A különböző országok bánya-regale ügyének

aussert sich, dass er auch in Ungarn für das Bergwesen in derselben Art und Weise sorgen wolle, wie in den übrigen Ländern.“

*) §. 16. „Majestas Regia respondet: Culturam et augmentum, Statunq̄ue florentem Montanarum, in primis sibi curae esse, ipsiusque, et non alterius officio incumbere, illarum abusus, aut necessitates reformare pro suo, et Regni decore, atque ornamento: cum in aliis etiam Regnis habeat mineras, seu fodinas argenti, ex earumque cultura satis abunde sit docta, quibus potissimum curis, provisionibusque indigeant. Et propterea: simul, atque hinc regredietur (quod Divino favore, sperat brevi futurum) se modis omnibus provisuram: ut culturae Montanarum bene et sine detrimento suo et Regni prospiciatur.“

bárminemű egyesítése pedig csak távolról sincs érintve. Ő felsége a többi országokban birt ezüst-bányáiról csak azt mondja, hogy azok művelésénél elég bőven megtanulta, minő gondot s intézkedéseket kívánnak a bányák. De L. úr már ebben is egyesülést talált, nem a sorokban, hanem vagy a sorok között, vagy saját képzelődésében.

A 25. lapon sok törvényt idéz L. úr annak bebizonyítására, hogy a bánya-ügyre nézve szabad és független törvényhozási, kezelési, és bíraskodási hatalom illette a királyt.

Ez értekezésünkben ki fogjuk alább mutatni, hogy az ország rendei a bányászati ügyre nézve is gyakoroltak törvényhozási jogot. Itt csak L. úr némely idézeteire vonatkozólag teszszük azon észrevételt, hogy ő kedvét leli, úgy látszik, abban, ha munkájában számos idézetet halmozhat össze, s teszi ezt lehetőleg azon reményben, hogy az olvasó inkább elhiszi L. úr szavait hogysen az idézett törvényeket fölkeresse s végig elolvassa, mi valóban fáradságos s talán nem is igen mulatságos munka. E kedvtelés mellet gyakran nem válogatja meg L. úr az idézeteket, s oly törvényeket idéz, melyek egészen más tárgyakról szólnak, Így például a királynak a bánya-ügyi törvényhozás, kezelés és bíraskodás körüli korlátlan hatalmáról szólva, hivatkozik többek közt az 1655: 31., 1715: 97. és 1802: 7. t. czikkekre, pedig ezekben egy szó sem foglaltatik, a mi a bánya-ügyet csak távolról is érintené. Szóllanak a törvények a szőlőhegybeli adózásokról, melyek a szőlőbirtokosoktól a föld tulajdonosának járnak, a kilenczetről, tizedről s hegyvámról. Itt is úgy látszik, a „*jus montanum*“ hozza tévedésbe L. urat, melyet ő valószínűleg bányajognak értett, holott az, mint említők, szőlőhegyi adózás. Egyébiránt, ha e törvényeket csak egyszer elolvasta volna, észre kell vala vennie tévedését. Mert, hogy a többbit ne említsük, az általa idézett 1802: 7. t. cz. első sorai következőleg szóllanak: „*Ne per tardio rem nonae, aut alterius terragii, juris item montani, ac decimae in natura desumptionem damna agricolis fundos erga has praestationes excolentibus inferantur,*“ — továbbá a 2. §-ban: „*qui vineas nonae, aut qualicunque juri montano vel decimae in natura desumi consuetis,*“ —

a t. czikk végsoraiban: pedig: „sub ipsis vindemiis, nonae aut eujusvis montani juris vel decimae desumptio“ stb. Ezekből csak sejthette volna, hogy itt szüretéről, borról és szőlőhegyi adózásról van szó, nem pedig bányászatról.

Idézi továbbá L. úr az 1729: 3. t. cikket, melyben az ország rendei a komáromi és győri várparancsnokok zsarolásainak megszüntetését sürgetik. Győrben és Komáromban pedig bányákat csak nem keres L. úr?

De nem időzünk e tárgynál tovább, ezeket is csak L. úr idézési és magyarázási hűségének kimutatására hoztuk föl.

A 25. lapon azt írja L. úr, hogy miután Magyarorszáiban bányászati ügyekre nézve korlátlan joga volt a királynak, a magyar király pedig az egész birodalomnak közös fejedelme: korlátlan törvényhozási jogát tehát valamint maga gyakorolhatta, úgy azt másra is, különösen a birodalmi tanácsra, átruházhatta.

Ha kétségtelenül igaz volna is, a mit L. úr mond, hogy a bánya-ügyekre nézve a törvényhozási jog Magyarorszáiban egyedül a királyt illeti: közjogilag akkor is helytelennek tartanók L. úr említett elméletét.

Alkotmányos országban a király és nemzet között fenálló viszony a király és nemzet egyesült akarata által lön megállapítva, s azt csak a kettőnek egyesült akarata változtathatja meg. Lemondhat a nemzet valamely jogáról, s azt fejedelmére ruházhatja által, lemondhat a király is valamely eddig törvényesen gyakorlott jogáról, s azt a nemzetnek visszaadhatja: de se egyik, se másik nem teheti azt, hogy ily jogot, közös egyetértés nélkül egy harmadikkal megoszson, vagy másra ruházzon. A királyi jogok nem magán-vagyon, hogy azt bárkinek lehessen ajándékozni; s ha L. úrnak elmélete állana, akkor éppen úgy átadhatná a király bármely más fejedelmi jogát, az ország hozzájárulása nélkül, másnak akárkinck. Mit mondana L. úr, ha valaki azt állítaná, hogy az ausztriai császár azon jogát, melylyel a birodalmi tanácsban alkotott törvények szentesítésére nézve bír, Ausztria beleegyezése nélkül, átadhatja más országnak, s rendelkezhetik akképen, hogy az ausztriai törvényeket ezentúl nem ő maga, hanem valamely más ország fogja szentesíteni?

Fölteszszük L. úr belátásáról, hogy ez ellen nem csak politikai, hanem közjogi tekintetből is felszóllalna.

Munkájának 30. lapján L. úr a pénzverési ügyre nézve a Magyarország és Ausztria közt létezett real uniót fejtegetvén, kiemeli, hogy még Ulászló alatt, az 1511:66. t. cz. szerint, minden idegen pénz ki volt tilva Magyarországból, de már I. Ferdinánd alatt az 1547:24. és 1548:51. t. czikkek megállapították, hogy a német-osztrák pénz Magyarországba bocsáttassék be (die Zulassung des deutsch-österreichischen Geldes in Ungarn festgesetzt). S ezek folytán a 31. lapon azt mondja, hogy az osztrák tartományok pénzlábanak (Münzfuss) elfogadása nem véletlenül történt, nem is a kifejtettebb fináncpolitikából származott, hanem az 1548:51., 1569:51., 1574:20., 1578:19. és 1600:21. t. czikkek szerint az ezen országok között létező politikai összeköttetésnek volt eredménye; mert ugyanakkor a lengyel pénz elfogadása eltiltatott, minthogy Lengyelország nem állt oly közel politikai viszonyban Magyarországgal.

Ulászló alatt a külföldi pénz kitiltatott, mert a történelem bizonyítása szerint, a külföld sok, igen silány bel-értékű pénzzel árasztotta el az országot. Hiszszük, hogy Ferdinánd alatt Ausztriában a pénz bel-értéke jobb volt, ennél fogva forgalomba jött az valószínűleg Magyarországból is.

Természetesnek találjuk azt is, hogy Magyarország törekedett pénzének bel-értékét javítani, s azt a szomszéd országok jó bel-értékű pénzeihez hasonlónvá tenni. De hogy ez a Magyarország és Ausztria közötti politikai kapcsolatnak lett volna követkevése, s hogy azt az ország, mint L. úr állítja, kötelességből tette volna (értve az osztrák tartományok iránti kötelességet): azt csakugyan nem bizonyítja L. úr idézetei. Ha elolvasta volna az 1574:20. t. cikket, melyet pedig maga idézett: abban megtalálta volna, hogy a lengyel pénz azért tiltatott ki az országból, mert az nagyon hitvány, s ennél fogva elfogadása által mind az egyesek, mind a királyi fiscus föltötte károsodnának: *) nem pedig azért, mert Lengyelország nem állott politikai viszonyban

*) „Monetam polonicam ut prorsus vilem et non solum regnicolis, sed etiam fisco damnosam“: ezek a törvény szavai.

Magyarországgal. Hiszen más európai államok pénzei nem tiltattak ki, pedig azok közül is némelyekkel csak folytonos kereskedési összeköttetésben volt az ország, mint például Velenceével, Genuával s a török birodalommal. — L. úr okoskodása szerint talán ezekkel is real unióban állott Magyarország?

Egyébiránt sajátságos az, hogy L. úr azt állítja, miszerint Magyarországnak törvényhozási joga nem terjedt ki a pénzverési ügyre, hanem a fölött a király maga önállólag rendelkezett; és mégis maga idéz oly törvényeket, melyek az ország törvényhozási jogát kétségtelemmé teszik. Azt állítja, hogy Magyarország és Ausztria között a pénzverési ügy közös volt, oly törvényekre hivatkozik, melyek épen az ellenkezőt bizonyítják. Így például hivatkozik az 1547:24. t. cikkekre, pedig ez a törvény azt rendeli, hogy a magyar pénznek korábbi bel-értéke állíttassék vissza, mert az által, hogy a bel-érték nem rég leszállított, az ország lakosai sokat vesztenek, holott e leszállítás előtt a magyar pénzt nyereséggel lehetett portékákért vagy német pénzért kicserélni. Hivatkozik az 1548:51. t. cikkekre, mely azt rendeli, hogy a cseh „babka“ nevű pénz Magyarországon is fogadtassék el, hármat számítva egy krajczárra. Hasonló ehhez az általa nem idézett 1741:32. t. cz., mely a morva „Gröschl“ nevű pénznek Magyarországon elfogadását rendeli. Ha a fejedelemnek lett volna kizárólagos joga e tárgyak fölött rendelkezni: nem lett volna szükséges, hogy a magyar pénznek bel-értéke, vagy bármely osztrák pénzek elfogadása felett országgyűlésileg alkottassék törvény, hanem a fejedelem maga határozta volna azt meg. Ha a L. úr által állított közösség s tettelegesen kapcsolat fenállott volna: Csehország babkái és Morvaország Gröschl-jei elfogadandók lettek volna Magyarországon e végre alkotott külön törvények nélkül is.

Törvényeink, különösen azok, melyeket L. úr idézett, bizonyítják azt is, hogy némely magyar pénzeket Ausztriában sem fogadtak el gyakran, vagy legalább nem névszerinti értékben. Mindezek nem mutatnak azon közösségre, melyet L. úr állít, hanem inkább különállást tanúsítanak. Ha két szomszéd-ország egymás irányában azon joggal bír, hogy egymás pénzeinek elfo-

galása vagy kitiltása felett még törvény által is rendelkezhetik: azon két ország között real uniót senki sem fog keresni.

Idézi L. úr többek közt az 1567:45. t. cikket is. E törv. cikkben arra kéri az ország rendei ő felségét, találjon módot, hogy a magyar pénz az ország lakosainak kára nélkül Bécsben és más helyeken is fogadtassék el. Mire ő felsége azt felelte, hogy másképp e részben nem segíthet, hanem ha az ország rendei közvégzéssel és törvénnyel beleegyeznek abba, hogy ezentúl Magyarországon is oly pénz veressék, minő jelenleg egész Németországban és Csehországban szokott veretni. *) Ennek folytán kéri a rendek ő felségét, méltóztassék tanácsosaival ez iránt értekezve, alkalmas egyéneket rendelni, kik Magyarországon is oly bel-értékű pénzt veressenek, mely a némettel megegyezék: de e pénzekre a szokott magyar képek nyomásának.

Látjuk e törvény tartalmából, hogy Magyarországon és Ausztriában nem volt egyenlő bel-értéke a pénznek; látjuk, hogy ő felsége nem tartotta magát feljogosítottnak az ország beleegyzése nélkül Magyarországon oly bel-értékű pénzt veretni, minő a német- és csehországi pénz volt; hanem az ország rendeit szölylította fel, hogy közvégzéssel és törvénnyel egyezzenek meg (publico voto atque decreto consentiant) ily pénzverésében. Ha tehát csakugyan törvény kellett ehhez, s az ország rendei nek törvényben kimondott beleegyzése: miként áll L. úrnak e tárgy fölötti elmélete?

Azt is mondja L. úr az említett 30. lapon, hogy „különösen az 1554:17. t. cz. világosan kifejezi, miszerint az egész pénzverési regale a király dolga, hogy annak vezetése és a tisztviselők alkalmazása őt illeti, s ő felsége, a Magyarországból nyert ezüstöt tetszése szerint fordíthatja a többi örökös tartomá-

*) §. 2. „Et quoniam Majestas sua Caesarea clementer fidelibus suis proponit, se in ea parte eis consulere aliter non posse, nisi ipsi eti. n publico voto atque decreto consentiant, posthac in Hungaria ejusmodi monetam cudi debere, quae proportionabiliter ejusdem sit ligae et valoris, cujus est illa, quae ad praesens in universa Germania, atque Bohemia cudi solet.“

nyok pénzszükségletére,*) hogy azonban a nemes érczeknek minden másféle kivitele a királynak engedelmétől függ.“

Hogy a pénzverés Magyarországon is királyi regale volt, senki sem tagadja. Annak veretése s a tisztviselők alkalmazása bizonyosan a fejedelmet illette, ámbár a kezelésre nézve is ellenőrködési joggal sőt kötelezettséggel ruházta fel a törvény az esztergami érseket s illetőleg annak pisetariust, mint az 1553:23. t. cz. 3. §-a, s az 1557:15. t. cz. 2. §-a s más törvények bizonyítják. De a mit L. úr az általa idézett 1554:17. t. cz. soraiból kiolvasott, hogy tudnillik ő felsége a Magyarországból nyert ezüstöt tetszése szerint fordíthatja a többi örökös tartományok pénzszükségletére: annak ott legkisebb nyoma sincs. Azt mondja az említett törvény, hogy „ő felsége ne engedje az ezüstöt az országból kivinni, ha csak talán ő felségének saját használatára és szükségeire, vagy fenséges gyermekeiére nem vitetnék ő felségéhez valamely ezüst, vagy pedig érdemes személyeknek, kik ez iránt folyamodnak, ő felsége különös megbizásából ez meg nem engedtetnék.**)

Egy szó sem fordul elő tehát e törvény szövegében se általában pénzszükségletről, se a többi örökös tartományokról, se különösen azon tartományok pénzszükségletéről. Sőt a törvénynek azon szavai: „nisi forsitan ad usum et necessitates suas proprias aut serenissimorum liberorum suorum“ egyedül ő felségének és fenséges gyermekeinek személyére szorítván az ezüst kivihetését, nemcsak ki nem terjesztik azt az osztrák tartományokra, hanem azokat a világos megszorítás által határozottan kizárják.

Továbbá L. úr azon kifejezése: „das in Ungarn gewonnene Silber“ sem egyez meg a törvény szavaival, mert ez min-

*) „Dass er das in Ungarn gewonnene Silber für den Geldbedarf der übrigen Provinzen beliebig verwenden darf“ mondja L. úr.

***) „Neque argentum e Regno educi permittitur curare dignetur, nisi forsitan ad usum et necessitates suas proprias aut serenissimorum suorum ad Majestatem ejus aliquod argentum afferretur, aut dignis personis simpliciter petentibus de speciali Majestatis eius commissione concedatur.“

de n Magyarorszában nyert ezüstre vonatkozhatnék, a törvény pedig azt mondja: „aliquod argentum,“ tehát nem minden, sőt nem is épen sok, hanem csak némi ezüst kivihetéséről szól.

Egyébiránt, csak az nem érti, a ki nem akarja, hogy a törvényben azon ezüstről van szó, miből ő felsége a maga gyermekei hasznára és szükségeire edényeket, eszközöket, más ilyes készüléket akar készíttetni. Erre mutat a törvénynek azon határozata is, miszerint ő felsége adhat engedelmet érdemes személyeknek, hogy ezüstöt vihessenek ki, természetesen ily czélokra és saját használatukra.

Így szokta olvasni és magyarázni L. úr a törvényt; a mi benn nincs, azt belegondolja, a mi benn van, azt elferdíti, s azt hiszi, hogy dialectikájának sikerült saját elméletéhez idomítani, a mi tulajdonkép ellene szól.

Megjegyezzük még e tárgyat illetőleg azt, hogy ha Magyarorszában mind a bányászati, mind a pénzverési ügyre nézve a királynak teljesen önálló, korlátlan törvényhozási joga lett volna, mint L. úr állítja; s ha Magyarország és Ausztria között oly szoros kapcsolat létezett volna, minőt ő vitat: nem lett volna szükség arra, hogy a magyar törvény engedje meg, miszerint ő felségének és gyermekeinek használatára és szükségleteire némi ezüst kivitessék Magyarországból oda, hol ő felségének székhelye volt, tudniillik Ausztriába; s általában nem lehetett volna eltiltani, hogy a magyar ezüst Ausztriába, mint Magyarországgal tetteleg egyesült országba kivitessék. Különállás-e ez, vagy real unio: ítélje meg az elfogulatlan olvasó.

A harminczadokról szölván L. úr, a 39. lapon azt mondja, hogy 1625-ig, közel száz esztendőn keresztül, a császári udvari kamarához lőnek a magyar harminczadok jövedelmei beszolgáltatva; s az említett évben ő felsége egyedül szabad akaratjából megosztotta az egy részről Magyarország, más részről Ausztria, Stájerország, Morvaország és Szilézia között létezett harminczadok kezelését s azok jövedelmeinek hova fordítását (Verwaltung und Verwendung) olyképen, hogy Peczontól a hegyeken ke-

resztül (Gebierge) az Adriai tengerig befolyó harminczadok a magyar királyi kamara kezeléséhez útasítottak, a többi a császári udvari kamaráé maradt. És ezen felosztásnak nem azon jelleme volt, mintha a király arra kénytelen lett volna, mert a nevezett országok közt csak personal unio létezett, vagy mintha a rendeknek beatvatkozási joguk lett volna: hanem egészen szabad engedménye volt az a fejedelemnek, kit a regaliák jövedelme föltétlenül illetett.

Kétséget nem szenved, hogy az ország törvényei, kivált azon zavaros és veszélyes időkben, midőn az ország nem csekély részét a török bírta, hol egyik, hol másik tárgyra nézve többször megsértettek; de a törvénysértés jogot nem alapít. Felszóllaltak az ország rendei ez ellen, s 1622-ben a 24. t. cikkben különösen elhatározott: hogy a Dunán innen és túl minden harminczadok, az országnak s kapcsolt részeinek bármely megyéjében lettek légyen felállítva, nem, mint eddig történt, az ausztriai, hanem a pozsoni magyar kamara által kezeltessenek, s minden jövedelmeik oda szolgáltatassanak be. *) Tehát e törvény nem csupán engedményről szól, hanem az összes törvényhozó hatalom közös akaratából hozott határozatáról, s világosan azt mondja: „sancitur.“ Nem szól a harminczadoknak Ausztria és Magyarország közötti megosztásáról, hanem azt mondja, hogy minden harminczadok (universae et singulae tricesimae) a Dunán innen és túl, akármely vármegyében léteznek, a pozsoni magyar kamarához tartozzanak. A tiszai kerületekben létező harminczadokról nem szól e törvény, miután e kerületek egyik ausztriai tartománynyal sem voltak határosak, s az osztrák kamarához nem vonattak.

Az idézett 1625: 33. t. cz., melyből L. úr a felosztást következteti, az 1622. évi idézett törvény folytán lön alkotva, s

*) Signanter autem sancitur; ut amodo deinceps, universae et singulae tricesimae, tam trans-, quam vero eis-Danubium, in quibuscunque Regni hujus Hungariae, Partiumque eidem annexarum Comitatus erectae, et earum universi proventus, non ad Cameram Austriacam (prout hactenus factum est) sed ad Hungaricam Posoniensem administrantur.“
§. 1. Art. 24. 1622.

abban egy szó sem említették felosztásról; egy szóval sem mondatik, hogy a magyar harminczadok valamely része a német kamarának van fentartva. Pedig a fentartást, ha ki lett volna kötve, csakugyan megemlítették volna a törvényben, és pedig annival inkább, mert a három évvel az előtt alkotott 1622. évi törvény, kivétel nélkül minden magyar harminczadról szól.

Azt mondja L. úr, hogy azon magyar harminczadok adatait által a magyar kamarának, melyek Pozsontól a hegyeken keresztül (durch das Gebierge) az Adriai tengerig léteztek. De az idézett törvényben csak az van kimondva: Pozsontól az Adriai tengerig, s a hegyek (Gebierge) csak egy betűvel sincsenek megemlítve. L. úr e szót csak azért képzelte bele a törvénybe, hogy abból ily csekély megtoldással könnyebben okoskodhassék elmélete mellett.

Elmondja L. úr a 40. lapon, hogy volt ugyan Magyarország és az osztrák örökös tartományok között vámvonal felállítva: de a real unio lényegével ez épen nem ellenkezik; mert lehetnek valamely teljesen egyesített államnak belsejében is vámvonalak, melyek belső-vámoknak (Binnenzölle) nevezetnek. Útal továbbá a magyar törvényekre, melyek bizonyítják, hogy Magyarország és Erdély között s Magyarország és kapcsolt részei között, sőt magában Magyarországon is állottak fenn belső-vámvonalok, melyeket az országos rendek sürgető kérelmére csak 1715-ben szüntettet meg III. Károly: még sem fogja egy magyar is azt állítani, hogy Magyarország önmagában és kapcsolt részeivel tetteleg egyesítve nem lett volna.

Megjegyezzük mindenekelőtt, hogy Magyarország és az ausztriai örökös tartományok között 1848-ig kettős vámvonal létezett: egyik a magyarországi, másik az ausztriai. Mind a kiviteli, mind a behozatali árúk mindenik vámvonalon kisebb-nagyobb mértékben meg lőnek adóztatva; a Magyarországból kivitt gabona még inkább a szarvasmarha, néha tetemes vámtól fizetett az ausztriai vámokon; a bor pedig gyakran olyan vám alá volt vetve, mely némely években a bornak helybeli árát megközelítette, sőt meg is haladta. Hivatkoztunk már fennebb

az 1649. 13. t. czikkre, melyben megállapított, hogy Bécs-Újhely, Bruck és Hainburg ausztriai városok ide behozandó portékáiktól vámmenteseknek nyilvánítottak a magyar törvényhozás által; hivatkoztunk az 1588 : 15. t. czikkre, mely azt rendeli, hogy Ausztriából Magyarországra és Stájerből Selavóniába elkobzás büntetése alatt nem szabad borokat behozni, ha csak a magyar boroknak Ausztriába és Stiriába kivitele meg nem engedtetik. Megemlítjük még az 1659 : 59. t. cikket, melyben ő felsége megígéri, hogy a magyar boroknak Ausztriába, Morvába és Stiriába leendő bevitelére iránt a néhány hónap múlva tartandó ausztriai diaetán az említett tartományok rendével egyezkedni fog, s azon lesz, hogy a jó szomszédság és kölesönös barátság tekintetéből részben az ország rendének kedveskedhessék. Az 1662 : 42. t. cikkben az ország rendi biztosokat (Commissarios) neveznek ki a maguk részéről, kik az ausztriai rendekkel, ő felsége közbevetése mellett, a magyar borok bevitelére iránt „tractatust“ tegyenek. Az 1741 : 27. t. cikk pedig azt tartalmazza : „hogy a magyarországi terményeknek a szomszéd országokba bevitelére s azokon keresztül a külső országokba szállítása mind szárazon, mind vizen könnyítessék, ő felsége az örökös tartományok rendével, kiket t. i. a dolog a másik részről illet (quos nimirum res ex altera parte tangit) mind az eddig fizetni szokott vámok és harminczadok leszállítására, mind ezen termények be- és átvitelének nagyobb szabadságára nézve mindjárt ezen országgyűlés után végezni fog.“

L. úr maga idézte e törvényeket, s kérdezzük az elfogulatlan olvasót, nem bizonyítják-e azok kétségtelentül, hogy a Magyarország és az ausztriai örökös tartományok közt fenállott két vámvonal egyikéről Magyarország, a másikáról Ausztria rendelkezett? Egyes esetekben kedvezéseket nyújtottak egymásnak, máskor ismét repressaliákkal, visszatörölésökkel éltek, s néha mint egymástól független két ország, tractatus felett alkudoztak egymással. Van-e ezekben legkisebb nyoma is a kereskedelmi vámok azon közösségének, melyet L. úr vitat? Lehet-e ily kettős vámvonal a valóságos real unióval megegyez-

tetni? A fentemlített 1659 : 59. és 1662 : 42. t. czikkekre vonatkozólag azt mondja L. úr, hogy az ezen t. czikkeben említett országgyűlés ismét egyesült országgyűlés volt, és hogy ezen egyesült országgyűlésre Magyarország is küldött követeket (Abgeordnete), miből azután közönséges országgyűlés (allgemeiner Reichstag) lett. (Da es nun ausdrücklich heiszt, dass Seine Majestät im Interesse Ungarns auf dem nächsten oesterreichischen Landtag mit allen Ständen der genannten Provinzen sich benehmen will : so sieht man, dass dieser nächst anzuhaltende Landtag wieder ein vereinigter Landtag sein sollte! Und dass zu diesem vereinigten Landtage auch Abgeordnete von Ungarn abgesendet wurden, dass also wieder ein allgememeiner Reichstag daraus wurde, ersieht man aus dem Art. 42. 1662., welcher von der endlichen Ausführung derselben Angelegenheit handelt.)

Legerősebb czáfolata ez állításnak az említett két t. cikk tartalma, melyet alább jegyzetben ide iktatunk. *) Nincs e törvényben Magyarországnak és az osztrák örökös tartományoknak

*) Az 1659 : 59. t. cz. szövege: „De vinorum porro Hungaricorum tam Cis- quam ultra-Danubialium, in Bohemia, Austria, Moravia, Styria, que inductione et traductione, quod Sua Majestas cum Statibus earundem Provinciarum in proxima Diaeta Austriaca; inter paucos Menses celebranda se tractaturam; suamque operam in eo, ut pro conservanda bona vicinitate, mutuaque amicitia, Statibus et Ordinibus Regni sui Hungariae, hac in parte gratificetur impensuram: medio vero tempore Civitatibus et locis hujus Regni, in eo interessatis tantam quantitatem et summam vinorum suorum; eoque modo, quo proxime praeteritis annis observatum esset, vehendi licentiam gratis concessuram; sicut et de vinis pro Hungaris et Cancellaria Hungarica, ad usum domesticum Viennam vehendis, benigne provisorum obtulisset, Status et Ordines Regni demisse acceptant.“

Az 1662 : 42. t. cz. pedig így szól: „Illam quoque Suae Majestatis gratiam, demisso ac grato acceptant animo fideles Regnicolae; quod Sua Sacra Majestas, tractatum in Art. 59. anni 1659. declaratum, de inductione vinorum Hungaricorum, in vicinas Provincias in proxima Diaeta Austriaca, pro sequenti Anno 1663. intra paucos Menses Vicinae celebranda, insinuatione per

közös országgyűléséről szó, hanem egyenesen és egyedül ausztriai diaetáról. Nem az mondatik fölt, hogy Magyarországnak és az osztrák tartományoknak rendei közös országgyűlésen fognak a boroknak be- és átvitele föltt intézkedni, hanem az, hogy ő felsége maga fog a cseh, morva, osztrák és stájer rendekkel tractálni; nem az mondatik, hogy a kereskedelmi ügy közösége, vagy valamely real unio fog e részben alapúl szolgálni, hanem motivomúl a jó szomszédság és kölcsönös barátság van felhozva. Világos tehát, hogy a kereskedelmi vámokat Magyarország és az osztrák tartományok között nem a közös fejedelem határozta meg önhatalmával, mert akkor nem mondotta volna ő felsége: „Cum Statibus et Ordinibus earundem provinciarum in proxima diaeta austriaca se tractaturam, suamque operam in eo inpensuram,“ hanem egyenesen maga rendelkezett volna. Nem is közös országgyűlés elé tartozott e tárgy, hanem Magyarország intézkedett a magyar határvámok felett az osztrák örökös tartományok rendei saját határvámjaik felett, s e két egymástól független ország egyes esetekben alkudozott, egyezkedett biztosok által egymással, mint alkudoznak még olyan országok is, melyek külön fejedelmek alatt állanak.

Ez az értelme az 1662. évi 42. t. cikknek 'is. Nem az osztrák országgyűlésre küld e törvény szerint követeket; (Abge-

deputatos hujus Regni Commissarios facta, cum fidelibus suis Statibus et Ordinibus Austriae, se benigne assumpturam ac terminaturam clementer obtulerit; ac medio tempore, Civitatibus et aliis locis hujus Regni, in eo specialiter interessatis, eandem quantitatem et summam vinorum suorum, eoque modo, quo proxime praeteritis Annis observatum est, evehendi licentiam gratiose concesserit.

§. 1. Pro quo etiam Tractatu insinuando prosequendo, et cum fidelibus Suae Majestatis Statibus Austriae, benigna Suae Majestatis opera, ac promotione terminando; Status ac Ordines Regni ex parte sua, Reverendissimos Dominos Jaurinensem et Veszprimiensem Episcopos: Dominum Comitem Judicem Curiae Regiae; et Dominum Comitem Paulum Eszterházy: Nec non Reverendum Dominum Paulum Méhes, Praepositum Quinque-Ecclesiensem: Eggregios item, Magistrum Stepharaby, Protonotarium Peesenalis Praesentiae: Et Casparem Hölgy, Juratum Tabulae Regiae Assessorem, pro Commissariis denominant.“

ordnete) Magyarország, hanem az osztrák országgyűléshez küld biztosokat, nem közös törvényhozás végett, hanem a magyarországi borok bevitele iránti tractatus megkötésére, „pro commissariis denominant“ ezek a törvény szavai. Az ily biztosok s az ily tractatus pedig lényegesen különbözik a közös országgyűléstől és a közös országgyűlésre küldött követektől. Itt is szokás szerint, egy kis fogással élt L. úr, hogy az olvasót tévedésbe hozza. Ugyanis a 218. lapon idézve a törvény szövegét, e szavaknál „per deputatos hujus Regni Commissarios :“ a „deputatos“ szót nagy kezdő betűvel nyomatta, remélve, hogy azt majd „követeknek“ (Abgeordnete) értelmezi az olvasó, pedig a törvénykönyvben az említett szó kis betűvel van nyomva, s valóságos értelme : „per deputatos commissarios“ „kiküldött biztosok“ által.

A mi L. úr azon állítását illeti, hogy Magyarország és Erdély között is vámvonalt állott fenn, megjegyezzük, miszerint Erdély azon korban nem is volt real unióban Magyarországgal, sőt hosszas ideig még personal unióban sem, mert külön fejedlem alatt állott. — Azon harminczadok pedig, melyek Magyarország belsejében fenállottak, nem képeztek külön vámvonalt; nem kellett a ki- és bevitelért külön a magyar határvámon és külön ismét az ily belső harminczadon adózni, s e részben azok az Ausztria és Magyarország közt létezett kettős vámvonaltól igen lényegesen különböztek. Igazolja állításunkat az 1715 : 91. t. cz., mely elszámolja a továbbra is fentartandó magyar harminczadokat, s a 62. §-ban azt mondja, hogy ámbár ez elsorolt és továbbra is fentartandó harminczadok között vannak olyanok is, melyek az ország belsejébe helyezvék, mint például: Pécs, Sopron, Győr, Debreczen stb.; ezek mindazáltal nem az ország lakosainak és a kereskedőknek terhére, nem is új vagy kettős harminczad megvételére, hanem egyedül a családok meggátlására szolgálnak. Feltűnt L. úrnak is az említett 1715 : 91. t. cz. 65. §-a, mely a királyi táblát bízza meg, hogy a királyi harminczadi vámot az 1655 : 100. t. cz. értelmében a kamarai biztosok közbenjöttével dolgozza ki. *) Sejtette, úgy látszik, hogy e tör-

*) Circa rectam autem, et aequam ubique in praemissis tricaesimis Regii vectigalis institutionem, ad sensum Art. 100 : 1655. elaborandam ;

vény mégis arra mutat, miszerint a magyar törvényhozás a magyar harminczadok kérdésében még a vámok megállapítását illetőleg is beleszóllott, a mi pedig az ő elméletével egyenes ellentétben áll. De kész volt azonnal elferdítő magyarázatával, s elsőbbben is azt jegyezte meg, hogy e törvényből még nem bizonyos, miszerint a kamarai biztosok alatt, nem a császári kamara biztosai voltak-e értve. E megjegyzés még ügyvédi ellenvetésnek is gyenge volna. Valamint egy részről az ausztriai vámok meghatározásába Magyarország rendei be nem folytak : úgy más részről a magyar harminczadi vámoknak a magyar törvényhozás által elrendelt megállapításánál, bizonyosan nem a császári kamarának, hanem a magyar udvari kamarának közbejöttét mondotta ki a törvény. Olvassa el L. úr ugyanazon 91. t. cikknek első sorait, látni fogja abból, hogy még a selavoniai harminczadok is a magyar korona alá voltak rendelve, s ebből elgondolhatta volna, hogy a törvény kétségtelenül a magyar kamara részéről kívánt biztosokat e munkához kiküldetni.

Másik megjegyzése L. úrnak még sajtóságosabb. Azt mondja ugyanis, hogy a királyi tábla nem volt országgyűlési testület. Valóban furesza közjogi okoskodás. Hiszen a törvényhozás nem csak saját tagjait, hanem másokat is megbizhat valamely tárgy kidolgozásával, s midőn ezt teszi, csakugyan gyakorolja törvényhozási jogát. Ha az országgyűlésnek joga sem lett volna beleszóllani a magyar harminczadok ügyébe, hanem a fölött, mint Austriával közös tárgy fölött, a közös fejedelem teljesen önhatalmával intézkedhetett volna : akkor a vám megállapításának kidolgozására nem az országgyűlés küldötte volna ki a királyi táblát, hanem egyenesen a közös fejedelem maga nevezett volna bizottságot e kidolgozásra.

Egyébiránt L. úrnak, ki azt a közjogot fejtegeti, mely 1848. év előtt Magyarországon létezett, annyit a magyar közjogból talán mégis kellene tudnia, hogy a királyi tábla tagjai

cum interventu cameraticorum Commissariorum, hoc fine deputandorum, Tabula regia iudicaria ordinatur.

1848. előtt, törvény szerint, hivataluknál fogva, valóságos kiegészítő részei voltak a magyar országgyűlésnek.

Még abban is fenakad L. úr, hogy az idézett 1715: 91. törvény az 1655: 100. t. cikkekre hivatkozik, s e hivatkozásra megjegyzi, hogy az említett 100. t. cz. 1. §-ában világosan kimondatik: „Ut itaque augmento proventuum regionum consularum,” tehát egyedül a királyi jövedelmeket akarták oltalmazni az ország rendei, s a megyéket és alattvalókat magok részéről is minden hatalmukban álló eszközök által arra szorítani, miszerint azok a regaliákat illetőleg teljesítsék kötelességeiket; de ebből nem következik, hogy a rendeknek a harminczadokra valami befolyásuk lett volna, sőt ellenkezőleg, segítettek a királynak, hogy az biztosabban, könnyebben és jövedelmezőbben gyakorolhassa azon jogát, mely őt e regaléra nézve föltétlenül s korlátlanul illette.

Valóban különös okoskodás! Az említett t. cz. első sorai-
ból az tetszik ki, hogy a királyi fiscus jelentéseiből láttak az ország rendei, miszerint a harminczadok s királyi vám körül sok visszaélés történik, mik által ő felsége jövedelme is napról napra kevesedik, ennek folytán a királyi jövedelmek biztosításának s emelésének tekintetéből országos biztosokat neveztek ki.

Ha a harminczad-ügy fölötti teljes rendelkezés oly föltétlenül és korlátlanul illette volna a fejedelmet, mint L. úr állítja: valószínűleg nem az országgyűléshez járult volna e tárgyban a királyi fiscus, s nem az ország rendei neveztek volna bizottságot, hanem ő felsége maga intézkedett volna e tárgyban teljhatalmával. És mi volt azon országos bizottságnak kiküldetése? „in praemissis excessus et defectus tricaesimales diligenter inquirere, eosdem investigare, corrigere, addenda addere, tollendaque tollere:“ ezt mondja a törvény 6. §-a. Azon korlátlan fejedelmi hatalom mellett, melyet e tárgyra vonatkozólag L. úr föltesz, mindezek teljesítésére nem lett volna szükség országos bizottságot küldeni ki. Azt is mondják az említett törvény végszavai: „ac postmodum ejusmodi rectificationi et correctioni Commissariorum tricaesimatores et questores per totum Regnum sese

accomodare debeant et teneantur.“ Tehát a korlátlan fejedelmi hatalomnak még arra is külön törvény volt szükséges, hogy saját harminczadosai engedelmeskedjenek? Épen az a körülmény, hogy még a harminczadi visszaélések megvizsgálását és helyreigazítását is az országgyűlés rendelte el, s hogy az országgyűlésnek biztosaik állapították meg a harminczadi vámokra nézve azon szabályokat, mikhez a harminczadosok is kötelesek voltak magokat alkalmazni, legvilágosabban mutatja L. úr elméletének alaptalanságát.

Maga idézi L. úr munkája 111. lapján az 1608. kor. e. 5. t. cikket, mely azt rendeli, hogy még ezen országgyűlésen választassék országos kincstárnok, ki az udvari vagy ausztriai kamarától semmi legkisebb függésben ne legyen, más nemzetek („externae nationes,“ mi alatt bizonyosan nem az oroszok vagy francziák voltak értve) ezentúl Magyarország semmiféle jövedelmeibe magokat ne avassák.

Látván azonban, hogy azon idézett törvény az ő elméletén mégis nagy csorbát ejt, azonnal utána veti, hogy e kedvezést II. Mátyástól, ki épen akkor bátyja ellen feltámadott, csikarták ki az ország rendei.

Czáfolnunk kellene ezen állítását, ha L. úr maga föl nem mentett volna e munkától. Ugyanis ő maga idézi az 1618:15., 1622:18. és 24., 1647:146., 1655:11., 1681:13. és 14. törv. cikkeket is, melyek újra megerősítik az említett 1608:5. t. cz. rendeletét. Azt pedig még L. úr sem fogja állítani, hogy Mátyásnak mindazon utódai, kik e törvényeket szentesítették, II. s III. Ferdinánd és I. Leopold szintén feltámadtak testvérök ellen, s a koronára vágytak, s az ország rendei azoktól is úgy csikarták ki a teljesen hason tartalmú megerősítést. Hozzá adjuk még ezekhez az 1741:14. törv. cikket, mely azt mondja: „Ut camera Regia Hungarica in activitate, vigore legum patriarum eidem competente, plene et omnino conservetur; Ac in uberiorem a Camera aulica independentiae demonstrationem; super negotiis apud eandem pertractatis, repraesentationes suas Regiae Majestati immediate inscribat, sicque expeditas Majestati Regiae submittat

ac desuper Regia duntuxat Rescripta ex aula recipiat." Vajjon ez is közösség, ez is real unio?

Számos törvényt idéz munkájában L. úr, melyekkel azt bizonyítgatja, hogy az örökös tartományok is tetemes költséggel járultak Magyarországnak, különösen a végvidéknek védelméhez, s ebből következteti az adózás közösségét és magát a valószínű real uniót.

Senki sem tagadja, hogy az örökös tartományok pénzzel és fegyveres erővel segítették megvédeni a török hatalom ellen Magyarországot. És ez igen természetes volt, nem csak a közös uralkodó miatt, nem csak jó szomszédságból, hanem a közös veszély által fenyegetett saját érdeköknél s az egész kereszténység érdekénél fogva is. Maga idézi L. úr I. Leopold előtti koronázási hitlevelek 8. pontját, melyben többek közt e szavak fordulnak elő: „Quando-quidem salus et permansio, non modo afflictæ hujus patriæ tamquam clypei et antemuralis, sed aliorum quoque vicinorum Regnorum et Provinciarum ex bona et securâ confiniorum provisione dependeat.“ A sokat zaklatott Magyarország az egész kereszténységet fenyegető óriási török hatalom elleni paizsna és elöbástyanak tekintetett, s a magyar végvidékek biztosságától függött a szomszéd-országok üdve és fenmaradása is. Kell-e ennél egyéb kulesát keresni annak, hogy az örökös tartományok minden erővel közreműködtek Magyarország védelmében? Tették ezt más hatalmasságok is, a lengyel, spanyol, francia, különösen a római szent szék, a nélkül, hogy ily közremunkálásból valamely real uniót lehetni következtetni.

Kiemeli L. úr különösen az 1593: 1. t. cz. 9. s 10. §§-ait, és a 2. t. cikket, melyeknek tartalmából ismét közös országgyűlést és real uniót szeretne kiokoskodni.

Az említett 1. cikknek 9. és 10. §§-aiban azt mondják az ország rendei, hogy a fenyegető török-hatalom ellen már alig bírván magokat védni, küldöttséggel akarnak járulni ő felségéhez, s ő felségének tudtával más keresztény államok fejedelméhez követeket (oratores) kívánnak küldeni segélyezés kérése végett. A 2. t. cz. pedig azt mondja, hogy ő felsége az ország

főrendei s nemesei közül hívjon meg többeket valamely általa kijelölt napra és helyre, hol azok a szomszéd-országok és tartományok küldöttjeivel tanácskozzanak az iránt: mikép lehetne a végvidékeket jobban megerősíteni s az ottani katonaságot biztosabb zsolddal ellátni.

Nem közös országgyűlésre mutatnak e törvények, hanem a közös veszély elleni közös segély kérését és sürgetését tartalmazzák. Senki se hozza kétségbe, hogy ily esetenkénti érintkezés gyakran szükséges volt és ezentúl is szükséges lehet: de két egymástól független nemzetnek oly érintkezései voltak ezek, melyek real uniót még nem foglalnak magokban. Fonák dolog volna, ha mi azzal dicsekednénk, hogy Magyarország sokat tett és szenvedett az ausztriai örökös tartományoknak és az egész keresztynségnek a pusztító ozmán hatalom elleni megvédésében. Hiszen a mit Magyarország tett, kell vala tennie önfennmaradásaért. De higyeje el L. úr, épen oly fonák dolog azt vitatni: hogy az a segély, melyet az osztrák tartományok Magyarországnak nyújtottak, s a közös védelem, a melyben velünk együtt ők is részt vettek, nem az őket is fenyegető közös veszélynek elhárítása végett történt, hanem valamely kormányzati szoros egységnek s valóságos real uniónak volt következménye.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Áttértünk L. úrnak azon okoskodásaira, melyeket munkájának 278. és következő lapjain az 1790°/₁. évi törvényekről s azoknak az ő magyarázata szerinti értelméről felhoz.

Kiemeli mindenekelőtt, hogy az 1790°/₁. évi törvények előbeszédében, mindamellet, hogy akkor a legközelebb lefolyt eseményeket illetőleg a magyarok ellenszegülése és indúlatoskodása nagy volt, II. József, ki magát soha meg nem koronáztatta, mégis Magyarország örökös királyának (rex haereditarius Hungariae) nevezetik; s ebből azt következteti, hogy 1790-ben sem mellőztettek az örököségi jogra vonatkozó törvények.

De hiszen az uralkodóház örököségi jogát se 1790-ben, se azóta senki kétségbe nem hozta: nem volt tehát szükséges azt, a mi kétségbe nem hozatott, L. úrnak bizonyítgatni. A felhozott 1790. évi példa világos bizonyosága annak, hogy őseink, még akkor is, mikor, mint L. úr mondja, indúlatosak voltak, tiszteletben tartották a törvényeket s az örökösést megállapító állami alapszerződéseket; s nem azon elméletből indultak ki, mit most némely egyesek a Lajthán túl szeretnének felállítani, hogy midőn az egyik fél megsérti a viszonos szerződést, a másik fél az egész szerződést megszüntnek tekintheti; hanem azt hitték: hogy a szerződés szent és sérthetetlen; s midőn az egyik fél attól bármi részben eltért, a másik fél jogosan kívánhatja a szerződés szoros megtartását, a nélkül, hogy az tüstént felbomlottnak tekintessék. E két elmélet között melyik a higgadtabb, s melyik elmélet követőt ragadta el inkább az indúlatoskodás: ítélje meg L. úr maga.

A második czikkre vonatkozólag megjegyzi L. úr, hogy 1687 óta megváltozott a koronázási hitlevél, a mennyiben a magyaroknak ellentmondási és ellentállási joga, mely az arany bullának utolsó §-ában foglaltatik, eltörlötetett.

Kétségtelenül az ország javára szolgált ezen jognak eltörlése, kivált miután azt sokan balul magyarázták s helytelenül alkalmazták. Ne higgye azonban L. úr, hogy az említett záradéknak eltörlése által a nemzet azon jogától is megfosztatott, hogy a végrehajtó hatalom körében történt törvénytörések ellen felszóllalhasson. Az arany bulla szerint nemcsak az egész országnak, hanem minden egyes nemesnek joga volt ellentárlani és ellentmondani minden oly esetben, midőn a legfőbb hatalom által jogai sértettek. *) Ily jog most nem létezik s józanul nem is létezhetik, azt az 1687. évi 3. t. cz. végkép eltörlötte. Ezen törvény alkotása után egyesek csak folyamodás útján kérhették sérelmeik orvoslását, köztörvényhatóságok fölterjesztéseket tehettek a törvénytörés ellen ő felségéhez, és ha ennek sikere volt, az országgyűlés elébe adták panaszukat. Az országgyűlés pedig, mint a törvényhozó hatalom egyik része, s a törvény és alkotmány sértetlen fentartásának őre, felszóllalt minden törvénytörés ellen tinnepélyesen és határozottan feliratok által, s e felszóllalásnak gyakran újabb törvény, gyakran ő felségének azon ígérete, hogy a sérelmet királyi hatalmával orvosolni fogja, volt következménye. Számos példát mutatnak erre az országgyűlési irományok, s tanúságul szolgálhatnak, hogy ily felszóllalások nem pusztá folyamodások voltak, s megtörtént az is, hogy a fejedelem kijelentette, miszerint atyai szívének is kedvetlenek a múlt idők eseményei, s biztosítást nyújtott, hogy azok ismételtetni nem fognak. Ezen eljárás természetes követkevése volt a testületi kormányzatnak, mely mellett a közigazgatási testületek, midőn törvényt sértettek, a király személyének sérthetlensége alá szerettek rejtőzni s a testületek egyes tagjai a többség végzésével mentegették magukat. Parlamentaris kormány s miniszteri felelősség mellett ezen eljárás másképen

*) Az arany bulla 31. cikkének 2. § a. „Quodsi vero Nos, vel aliquis Successorum Nostrorum, aliquo unquam tempore, huic dispositioni nostrae contraire voluerit; liberam hebeant harum autoritate, sine nota alicujus infidelitatis, tam Episcopi, quam alii Jobagiones, ac Nobiles Regni, universi, et singuli, praesentes et futuri, posterique, resistendi et contradicendi Nobis, et nostris Successoribus in perpetuum facultatem.“

alakúl, sa királyi méltóság iránti hódolatnak szorosabb megtartása mellett is több biztosítékot nyújt, mert a fejedelem legmagasabb személye semmi törvénysértéssel nem hozathatik kapcsolatba.

A 3. t. czikket egész terjedelmében idézi L. úr, s azt mondja, hogy ezen törvény világosan megállapította, miszerint az új fejedelem (der succedirende König) hat hónap alatt teljesítendő koronázása előtt is gyakorolhat, különbség nélkül, minden uralkodói jogokat (Regierungs-Rechte) a privilegiumok kiadhatásának kivételével.

Nem akarunk e tárgy fölött L. úrral vitatkozásba bocsátkozni. Fejtegetéseit azon téren, melyre ő állott, nem követhetjük. Csak néhány sort iktatunk ide saját munkájából. Ezek a 280. lapon általa egész terjedelmében idézett 3. t. cz. következő sorai: „salvis tamen intermedio tempore omnibus Juribus haereditarii Regis, quae ad publicam, constitutionique conformem Regni Administrationem pertinent.“

Azok után, miket a 3. t. cz. értelméről felhozott L. úr, átmegegyszerre a koronázási hitlevél 5. pontjára, melyben az mondatik, hogy jövendőben minden koronázáskor köteles leend a koronázandó örökös király a jelen hitlevélbeni biztosítást elfogadni s arra esküt tenni.*) Idézi a hitlevél eredeti szövegét, s azt állítja, hogy ezen hitlevél minden régi törvényeket megerősített, megerősítette tehát mind a régi confoederatiót, mint a többi örökös országokkal és tartományokkal fenálló s a sanctio pragmaticával kapcsolatban levő egyesülést (unio cum reliquis Regnis et Provinciis haereditariis); kötelezte magát a király e jogok s törvények megtartására s eskü alatt ígérte, hogy minden alattvalóit kényszeríteni fogja királyi teljhatalmával, miszerint e törvényeket, következőleg az országok egyesülését is megtartsák; kétségtelen tehát, hogy a király semmi oly törvényt nem írhat alá, mely az országok megállapított egyesülésével ellenkezik (der begründeten Union mit den Ländern feindlich entgegen stellt); és épen oly kétségtelen, hogy ha valamely király ily törvényjavaslatnak elfogadására magát reábeszéltetni engedné is, utóda ily törvények megtartását királyi hitlevél által biztosítani nem-

*) Lásd a koronázási hitlevél szövegét a Függelékben IV. sz. alatt.

csak köteles nem volna, hanem a Magyarországgal egyesült országok hozzájárulása nélkül azt joggal nem is tehetné. „És így ő cs. kir. Felsője I. Ferencz József (L. úr szavai) ha meg akarná is királyi hitlevél által erősíteni Magyarországnak 1848. évi törvényjavaslatait, arra a többi örökös tartományok képviselőinek hozzájárulása nélkül jogositva sem lehetne, mert e törvényjavaslatok egyenes ellentétben állanak az országok azon kapcsolatával, mely a sanctio pragmatikában van megállapítva.“ Ezek L. úrnak állításai.

A történelmi kutatásokkal foglalkozók néha, midőn valamely történelmi ténynek valóságát, világos adatok hiánya miatt, megállapítani nem tudják, tapogatózva keresnek össze oly körülményeket, melyek nyomán azon ténynek legalább valószínűségét kifejezhessék. És ha ily esetben nem tudják is teljesen bizonyítani hozzávetőleg felállított véleményöket, megrovást nem érdemelnek, sőt botlásaik is inkább megbocsáthatók, minthogy általok senkinek jogai meg nem támadtatnak.

De a ki positiv közjogot ír s abban mások jogai fölött egész határozottsággal nyilatkozik: az köteles határozott állításait határozottan szölvő adatokkal bebizonyítani. L. úr közjogi munkát írt, s abban határozottan és minden kételkedés nélkül korlátokat szab a magyar király és a magyar nemzet törvényhozási jogának, s ezen jog teljes gyakorolhatását más országok, bellegegyezésétől teszi függővé azon real uniónál fogva, mely szerint Magyarországnak s az örökös tartományok között megállapított. És mit tőn az állítások bebizonyítására? Kimutatta talán hogy a magyar királynak és a magyar nemzetnek soha teljes joga nem volt közjogi viszonyaira nézve? De hiszen ilyen vélemény képtelenség volna.

Vagy talán azt bizonyította be, hogy a magyar nemzet és király egykor teljes törvényhozási joggal bírtak ugyan, de lemondottak ezen jogról világosan és határozottan, s átruházták vagy megosztották e jogukat más országokkal, különösen az osztrák tartományokkal? Talán valamely ünnepélyes szerződésnek minden kétséget kizáró szavaiból bizonyított be oly kapcsolatot, melyből ezen lemondás s illetőleg átruházás vagy megosz-

tás következhetnék? Nem; L. úr mindezeket nem tette, hanem kiemelt az egyik törvényből egy pár szót, egy másik törvénynek néhány szavát másképp rakta össze, hivatkozott törvényekre, melyek egészen másképp szólnak, s mindezekből az ál-okoskodásoknak egész láncolatát fűzte össze. Egy helyen megtalálta a „confoederatio“ és „bona vicinitas“ szavakat, s azonnal kész volt magyarázata, hogy e „confoederatio“ és „bona vicinitas“ oly kapcsolatra mutatnak Magyarország és a többi örökös tartományok között, mely a magyar király és a magyar nemzet törvényhozási jogát függővé tette Ausztriától. Más helyen fölfedezte, hogy a magyar törvényhozás bizottságot nevezett ki a politikai, katonai és közgazdasági ügyek rendszerének kidolgozására, és e bizottsághoz ő felsége a király is küldött a maga részéről biztosokat; s azonnal készen volt sajtóságos következtetéseivel. S elmondotta: ime a császári biztosok, kik az említett rendszer munkának kidolgozásánál az ausztriai tartományokat képviselték: tehát a magyar törvényhozás nem független Auszriától. Pedig ama törvényben se császárról vagy császári biztosokról, se az ausztriai tartományok képviselőiről vagy a rendszerek közösségéről egy betű sem fordul elő. De előfordul az, hogy a bizottság magyar törvényhozás elé terjeszse munkáját, mely a fölött határozni fog. 1723. évi sanctio pragmaticában azt olvasta, hogy az ország rendei mind a külső erőszak, mind a belháborgások ellen meg akarván a többi örökös tartományokkal kapcsolatot állandósítani, a trónöröklés jogát az uralkodóház nőgára is kiterjesztették, s e trónöröklésben ugyanazon elsőszülöttségi sort állapították meg, mely a tőkbi örökös tartományokban már meg volt állapítva, s kimondották, hogy Magyarország és a többi örökös tartományok az uralkodó által mindig együtt és viszonyosan, elválaszthatatlanul és feloszthatatlanul birandók; s kiokoskodta e szavakból egy teljes tökéletes real uniónak minden részleteit, nemcsak az örökös jogának és rendének ugyanazonosságát, hanem a birtoklásnak elválaszthatatlanságát, hanem a kormányzatnak is teljes közösségét. — Daczára annak, hogy a nemzet e törvényben is kikötötte jogainak séthetlenségét, e jogok közé pedig a törvényhozási jog is

tartozott, s kikötötte azt, hogy Magyarorszáiban a fejedelem ne a többi tartományok módja szerint, hanem magának az országnak saját törvényei szerint, uralkodjék és kormányozzon. Bátisan kérdezhetünk akárkit, vajjon mindazok, miket L. úr felhozott, bírnak-e nyomatékkal annak bebizonyítására, hogy Magyarország a maga teljes törvényhozási jogáról határozottan lemondott, azt másokkal is bármely részben megosztotta, vagy éppen az ausztriai tartományok akarától függővé tette? Sőt ellenkezőleg, nem kétségtelen-e, hogy az ország, mely jogainak s szabadságainak sérthetetlenlenségét és a saját törvényei szerinti külön kormányzatot kikötötte, saját alkotmányos önállóságát semmi más országnak alá nem rendelte?

A koronát s annak jogait az uralkodóháznak adta át a nemzet, nem az ausztriai tartományoknak; s azért, hogy a *sanctio pragmatica* értelmében örökös királyának ismeri azon fejedelmet, ki az örökös tartományokban is uralkodik, nem tette magát más ország vagy tartomány sajátjává. Ily értelmű kapcsolat az országnak szándékában soha nem volt; ily függést s alárendeltséget se a magyar király, se a magyar nemzet soha el nem ismerhetnének. Miután tehát oly kapcsolat, minőt L. úr a *sanctio pragmatica*-ból ki szeretne magyarázni, se ott se más törvényeinkben sehol megállapítva nincsen, azon kapcsolatot pedig, mely a *sanctio pragmatica*-ban világosan ki van mondva, Magyarország törvényei meg nem szakították: L. úrnak azon állítása, hogy ő felsége az osztrák tartományok beleegyezése nélkül jogosítva sines Magyarország törvényeinek érvényét elismerni, éppen oly helytelen, mint a minő helytelen volna, ha mi viszont azt vitatnók, hogy az örökös tartományok fejedelme, ki a *sanctio pragmatica* szerint egyszersmind Magyarország királya, nem mondhatott volna le az osztrák tartományokban eddig abszolút hatalommal gyakorolt fejedelmi jogainak bármely részéről Magyarország beleegyezése nélkül.

Bonczolás alá veszi L. úr az ország függetlenségéről szóló 1790. t. cikket is, magyarázgatja annak szövegét s hosszasan fejtegeti, hogy az abban előforduló egyes tételeket nem úgy kell érteni, mint irva vannak, s legnagyobb súlyt fektet oly esz-

mékre, miket a törvény szövegében sikeretlenül keresnénk ugyan, de L. úr szerint bele tartoznak.

Mivel azonban az említett 10. t. cz. annyira világos és határozott, hogy annak értelmét félremagyarázni még L. úrnak is, úgy látszik, sok fáradságába kerülhetett, mesterkélt okoskodásainak ellenébe mindenekelőtt azon czikk szövegét iktatjuk ide, mely következő:

„Az ország rendeinek alázatos fölterjesztésére ő felsége kegyelmesen elismerni méltóztatott, hogy ámbár a felséges ausztriai ház nőgának az 1723 : 1. és 2. t. czikkek által Magyarországban s kapcsolt részeiben megállapított öröködése ugyanazon fejedelmet illeti, kit az a megállapított öröködési rend szerint elválaszthatatlanul s oszthatatlanul birandó, s Németországban és Németországon kívül fekvő többi örökös tartományokban illet: Magyarország mindazonáltal kapcsolt részeivel együtt szabad ország s kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve (oda értve minden kormányzékkeit) független, azaz: semmi más országnak vagy népnek lekötve nincs (idest: nulli alteri regno, aut populo obnoxium), hanem tulajdon önállással és alkotmányal bír (sed propriam habens consistentiam et constitutionem); annál fogva törvényesen megkoronázott örökös királya által, tehát ő felsége és utódai, Magyarország királyai által saját törvényei és törvényes szokásai szerint, nem pedig más tartományok mintájára kormányzandó és igazgatandó, a mint azt az 1715 : 3., s az 1741 : 8. s 11. t. czikkek is rendelik.“ *)

*) Az 1715 : 3. t. cz. szövegét lásd az 57. lapon.

Az 1741 : 8. t. cz. így szól: „Erga benignam Sacrae Regiae Majestatis Declarationem sancitum est, fundamentalia Jura, Libertates, Immunitates et Prærogativas Statuum et Ordinum Regni Hungariae, Partiumque ei annexarum, signanter in Tit. 9. Part. I. Operis Decret. Tripart. et Art. 6. anni 1723. velut in perpetuum ab omni contributione ipsos eximentibus, adeoque eatenus etiam; ne onus publicum Fundo quoque modo inhereret, eosdem immunitatibus, ac avito quoque usu firmatis, expressas, (cum alioquin etiam per Art. 3. anni 1715. super eo, quod ad normam aliarum Provinciarum non gubernabuntur, præcauti et assecurati existant) sub sensum Diplomati insertae, de usu et intellectu Legum sonantis clausulae, nullatenus sumi posse.“

Azt mondja L. úr, hogy ezen törvény által csak a régi törvények erősítették meg, de a real unio eltörlésének abban még nyoma sincs.

De hiszen fonákság lett volna törvény által eltörölni akarni azon real uniót, melyet semmi törvény soha meg nem állapított.

Kifejtettük a fennebbieken nézeteinket a magyar sanctio pragmaticának kétségtelen értelméről, s elmondottuk, miből állott ezen unio, mely Magyarország és az örökös tartományok

Az 1741: 11. t. cz. tartalma: „Devotissimis animis exceperunt Status et Ordines benignissimam Sacrae Regiae Majestatis Declarationem, qua mediante clementer exposuit; se eo singulari affectu et propensione erga G e n t e m H u n g a r a m ferri; ut ne dubitari quidem possit, quin eam non modo cum reliquis in pari decore, honore et existimatione conservare; sed et alias Regiam Benignitatem, Maternumque affectum suum in promovendum Regni quoque hujus incrementum dirigere dignabitur.

§. 1. Quae insimul id quoque clementer resolvit; quod nimirum Res, et Negotia Regni tam intra, quam extra Regnum per Hungaros tractabit, tractarique faciet

§. 2. Ac proinde, in augusta quoque Aula sua, in his, quae a concessa Sibi suprema Potestate dependent, pro altissimo Judicio, Regioque Munere suo, fidelium Consiliariorum suorum Hungarorum opera, et consiliis utetur:

§. 3. Imo dum magis ardua negotia pertractanda occurrerint; Regni Primatem et Palatinum, aliosque e Regni Proceribus, ac Regnorum etiam Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae Banum, dum praesertim de Rebus Securitateque eorundem Regnorum agendum foret; in augustam Suam Praesentiam advocari curabit, talismodique Negotia cum illis conferet:

§. 4. Et ad ipsum etiam Status Ministerium, Nationem Hungaram adhibere dignabitur.

§. 5. Intra Regnum vero, Politica quaevis et publicum ejusdem Regni Statum concernentia negotia, stabilita per Leges Regni modalitate medio Regii Locumtenentialis Consilii (in ea, quam Art. 101. anni 1723. continet activitate ac Independentia utique conservandi) ex post quoque rite pertractari faciet;

§. 6. In secuturis autem vacantiarum casibus, ad idem Regium Locumtenentiale Consilium ex omnibus Regni Partibus Viros idoneos, Rerum, ac Constitutionis Regni gnaros, possessionatos Hungaros assumet.“

között 1723-ban meg lön állapítva. Mindazt, mit erre vonatkozólag ott előadtunk, igazolja az 179°/₁ : 19. t. cz. is, melyből kétségtelenül világos, hogy egy részről, midőn Magyarország az 1723. évben a nőági öröködést, s annak sorát, és ennél fogva az uralkodónak ugyanazonosságát s az elválaszthatatlan és feloszthatatlan birtoklást megállapította : más részről határozottan kimondotta, hogy Magyarország szabad ország, s kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve, ide értve minden kormányzókat, független; tehát a kormánynak nem egyik vagy másik ágára van szorítva a függetlenség fentartása, hanem ki van terjesztve annak egész alakzatára; semmi viszony, semmi vonatkozás nincs e fentartás alól kivéve. Sőt még bővebben magyarázzák e fentartott függetlenséget a törvény további szavai, midőn azt mondják, hogy „Magyarország semmi más országnak vagy népnek lekötve nincs, hanem tulajdon önállással és alkotmányal bír.“

Megjegyzi erre L. úr, hogy ezen alkotmányt úgy kell érteni, mint az a törvényekben áll, tehát megkülönböztetve a közös ügyeket a tisztán magyar ügyektől.

Az alkotmányt igen is úgy kell érteni, mint az a törvényekben áll, de a törvényeket is úgy kell érteni, mint azoknak szövege szől: már pedig melyik törvény az, mely az ausztriai tartományok népeinek jogot adott volna Magyarországnak fölött rendelkezni s annak törvényhozási jogába avatkozni? Mi is, ők is, törvény szerint függünk ugyanazon örökös fejedelemtől, ki Magyarországot s a többi örökös tartományokat elválaszthatatlanul bírja: de egymástól teljesen függetlenek vagyunk.

Ha Magyarország semmi más országnak vagy népnek lekötve nincs, hanem tulajdon önállással bír: hogyan képzelhető real unio, melynél fogva a magyar királynak, mint L. úr állítja, még joga sem volt szentesíteni az 1848. évi törvényeket, melyek pedig sem a nőági öröködést s annak rendét, s ennek folytán a fejedelem ugyanazonosságát, sem az elválaszthatatlan és feloszthatatlan birtoklást, szóval: mind abból, mi a *pragmatica sanctio*-ban foglaltatik, semmit sem sértenek?

Ha Magyarország saját törvényei szerint kormányzandó, s

a többi tartományok mintájára nem kormányoztathatik: miből fog akkor állani a L. úr által vitatott real unio?

Azt kérdi L. úr, nem tartoznak-e a magyar alkotmányhoz a törvények azon rendeletei, melyek az örököségi rendre, a regaliákra, kereskedelemre, pénz- és hadügyre vonatkoznak, mik a confederatio előtt is közösek voltak; úgyszintén a confederatiót megállapító törvények, és azon törvény, mely a politikai, katonai s közgazdasági rendszernek kidolgozását s előmozdítását rendeli? nem tartoznak-e az alkotmányhoz a Magyarország és a többi örökös tartományok közötti kölcsönös egyetértést és uniót megállapító törvények?

Ezen törvények egy része időnként egyes külön esetekre hozatott. Az ily törvények kifolyásai voltak az alkotmányos törvényhozási jognak; de a mennyiben egyes esetekről szólltak, vagy utóbb meg lettek változtatva, nem képezik az alkotmány lényeges részét. A mely törvények azonban a közjogi viszonyokat vagy a kormányzati rendszert szabályozzák, a mennyiben későbbi törvények által el nem töröltettek vagy nem módosítottak, igen is az alkotmányhoz tartoznak; de nem azon magyarázással, minőt azokról L. úr szeretne kieroeltetni, hanem maguknak a törvényeknek valóságos értelmében. Azon törvényt például, mely a politikai, katonai és közgazdasági rendszer kidolgozására 1715. évben bizottságot nevezett ki, valóságos értelmében senki sem fogja az alkotmány lényeges részének tekinteni: mert ily bizottság kinevezése a törvényhozó hatalomnak természetes joga, mely nem lett erősebb az által, hogy ezen jogot 1715. évben is használta a törvényhozás, valamint nem lett volna gyöngébb, ha azt épen akkor nem használta volna. Azon értelem pedig, melyet L. úr ama törvénybe szeretne fektetni, midőn abból császári biztosokat, mint az osztrák tartományok képviselőit, közös tanácskozást s végre szoros real uniót olvasott ki, magában a törvényben, mint fennebb kifejtettük, sehol elő nem fordul. A bécsi békekötés, a melyben a L. úr általannyszor emlegetett confederatio előfordul, csakugyan alkotmányos törvény, de L. úr a' ből is sokfélét olvasott ki, a minek, mint fennebb hasonlólul kifejtettük, ott legkisebb nyoma sincs. Végre az örököségi jogot

és az örökös tartományokkali kölesönös egyetértést megalapító *sanctio pragmatica* alkotmányunk egyik alaptörvénye: de miután abban az unio épen nem úgy van megállapítva, mint L. úr vitatja, hanem úgy, a mint kifejtettük, az ő magyarázata nem tartozik a magyar alkotmányhoz, hanem azzal egyenesen ellenkezik.

Legbámulatosabb azon okoskodás, melylyel L. úr az 179°/₁ 10. t. cikknek eme szavait: „ide értve minden kormányzásékat“ (*huc intellectis quibusvis Dicasteriis suis*) magyarázza. Kiemeli különösen a „Suis“ szót, s azt mondja, hogy ennél fogva a törvényben kimondott függetlenség egyedül csak a tisztán magyar dicasteriumokról értendő.

A törvény nem azt mondja, hogy az országnak egyik vagy másik kormányzáséke független, azt sem mondja, hogy Magyarországon a magyar királyon és annak magyar kormányzásékein kívül más hatalom vagy más ország kormányzáséke parancsol és kormányoz: hanem azt mondja, hogy az ország kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve független, az ország minden kormányzásékei függetlenek. Nehéz e szavakat másképen értelmezni, mint írva vannak. A „Suis“ szócska pedig mikép jelenthetné azt, hogy a magyar kormányzásékek a magyar dolgokban függetlenek ugyan, de az ország az ausztriai tartományoktól s azok kormányzásékeitől nem független; holott a törvény azt mondja, hogy épen az ország független, és pedig független kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve.

Miután L. úr az 179°/₁ : 10. t. cikkről elmondotta véleményét, átmegegy a 12. t. cikkre, mely a törvényhozó s végrehajtó hatalom gyakorlásáról szól. Idézi e t. cikket egész terjedelmében, az eredeti szöveg szerint, s azt ide iktatjuk mi is, hogy az olvasót a törvénykönyv felütésétől meg kíméljük. *)

*) Az 179°/₁ : 12. törv. cz. *De legislativae et executive Potestatis Exercitio* — szövege a következő: „*Leges ferendi, abrogandi, interpretandi Potestatem in Regno hoc Hungariae, Partibusque annexis: salva Art. 8. 1741. Dispositione: legitime coronato*

Azt mondja e törvényezikkről mindenekelőtt L. úr, hogy az a real unióra, s a „mutua cointelligentia“ és „unióra“ nézve épen nem veszélyes.

Elmondottuk fennebb terjedelmesen, hogy a L. úr által vitatott real unio semmi törvényben nincs megállapítva, s a sanctio pragmaticában megemlített „mutua cointelligentia“ és „unio“ az ő elméletétől minden tekintetben különbözik. Az 1790/1 : 12. t. cz. tehát nem veszélyes azon real unióra nézve, mely törvényeinkben soha nem létezett. A „mutua cointelligentia“ és „unio“ törvényes értelmének megfelelő personal unio pedig az említett 12. t. cz. által nem is érintetik.

Azt mondja továbbá L. úr, hogy az idézett 12. t. cz. olvasásánál mintegy intőleg feltűnik az 1741 : 8. t. czikknek megemlítése, mely törvény a magyar törvényhozásnak jogát, némely tárgyakat illetőleg, helytelenül örök időkre korlátozza, e korlátokat azonban most már egy magyar sem ismeri el.

Igaz, hogy azon korban a szabadalmazott osztályok, pedig azokból állot az országgyűlés, a szabadság leglényegesebb ré-

Principi et Statibus ac Ordinibus Regni, ad Comitata legitime confluentibus communem esse, nec extra illa exerceri posse, Sua Majestas Sacratissima ultro ac sponte agnoscit, ac se jus hoc Statuum illibatum conservaturam, atque prout illud a divis suis Majoribus acceperat, ita etiam ad Augustos suos Successores inviolatum transmissuram benigne declaravit, Status et Ordines Regni securos reddens, nunquam per Edicta, seu sic dictas Patentales, quae alioquin in nullis unquam Regni Judiciis acceptare possunt, Regnum et Partes adnexas gubernandas fore, Expeditione Patentium ad eum duntaxat Casum reservata, ubi in Rebus Legi alioquin conformibus, Publicatio debito cum effectu hac unica Ratione obtineri valeret. Proinde

Forma judiciorum lege stabilita aut stabilienda, Authoritate Regia non immutabitur, nec legitimarum sententiarum Executiones, Mandatis impediuntur, aut per alios impediri admittentur, nec sententiae legitimae Fororum judiciariorum alterabuntur, imo nec in Revisionem Regiam, nec ullius dicasterii politici pertrahentur, sed secundum conditas hucusque, aut in futurum condendas leges, receptam Regni Consuetudinem, Judicia per Judices absque discrimine Religionis deligendos celebrabuntur, executiva autem Potestas, non nisi in sensu Legum, per Regiam Majestatem exercebitur.

szének az adómentességet tekintették, ezt akarták örök időkre biztosítani, midőn ama törvényben kikötötték, hogy különösen az adómentességre vonatkozó törvények soha országgyűlési egyezkedések tárgyai ne lehessenek. De győzött végre az igazság szava, s a szabadalmazott osztály maga rontotta le ezen korlátokat, midőn 1848-ban királyi helybenhagyással szentesített törvény által minden adómentességi kiváltságot eltörölvén, az általános köz-adózást megállapította. Bizonyosága ez annak, hogy a törvényhozó hatalomnak korábbi törvények sem vethetnek gátot, s a király és nemzet egyesült akarata rendes törvényhozás útján módosíthatja vagy eltörölheti az ilyen törvényeket.

Sajátságos magyarázattal kíséri s taglalgatja L. úr a mondott 12. t. cz. azon szavait: „a törvények hozásának, eltörlésének, magyarázásának joga Magyarországon s kapcsolt részeiben közös a törvényesen koronázott fejedelemmel és az országgyűlésre törvényesen összesereglő karokkal és rendekkel.“ (*Leges ferendi, abrogandi et interpretandi Potestatem legitime coronato Principi et Statibus et Ordinibus Regni ad comitia confluentibus communem esse.*)

Azt mondja ugyanis, hogy miután az 1790°/₁:3. t. cz. szerint a nem-koronázott királyt is minden királyi jog illet, kivéve a privilegiumok kiadhatását, oly esetben, midőn a király meg nem koronáztatható, koronázás előtt is gyakorolhatja az ország rendeivel együtt a törvényhozás jogát, s állítását következő magyarázattal támogatja: A törvénynek ama szavai: „*salvis tamen intermedio tempore omnibus Juribus haereditarii Regis, quae ad publicam, constitutionique conformem Regni Administrationem pertinent*“ a nem-koronázott királynak csak azon jogokat látszik ugyan megadni, melyek az ország kormányzatára, s nem a törvényhozásra vonatkoznak; de mivel az utóttelben (im *Nachsatz*e) csak a privilegiumok kiadhatása van, mint egyedül fentartott jog, a koronázott királynak fenhagyva: kétségtelenül azt mondja az említett törvény, hogy „az örökös, de még meg nem koronázott királynak hatalma a királyi hatalom minden lehető viszonyaira és ágaira, (s így a törvényho-

zásra is) kiterjed, kivéve a privilegiumoknak azonnal jogérvényes kiadhatását.“

Engedjen meg L. úr, hogy, mintán ő tudományos közjogi munkát irt, melynek hűség és szabatosság főkellékei, mi egyedül a tudomány szempontjából figyelmeztessük őt saját idézeteire s a tévedésre, mit magyarázatában a logika és a szófüzési szabályok ellen elkövetett. Az idézett sorokban az első tétel: „salvis tamen intermedio tempore omnibus Juribus haereditarii Regis, quae ad publicam, constitutionique conformen Regni Administrationem pertinent“ azt mondja, hogy az örökös királyt koronázás előtt is illetik az ország alkotmány szerinti közkormányzatához tartozó minden jogok; az utótétel pedig abból, mi az első tételben általánosan mondatott, kivételt tesz, midőn a privilegiumok kiadhatását jövendőre is egyedül a koronázott királynak tartja fen. L. úr azt állítja, minden lehető királyi jogokat megad ezen törvény, mert csak egy kivételt tesz, a privilegiumok kiadhatását; a mi tehát a kivételben nem foglaltatik, arra nézve az általános szabály feüáll. Igen, de mi az ezen törvényben kimondott általános szabály? Nem az, hogy minden jogok, hanem az, hogy minden az országnak alkotmány szerinti közkormányzására vonatkozó jogok illetik koronázás előtt is az örökös királyt. S az utótétel még ezek közül is kiveszi a privilegiumok kiadhatását, mi egyébként a közkormányzathoz tartoznék. L. úr tehát a kimondott általános szabályt is megszorító kivételt sokkal többre akarja terjeszteni, mint a mire maga a szabály terjedt volna, ha abból semmi kivétel nem tétetik, s ki akarja terjeszteni olyanokra, mik az egész törvényben egy szóval sem említettnek.

Az örökös királyt koronázás előtt is illető törvényhozási jognak bebizonyítására felhossa L. úr azt is, hogy a koronázási hitlevél (inaugurale diploma) mindig a koronázás előtt adatik ki, pedig ezen hitlevél, valóságos törvény, mely az ország rendeinek és a fejedelemnek egyezkedése folytán állapittatik meg, s a nem-koronázott király által szentesittetik.

Csodáljuk valóban, hogy L. úr nem tud, vagy nem akar különbséget tenni ezen hitlevél kiadásának és a törvények alkotásának módja, célja s lényege között. A királyi hitlevélben

azt igéri a fejedelem, hogy az ország jogait, törvényeit, szabadságát fentartja, a szent koronát országgyűlésileg választott világi személyek által az országban őrizteti, az országnak eddig visszaszerzett s ezután visszaszerzendő részeit ismét az országhoz és kapcsolt részeihez csatolja; biztosítja a nemzetet, hogy a trónörökösre jogosítottak magvaszakadtával a szabad-választás joga ismét föléled; elismeri, hogy jövőben is minden örököse és trónutóda köteles leendő ezen királyi hitlevelet elfogadni, s arra esküt tenni. A királyi hitlevél tehát ünnepélyes biztosítás, melynek kiadása a koronázásnak előleges, múlhatatlan föltétele. Maga L. úr elismeri, hogy a király köteles a királyi hitlevelet kiadni, vagy, mint ő mondja, szentesíteni (zu weleher Sanction er aber Selbst wiederum verpflichtet ist). Miből áll tehát azon törvényhozási jog, melyet a hitlevél koronázás előtti kiadásával a fejedelem gyakorol? Jognak lehet-e nevezni oly cselekvést, melyre valaki köteles? A törvényhozási jognak, mely Magyarországon a koronázott királyt illeti, lényege abból áll, hogy a király az elébe terjesztett törvényeket elfogadhatja vagy elvetheti, s nem köteles azokat szentesíteni; a királyi hitlevélnek kiadása pedig L. úr elismerése szerint is kötelesség, melyet megtagadni nem lehet: e kettő között tehát lényeges a különbség. Ime csak az erre vonatkozó néhány sorban is mennyire ellentmond önmagának L. úr.

Tovább folytatván L. úr az 179¹/₁:12. t. cz. elemzését, kiemeli a törvény következő sorait: „Biztosítván a karokat és rendeket, hogy edictumok, vagyis úgynevezett patensek által, melyek az ország törvényszékeinél különben sem fogadtathatnak el, az ország és kapcsolt részek soha nem fognak kormányoztatni,“ és e sorokból azt következteti, hogy a királynak azon ígérete, miszerint önhatalmával az országgyűlés befolyása nélkül törvényt nem akar hozni, csak a törvényszékekre vonatkozik, gúnyosan felkiáltván: Nem áll-e a törvényben pusztán és egyedül e két szó „in judiciis?“ Igen is ott áll, s nem lehet onnan kitörölni; nem áll ott semmi egyéb, s nem lehet mást abba beletenni! Az országgyűlés törvényhozási részvéte tehát a jogok

és szabadságok csak azon tárgyaira terjed ki, melyek a törvényszékeknél (in judiciis) előfordulhatnak.

Olvassa el L. úr még egyszer az említett 12. t. cikknek első sorait, azokat, melyek az általa idézett sorokat közvetlen megelőzik! Nem áll-e ott világosan, és határozottan: „hogy a törvények hozásának, eltörlésének és magyarázásának joga Magyarországon s kapcsolt részeiben közös a törvényesen koronázott fejedelemmel és az országgyűlésre törvényesen összeseregülő karokkal és rendekkel? Nem áll-e ott, hogy a törvényhozási jog az országgyűlésen kívül nem is gyakoroltathatik? Nem áll-e ott, hogy ő felsége az ország e jogát sértetlenül megtartandja, s mikép az dicsőült elődeitől reá szállott, úgy felséges utódaira is átszállítandja?“ Igen is ott állanak mindezek, s nem lehet azokat onnan kitörölni.

Úgy áll e ott, hogy e jog csak a törvényszékiekben vagyis a törvényszékek előtt előfordulható tárgyakra nézve közös a nemzet és fejedelem között? Nem; oly megszorítás nem áll ott, s nem lehet azt oda becsempészni!

Azon biztosítás, melyet a további sorok tartalmaznak, hogy tudniillik ő felsége edictumokkal vagy úgynevezett patensekkel az országot soha kormányozni nem fogja, valamint az, hogy ily patensek a törvényszékeknél amúgy sem fogadtathatnak el, a fennebb határozottan megállapított törvényhozási jognak nem megszorítása, hanem következménye. Nem az van ott mondva, hogy ő felsége a törvényszékiekben nem fog patenseket kiadni, hanem az, hogy „soha nem fog patensekkel kormányozni,“ melyek az ország semmi bíróságánál sem volnának úgy is elfogadhatók. Higyje el L. úr, ha vagy a nemzet vagy a fejedelem a törvényhozás jogát az ő elmélete szerint akarták volna megszorítani, azt a törvényben magában világosan kimondották volna.

Egyébiránt is a törvényhozási jog nem 1790-ben lőn legelőször megállapítva. Ősi joga volt ez a nemzetnek, melyet századokon keresztül híven megőrzött. L. úr ugyan, hivatkozva a Hármas-könyv II. R. 3. czimére, munkája 291. lapján azt állítja, hogy csak a király volt valóságos törvényhozó, de az or-

szág rendei egyedül privilegiumaik örei voltak. De úgy látszik, el sem olvasta figyelemmel a mire hivatkozott, különben tudná, mit az idézett 3. cím tartalmaz, hogy a fejedelem nem saját korlátlan hatalmával alkotta a törvényeket, hanem összehíván a népet, megkérdezte, ha ily törvények tetszenek-e vagy nem; és ha a nép azt felelte, hogy tetszenek, akkor lett csak a törvény szentesítve: valamint gyakran a nép is, a mit a közjóra nézve szükségesnek tartott, közakarattal elhatározta, írásban a fejedelem elébe terjesztette, s ha a fejedelem elfogadta, törvény lett belőle. Ime a nemzet és fejedelem között megosztott törvényhozó hatalom, s a mindenik részt egyaránt megillető kezdeményezési jog a régiebb időkben.

Így volt ez Verbőczy kora után is. Mennyire ragaszkodtak őseink e joghoz, példakép egy esetet hozunk fel a XVII. századból. — II. Rudolf 1604-ben jónak látta önhatalmával az ország rendeihez hozzájárulása nélkül egy cikket iktatni az általa szentesített törvények közé, mely a vallás ügyére vonatkozott. De e cikk a legközelebbi alkalommal, 1606-ban, a bécsi békekötés első pontjában eltöröltetett és pedig azért, mert országgyűlésen kívül s az ország rendei beleegyezése nélkül lön a törvények közé iktatva (*cum is extra Diaetam et sine Regnicolarum assensu adjectus fuerit, et propterea etiam tollitur*).

Így szól a bécsi békekötés. Nem egy példát, nem egy törvényt s királyi hitlevelet lehetne felhoznunk, mely a törvényhozási jog közösségéről kétségtelen bizonytságot tesz, de fölöslegesnek tartjuk a sok idézetet; elég, úgy hisszük, megemlíteni a gyakran idézett 1715: 3. t. cikket. E törvény, mint fennebb már ismételve elmondottuk, azt tartalmazza, hogy ő felsége biztosítja az ország rendeit, miszerint Magyarországon másképp uralkodni s kormányozni nem fog, mint magának az országnak eddig hozott s jövőben is országgyűlésileg hozandó törvényei szerint. Ha tehát csak azon törvények szerint lehetett Magyarországon uralkodni s kormányozni, melyek országgyűlésileg hozottak: az országgyűlés törvényhozási jogának mindazon tárgyra ki kellett terjednie, melyek az uralkodás és kormányzat

nak tárgyai. Már pedig az uralkodáshoz és kormányzáshoz nem egyedül a törvénykezési tárgyak tartoznak.

Azt mondhatná talán L. úr, hogy e törvény a *sanctio pragmatica* megállapítása előtt és így akkor hozatott, mikor még a „mutua cointelligentia“ és „unio“ nem volt oly szabatosan kimondva. De figyelmeztetjük, hogy a *sanctio pragmatica*t megállapító 1723. évi 2. t. cz. újra megerősíté az említett 1715. évi törvényt, sőt azt, mint fennebb láttuk, a 9. §-ban világosan hozzáköti a nőági örököség elfogadásához.

Kétségtelen tehát, hogy a törvényhozó hatalom, mely a magyar nemzetet királyával együtt közösen illette, már 179⁰/₁ előtt is teljes volt, s nem oly megszorított, mint azt L. úr vitatja.

Az 179⁰/₁ : 12. t. ezikkben ő felsége azt igéri, hogy az országnak ezen általa önként elismert jogát sérthetetlenül fentartandja, s a mint az dicső elődeitől reá szállott, utódaira is sérthetetlenül átszállitandja. Lehet-e ennél fogva úgy magyarázni a törvényt, hogy az ország rendének azon törvényhozási jogát, mely 179⁰/₁ előtt, mint fennebb láttuk, teljes volt, s nemcsak a törvénykezési tárgyakra terjedett ki, ő felsége csak a törvénykezésekre szorítva ismerte el, s e szűk korlátok közé szorítva fogja azt fentartani s utódaira átszállítani? Hiában hivatkozik L. úr a törvény világos szavainak ellenében annak szellemére; ha e szellemet nem saját képzelődéséből, hanem a törvény valóságos értelméből, logikai összefüggéséből és azokból, mik annak alkotását megelőzték, vonja ki, látni fogja: hogy a mondott törvénynek egész szövege s kétségtelen szelleme a mi állításunkat igazolja, s rem az övét.

De L. úr azt állítja hogy Magyarországnak törvényhozása nem terjedett ki soha a regaliákra, katonai ügyekre, pénzügyre, kereskedelemre, külviszonyokra.

Maga L. úr számos törvényt idézett, melyeknek tartalma teljesen megegyezik ez állítását. De menjünk végig röviden az egyes tárgyakon. Ha minden, e tárgyakra vonatkozó törvényt fölhoznánk s kivonatban közlenénk, e kis értekezés szükség nélkül felette nagy terjedelemre növekednék: mert ily törvények-

kel tele van törvénykönyvünk. Csak néhányat fogunk ezekből minden tárgyaknál megemlíteni, hogy kitüntessük L. úr állításának alaptalanságát.

Első tárgy a r e g a l i á k , melyek közé sorolja L. úr a bányákat, pénzverést (Münzwesen,) sőt, salétromot és postát.

A regaliák törvényeink szerint is királyi jövedelmek voltak, melyek az ország közszükségeinek fedezésére adattak által a magyar királynak, ennél fogva magának a kezelésnek nagy része nálunk is, mint más országokban, a király hatalmától függött. De mindazokra nézve, mik a regaliákra vonatkozólag általános s természetöknél fogva tárgyát képezhetik a törvényhozásnak, a magyar országgyűlés is gyakorolta a törvényhozási jogot. Ugyanis a bányákat illetőleg :

az 1492 : 30. t. cz. azt rendeli, hogy a nemesi birtokok területén létező arany-, ezüst-, réz- és egyéb bányákat a király el ne foglalhassa, hanem azokból csak urburát kapjon ; kivételnek a só-bányák, melyek egyedül a királyt illetik ;

az 1552 : 36. t. cz. megállapítja, hogy új bányák nyitásánál az ország törvényei s az ország rendcinek előjogai megtartassanak ;

az 1405 : 15., 1492 : 32., 1554 : 17., 1566 : 10., 1618 : 46., 1659 : 72. s még igen számos törvények tiltják az aranynak és ezüstnek az országból kivitelét ;

az 1790¹/₁ : 22. t. cikkben biztosítja ő felsége az ország rendeit, hogy a bánya-ügyet, tüstént az országgyűlés után, a magyar udvari kamara alá rendelendi ; a bányatörvények reformálását s a bányabíróságok megállapítását és rendezését az ország rendeivel együtt fogja elhatározni ; a bánya-ügy gazdasági szabályozását magának tartván fen ;

az 1790¹/₁ : 67. t. cikkben országos küldöttség neveztetik ki, mely a bányászati és pénzverési tárgyakat s a bányászati törvénykezést rendszeresen dolgozza ki ;

az 1825⁵/₇ : 9. t. cikk által újabb bizottságot küld ki az országgyűlés, mely a fentemlített bányászati és pénzverési ügyek fölött, miket az 1790¹/₁. évi bizottság nem dolgozott ki teljesen kimerítőleg, újabb rendszert dolgozzék ki, s ha tárgyalás köz-

ben a kamarai egyének felvilágosítására lenne szüksége, azt a nádornak jelentse be, s ő felsége azonnal rendelkezéseket teend a szükséges egyének kiküldetése iránt. Ezen fölül minden bányászati kerületből két szak-értő egyént fognak az urburáriusok választani, kik a küldöttségnél értesítő szavazattal (voto informativo) bírandnak.

Az 184³/₄. országgyűlésen az egész bányatörvényt kidolgozta a követi tábla, s munkáját a felső táblához küldötte; váltott is izeneteket a két tábla, de némely pontokban egyetülés nem eszközölthetvén, az akkor törvénynyé nem válhatott.

A pénzverést illetőleg :

az 1553 : 23. t. cikknek 3. §-a rendeli, hogy az esztergami érsek s annak megbízott embere, mint pisetarius, régi szokás és egyházának előjoga szerint, ügyeljen fel, hogy a pénzverésnél hiba vagy csalás ne történjék ;

az 1554 : 17. t. cz. ugyan ily tartalmú ;

az 1557 : 15. t. cikk azt mondja, hogy az érsek pisetarius a jelen legyen, midőn az arany és ezüst a királyi kamarába vitetik, hogy, mint ellenőr, tudhassa, mennyi vitetik oda hetenként.

1342-ben I. Károly decretumában az ország rendeinek beleegyezésével (voto unanimi) határozottak meg a verendő pénznek nemei, azok bel-értéke (liga), érték felosztása stb.

Az 1439 : 10. t. cz. hasonlóul elhatározza, minő pénz veressék, s megállapítja, hogy a pénznek értéke s folyama az ország rendeinek hozzájárulása nélkül meg ne változtattassék, s az érsek és tárnok mellé egy hű és alkalmas ember adassék az arany és ezüst pénz verésénél „in probatorem.“

Az 1550 : 48., 1552 : 46., 1553 : 23., 1557 : 14., 1567 : 47., 1659 : 72. s több más törvények rendelkeznek a verendő magyar pénznek bel-értékéről, formájáról s kör-iratairól stb.

E törvények nagy részét maga L. úr is idézte.

Az 1439 : 11. s 1514 : 66. t. cikkek megtiltják a külföldi pénzek behozatalát ;

az 1547 : 21. t. cikk megállapítja, hogy a német-osztrák pénz is fogadtassék el Magyarországon ;

az 1548 : 51. t. cz. a „babka“ nevű cseh pénznek, az 1741 : 32. t. cz. pedig a morva „Gröschl“ nevű pénznek elfogadását állapítják meg ;

ellenben az 1574 : 20. t. cz. azt rendeli, hogy a lengyel pénz, minthogy silány értékű, el ne fogadtassék ;

az 1618 : 19. t. cz. azt mondja, hogy a sokféle német garas, mely nem jó, folyamatba ne tétessék Magyarországon ;

az 1659 : 72. t. cikk még azt is meghatározza, minő garasok veressenek.

Több törvény, melyeket L. úr is idézett, p. o. az 1553 : 23., 1552 : 46., 1563 : 173. stb. cikkelyek azt rendelik, hogy oly bel-értékű tallérok s egyéb pénzek veressenek Magyarországon, minők a németországiak.

A só-bányák és a só-árulás egyedül a királyt illetik, s magánosak só-bányát nem is nyithattak, sőt a király azon birtokot, melyen só-bánya volt nyitható, teljes kárpótlás mellett bárkitől elcserélhette. És mégis gyakorolta az ország ezen regaléra s illetőleg monopoliumra vonatkozólag is törvényhozási jogát, mindazokra nézve, mik általában véve a törvényhozás tárgyát képezhették.

az 1548 : 29. és 1635 : 43. t. cikkek azt rendelik, hogy a selavoniai megyék tengeri sót is használhassanak ;

az 1715 : 122. t. cz. azt mondja, hogy Horvát-, Dalmát- és Tótország élhetnek tengeri sóval, de minden külföldi só, különösen a stájerországi is, melyet oda nem rég a grátzi kamara bevitt, teljesen kizáratik (*Extraneo tamen sale, omni, adeoque Stiriaco etiam, per graetzensem cameram recenter inducto, pro usu excluso*).

Ebből láthatja L. úr, hogy a stájer só „extraneusnak“ neveztetik, és a magyar koronához tartozó országokból kitiltatik ; ő láthatja, minő alapon áll azon elmélete, melyet a real unióról felállított.

Az 1548 : 29., 1550 : 68. és 1715 : 13. t. cikkek megállapítják, hogy Árva-, Liptó-, Thuróc- megyék lengyelországi

sóval is élhessenek ; pedig Lengyelország más fejedelem birtoka volt ;

az 179°/₁ : 20 t. cikkben elhatároztatik , hogy országgyűlésileg fog mindig tárgyalatni a só árának fölemelése, s ha csak rendkívül sürgető körülmények nem kívánják, országgyűlésen kívül a só ára soha föl nem emeltetik ;

az 1802 : 3. t. cikkben, ő felségének előterjesztésére , az 179°/₁ : 20. t. cz. értelméhez képest, önként megegyeztek az ország rendei, hogy a só ára egy forint 6 krajczárral fölemeltessek. (Erga benignam Suae Majestatis propositionem ad mentem Art. 20. 179°/₁. Status et Ordines ultro accesserunt etc.)

A salétrom- és a löpor-készítés oly regalék, melyeket a fejedelemtől elvonni czélszerűen nem is lehetett volna ; de a mi ezekre nézve a törvényhozás elé tartozhatik, az iránt Magyarországnban is az országgyűlés intézkedett. Így például, hogy többet ne említsünk, az 1596 : 50., 1597 : 26., 1599 : 29. és 1638 : 66. t. cikkek elhatározták , miszerint salétromot az országból kivinni nem szabad, hanem az a király részére lesz mindig eladandó, és csak akkor, ha ő felségének arra szüksége nines, lehet magánosoknak is salétromot eladni ; a királyi hivatalnokok pedig azzal kereskedést nem tizhetnek. Az említett 1638 : 66. t. cz. megállapítja még azt is, hogy a királyi városok s általában az ország lakosai a maguk szükségére vehetnek salétromot. A törvény e rendelete a szükség alatt kétségtelenül a várak, városok s egyéb erősített helyek védelmére megkivántató salétromot s illetőleg puskaport értette.

A posta hajdan magán vállalkozás volt, később a kormány a posták kezelését átalvette. Az országgyűlés 179°/₁. évben a 22. t. cz. által egyenesen a magyar királyi helytartó-tanácsot bizta meg, hogy a posta-ügyre feltűgyeljen ; s elrendelte azt is, hogy a posták jövedelme a magyar kamarától el ne vonassék.

Világosan kiténik , úgy hiszszük , már ezen itt elősorolt adatokból is, hogy teljesen alaptalan L. úr állítása, miszerint a magyar országgyűlésnek soha nem volt a regaliákat illetőleg törvényhozási joga ; s alaptalan az is, hogy az ország cselekvési köre egyedül kérelmezésre volt e tekintetben szorítva. Mutatja

az általunk idézett törvények szövege, hogy e tárgyak iránt is épen úgy vannak szerkesztve a törvények, mint egyéb törvényeink.

A katonaságot illetőleg azt állítja L. úr, hogy: „a magyar országgyűlésnek soha nem volt törvényhozási joga a katonai ügyek fölött; sz. István idejétől óta ezen ügy mindig a királyt illette, s még a fölkelésre nézve (insurrectio) sem bírtak az ország rendei szabad határozati joggal, hanem a király által felszóllítva, személyesen tartoztak felkelni.“

A régi korban Magyarországon szintűgy, mint más országokban, egészen más volt a védelmi rendszer, mint jelenleg. Hajdan a király is tartott ugyan sereget, de tartottak a főpapok főrendek, nagyobb birtokosok, külön seregeket; ezeken kívül voltak még a megyék s városok hadai. Mind a király, mind a zászlósok maguk fogadták katonáikat s magok látták el azokat bérrel. Az országot fenyegető háború esetében minden nemes tartozott fölkelni és saját ellátásáról gondoskodni. A király seregei sokkal csekélyebbek voltak, semhogy egyedül magok megvédehették volna az országot; veszély idején tehát a király felszóllította zászlóseit, a megyéket és városokat, s e felszóllításra fegyverhez nyúlt az ország összes hadereje. Így volt ez akkor más nemzeteknél is. Nem országgyűlésileg határoztatott el a katonaság kimozdítása, hanem az általános fölkelés természetes eredménye volt az akkor mindenütt divatozott védelmi rendszernek. Épen oly joggal mondhatná L. úr bármely más országról azon korból, hogy nem határozhatott szabadon a fölött, ha fegyvert fogjon-e, mert nem lévén más hadsereg, a fenyegető vagy kiütött háború mindenkit kényszerített az ország védelmére. Később még az állandó katonaság behozatala előtt is szaporodni kezdett a királyi seregek száma, s annak erősítésére gyakran személyes fölkelés helyett majd pénzt adtak az ország lakosai, hogy azon a király katonáikat fogadhasson, majd magok fogadtak zsoldosokat, kiknek zsoldját országgyűlésileg megállapították, s az arra szükséges összeget időnként az akkor fenálló adózási kulcs szerint kivetették. Így például: 1537, 1542, 1547, 1552, 1553, 1578, 1595, 1596, 1597, 1600, 1662.

évben stb.; s nagyobb szükség esetében a személyes fölkelést is elrendelték.

A mint idővel ekképen változott és fejlett a védelmi rendszer, mind inkább szükségessé vált, hogy annak eszközei fölött az ország tanácskozzék és határozzon, szóval: a katona-ügy mind inkább tárgya lön a törvényhozásnak. Így volt ez nálunk is, más országokban is. Ha végig nézünk azon törvényeink hosszú során, melyek az ország védelmére s annak eszközére, a katonaságra, vonatkoznak, ha csak azon számos törvényczikket tekintjük is, melyeket L. úr munkájában maga idézett: nem foghatjuk meg, miként állíthatta ő, hogy az ország soha nem gyakorolta törvényhozási jogát a katona-ügy fölött. Csak néhány törvényczikket emelünk ki a sok közül.

Az 1546: 25. t. cz. meghatározza, hogy ő felsége minden megyében hány lovas katonát fogadjon;

az 1598: 16. t. cz. megengedi, hogy ő felsége a megajánlott adóból újabban fogadhasson lovas- és gyalog-katonákat, kapitányokat és egyéb hadi tiszteket; de azok magyarok legyenek; (*Conceditur praeterea, ut sua Majestas etc.*: ezek a törvény szavai)

az 1599: 6. t. cikkben tizezer katonát ajánl az ország hat hónapra.

az 1599: 19. t. cz. azt rendeli, hogy a magyar katonaság az ország szokása elleni esküre ne kényszeritessék, mert a magyar katonának régi jogai vannak, melynélfogva csak magyar kapitányoktól függ, és ha bünt követett el, azok által bünttetik;

az 1600: 3. t. cz. 12. §-a meghatározza, hogy az ország által ajánlott összeg semmi más czélokra ne fordíttassék, csak katona fogadására;

az 1603: 5. t. cz. azt mondja, hogy a magyar katonaság magyar kapitányok által fogadtassék;

az 1608. kor. e. 2. és 1618: 2. t. cikkek azt rendelik, hogy külkatonaság az ország beleegyezése nélkül be ne hozassék. Ugyanerről biztosítják az ország rendeit II. III. Ferdinánd és I. Leopold is koronázási hitleveleikben;

az 1625: 24. t. cz. azt mondja, hogy a kültkatonaságot, a jelen idők veszélyes állapota miatt, nem lehet ugyan még most kivonni a végvidékekből (confiniis), de mihetyt megtörténhetik, onnan tüstént vitessék ki; addig is azonban e katonaság magyar kapitányok és magyar törvények alatt álljon s a nádortól függjön;

az 1630: 37. t. cz. 1. §-a azt rendeli, hogy a katonaság ne falukba, hanem várakba szállásoltassék;

az 1655: 3. t. cz. meghatározza, melyik végvárban mennyi katonának kell lenni;

az 1655: 9. t. cz. megállapítja, mikép fizetessék a végvidéki katonaság, s elrendeli, hogy a hadi szemléknél (lustra) minden generalatusban egy felügyelő legyen, ki a nádor embereivel együtt a hadi szemlére ügyeljen;

az 1655: 19. t. cz. elhatározza, hogy a kültkatonaság három év alatt az országból kivitessék, s jövendőben az ország beleegyezése nélkül be ne hozassék. — Ezek s több e tárgyra vonatkozó törvények eléggé mutatják, hogy az országgyűlés az állandó katonaság behozatala előtt is rendelkezett a katonai ügyek fölött.

Idővel megváltozott a védelmi rendszer egész Európában, s a fölkelések és egyes főurak banderialis seregei helyébe általában mindenütt állandó, rendes katonaság lépett. Magyarországnak sem lehetett e részben hátramaradnia, s 1715. évben a 8. t. cikkben kimondták az ország rendei, hogy csupán banderialis seregekkel és nemesi fölkeléssel nem lehetvén az országot elegendőleg megvédeni, erősebb, állandó, rendes katonaságot kell tartani, mely zsold nélkül fen nem állhat, a zsoldot pedig adó nélkül nem lehet megszerezni. De ugyanazon cikkben egyszersmind elhatározták azt is, hogy az e czélra szükséges adók és subsidiumok mindenkor országgyűlésen, hová azok egyébként is tartoznak, tárgyalassanak; csak az ellenség váratlan betörésének esetére és azon esetre, midőn a dühöngő háború lehetlenné teszi a rendes országgyűlési tárgyalást, levén megengedve, hogy a nádor, az ország primása, a főpapok és országzászlósai, a királyi tábla, a megyék és királyi városok, lehető

legnagyobb számmal, az országban, és nem az országon kívül, összehivassanak, kik meggyőződven a véletlenül beállott szükség valóságáról, elhatározhassák, a mit e részben az ország érdeke megkíván, de más tárgyakba ne bocsátkozhassanak.

Megjegyezzük itt azt, hogy a „subsidiorum“ szó alatt nem csak a készpénz vagy természetények, hanem az 179°/₁: 19. és az 182⁵/₇: 6. t. czikkeknek, melyekről alább szözlünk, világos bizonyítása szerint, a hadsereghez szükséges ujonczok is értendők.

Midőn tehát az ország legelsőbben kimondotta az állandó katonaság szükségét: annak fentartására s kiegészítésére vonatkozólag határozottan fentartotta saját törvényhozási jogát, s kétségtelenül világos szavakban kifejezte azt.

Hasonló s talán még határozottabb az 179°/₁: 19 t. cz. tartalma, melyben ő felsége teljesen biztosítja az ország rendeit, hogy semmi néven nevezhető subsidiumokat, se készpénzben, se természetényekben, se ujonczokban nem fog önhatalmával, se az ország rendeiére, se a nemesekre, se a nem-nemesekre kivetni, sőt még szabad ajánlás ürügye alatt sem fog ilyesmit országgyűlésen kívül sürgetni. Az állandó katonaság fentartására szükséges köz-adóra nézve pedig elismeri, hogy annak mennyisége egyik országgyűléstől a másikig mindig országgyűlésileg fog meghatározatni.

Az állandó magyar katonaságnak, vagyis a magyar ezredeknek fentartása részint toborzás által (Werbung), részint, midőn a szükség úgy kívánta, ujonczozás által történt. De ezen ujonczozás mindig országgyűlésileg határozottat el. Így például 179°/₁. évben a 66. t. cikkben a magyar ezredeknek, melyeket a háború nagyon meggyöngített, szükséges kiegészítésére, mint-hogy arra a szükséges toborzás elegendő nem vala, 6000 ujonczot ajánlottak az ország rendei, s elhatározták egyszersmind, hogy azon bizottság, mely ugyanazon országgyűlés által a commissariatikumok rendszeres kidolgozására kiktűdetett, adjon javaslatot az iránt is, mimódon lehetne a magyar ezredek fentartását jövődre törvényszerűleg s a nép hajlamával egyezőleg, az adózók minél kisebb terheltetésével eszközölni, s javaslatát a

jövő országgyűlésre mutassa be, hol az tárgyalatván, törvénybe fog iktattatni.

1792-ben ő felsége ismét ujonczokat kívánt az ország rendeitől. Az országgyűlés egy küldöttséget választott, mely előtt ő felsége részéről kimutattatott az ujonczok szüksége, valamint fölfedeztetett az is, hogy az ellenség ő felségének egyik tartományát, Belgiumot, már megtámadta. Az ország rendei tehát meggyőződve a szükségről (mindezek a törvény szavai), a megkezdett háború tekintetéből, a 6. t. cikkben, ismét 5000 ujonczot ajánlottak.

1796-ban, a 2. t. cikkben, 50,000 ujonczot ajánlott az ország.

1802-ben, az 1. t. cikkben, megállapítják az ország rendei, hogy a határ-örségen kívül, a magyar hadsereg 12 gyalog- és 10 lovas ezredből, összesen 64,000 emberből álljon, s ígérik, miszerint azt három évig teljes számban fel fogják tartani; hogy pedig ezen 64,000 főből álló hadsereg szükség esetében teljes számmal az ellenség elébe állíttathassék, most 12,000 ujonczot ajánlanak olyképen, miszerint, ha kiütne a háború, a szükség-ről értesítettvén a nádor, az említett 12,000 ujonczot kiegészítési előlegezéseképen azonnal állítsa ki. De ugyanezen t. cikkben kimondják egyszersmind az ország rendei, hogy a magyar katonaságnak az országgyűlés általi kiegészítése, mind a számra, mind a kiegészítés módjára nézve, országgyűlési tárgyalások alá tartozik. Ő felsége pedig azon reményét jelenti ki, hogy a jövő országgyűlésen a magyar ezredek fentartásának oly módja fog az országos rendek által előadatni, mely a közbiztosságnak teljesen megfelel.

1807-ben, az 1. t. cikkben, 12,000 ujonczot ajánlanak az ország rendei, s megállapítják az állítandó ujonczok mértékét s egyéb kellékeit. Intézkednek egyszersmind a toborzás módjáról is, melyre évenként 200,000 frtot határoznak.

1822-ben ő felsége önhatalmával, országgyűlésen kívül, követelt és állíttatott ujonczokat: de midőn ez ellen 1825-ben az ország rendei, törvényeinkre hivatkozva, felszóllaltak, ő felsége maga is elismerte királyi válaszában a nemzet felszóllalásának

törvényességét, s kijelentette, hogy azon események atyai szívének is kedvetlenek s nem akar jövődben azokra, mint példára hivatkozni. Sőt a 3. t. cikkben ünnepélyesen biztosította is az az ország rendeit, hogy a törvényeket, melyek között a fenidézett $179\frac{0}{1} : 19$ -ket is különösen megemlíti, szorosán megtartandja.

Ugyanazon országgyűlésen a 4. cikkben, újabban elismeri ő felsége, hogy az $1715 : 8.$ és $179\frac{0}{1} : 19.$ t. cikkelyek világos tartalma szerint, a köz-adó és mindennemű subsidiumok, akár készpénzből vagy természetményekből, akár u j o n c z o k b ó l álljanak, országgyűlési egyezkedés (tractatus diaetalis) alá tartoznak; s attól még rendkívüli esetekben sem lesznek elvonhatók, kivéve az $1715 : 8.$ és $1741 : 22.$ t. cikkek eseteit (az ellenség váratlan beütését és oly dühöngő háborút, mely miatt rendes országgyűlést tartani nem lehet). Hogy ez esetekre is fen van tartva az ország befolyása, láttuk fennebb, (a 136. lapon, 21. és a köv. sorokban) midőn az $1715 : 8.$ t. cikkről szólltunk.

1830-ban ismét ujonczokat kívánt ő felsége az országgyűléstől. E királyi előterjesztés folytán alkottatott a 7. t. cz., melyben az mondatik, hogy az ország rendei, miután ő felsége nevében, ki ez iránti törvényes kívánatukat megelőzte, a kül-ügyek fenforgó körülményeiről s a magyar katonaság jelenlegi állapotáról felvilágosítottak, meggyőződván a szükségről, a magyar czredekhez 28,000 ujonczot ajánlanak. Elsoroltatnak e törvényben az ajánlathoz kötött föltételek, az állítás módja, az ujonczok magassági mértéke és a szolgálati idő. Ezen év előtt a Magyarország részéről állított katonának szolgálati ideje nem volt meghatározva, katonáskodnia kellett, míg arra alkalmas volt; de az ezen országgyűlésen ajánlott 28,000 ujoncz szolgálati idejét tíz évre határozta a törvényhozás, s megállapította egyszersmind azon eseteket, melyekben a katona e tíz év lefolyta előtt is haza bocsátandó. Ajánlottak az ország rendei a 28,000 ujonczon felül még 20,000 ujonczot, de oly föltétel mellett, hogy ha egy év alatt háború ütne ki, ezek is állíttassanak ki; a háború bevégeztével azonban tüstént bocsáttassanak el.

Hasonló az $1840 : 2.$ t. cz. tartalma is. Ki van ebben is

mondva, hogy az ország rendeinek törvényben gyökerezett kívánata folytán értesítettett ő felsége nevében az országgyűlés mind a kül-ügyek felforgó körülményeiről, mind a magyar ezredek jelen állapotáról, s meggyőződve a szükség valóságáról, annak fedezésére 38,000 ujonczot ajánlott oly kikötéssel, hogy azok egyedül magyar ezredekben szolgáljanak, s nem magyar ezredekbe semmi szín alatt át ne tétessenek. E törvényben is megállapították az ujonczozás módja, az ujonczok magassági mértéke, szolgálati ideje s az állítás egyéb föltételei; s elrendelték, hogy a besorozó tiszték és orvosok szoroson azon útasítás-hoz tartásuk magokat, mely az országgyűlés által megállapított.

Ezen általunk idézett törvények szövege meggyőzhet bárkit: hogy Magyarország törvényhozási joga a magyar katonai ügyekre is kiterjedt.

Lássuk továbbá, mennyiben alapos L. úrnak azon állítása, hogy Magyarország törvényhozási joga soha ki nem terjedett a kereskedelemre.

A kereskedelmi ügy egy részét a keresk. vámok, vagyis, mint a magyar törvény azokat nevezi, harminczadok (*tricesimae, vectigalia*) képezik, Ezekre vonatkozólag pedig számos törvény bizonyítja az ország elhatározó törvényhozási befolyását. A harminczadok hazánkban a régiebb korban is törvény szerint a koronai javakhoz tartoztak, s azok jövedelmei a koronát illették.

Az 1514: 1. 2. és 3. t. cikkek a harminczadok mindenemü elidegenítését megtiltották.

Ugyanazon t. cikkek azt rendelik, hogy a mások kezén levő harminczadok tüstént bocsáttassanak vissza; de kivételt tesznek azokra nézve, a miket Zápolya bír, kinek joga leendő harminczadokat megtartani a teljes kiváltásig, — mely kiváltásra az országgyűlés évenként minden telek után 20 denárt rendel a hadseregi pénzekből.

Az 1546: 54. t. cz. újra sürgeti, hogy ő felsége a magán kezeken levő harminczadokat szerezze vissza, adja a magyar kamara alá, s minden jövedelmeiket az ország védelmére fordítsa. E törvényben, különösen annak 4. §-ában a harminczadok

jövedelmei az ország közjövödelmeinek (publicos regni proven-tus) neveztetnek.

A törvényhozás határozta meg több ízben a harminczadok helyeit. Az 1490:34. t. cz. elszámolja ezen helyeket. Az 1523:46. t. cz. pedig azt rendeli, hogy a törvényben kijelölt helyeken kívül harminczadokat felállítani nem lehet — Az 1715:90. t. cz. újabb sorozatát foglalja magában a harminczad helyeinek, s azt mondja, hogy a melyek e sorozatban nem foglaltatnak, eltörlöt-teknek tekintendők.

A törvényhozás némely harminczadokat eltörlött, mint pél-dául: az 1498:29., 1548:58., 1618:18., 1630:15., 1649:78., 1681:44. és 1715:15. t. czikkek. Ezek közül különösen az 1681:44. t. cz. 4. §-a világosan azt rendeli, hogy az ország tör-vényei ellen újabban felállított harminczadokat a nádor, Felső-Magyarországban ama részek főtábornoka, Horvát- és Tótország-ban pedig a bán, egyszerűen töröljék el. Az eltörlést tehát az or-szágyűlés rendelte meg, s e rendelet teljesítésével maga az or-szágyűlés bízta meg az említett főhivatalnokokat.

A törvényhozás nem egyszer intézkedett a fizetendő har-minczad mennyisége fölött is, például: az 1492:27. t. cz. azt rendeli, hogy a harminczadi vámok jövendőre is a Lajos, Zsig-mond és Albert királyok alatt megállapított mennyiségben fizet-tessenek. Az 1547:34. t. cz. a vámot, mely minden ökörtől 2 fo-rintra volt emelve, e gy frtra szállította le. A törvényhozás ha-tározta meg, hogy kik és mitől fizessenek, s kik és mitől ne fizessenek harminczadot. Példák erre az 1574:37. t. cz. 2. §-a, 1613:29., 1638:49. s több más törvények. Az 1492:27. t. cz. 1. §-a, 1498:29. t. cz. 4. §-a s az 1649:46. t. czikkek megállapítják, hogy az e gy frtnál kevesebbet érő portékákból harminczad ne fizettessék. Az 1741:62. t. cz. azt rendeli, hogy az ország vég-vidéki katonaságának számára behozandó posztó mentes legyen a harminczadi vámtól.

A törvényhozás határozta meg azon tárgyakat, melyeket az országból kivinni egyáltalában nem szabad; t. i. aranyat, ezüstöt, salétromot, mint az általunk fennebb többször idézett törvények mutatják.

A törvényhozás határozta el időnként némely tárgyak kivételének ideiglenes tilalmát. Így például: az 1498:31. t. cz. eltiltotta a marhák és lovak kivitelét; az 1601: 17., 1603: 11. s több más törvények eltiltották ideiglenesen a gabona kivitelt.

A törvényhozás még a harminczadok kibérléséhez is hozzá szólott, a mennyiben meghatározta, hogy azok, kiknek nem adathatnak haszonbérbe, mint az 1630: 15. és az 1647: 88. t. cikkek 2. §§-ai mutatják.

A törvényhozás rendelkezett arról, hogy a harminczadi tiszttek magyarok legyenek.

A törvényhozás több cikkben, különösen az 1625: 33. és 1630: 15. t. cikkekben elhatározta, hogy minden harminczad Pozsontól az Ádriai tengerig a magyar kamarának legyen alárendelve.

A törvényhozás gyakrabban, például az 1655: 10. t. cikkben, biztosokat nevezett ki, a királyi harminczadosok kihágásainak megvizsgálására és megszüntetésére. Az 1681: 44. t. cz. 3. §-ában a királyi harminczadi vám kiigazítása rendeltetik meg.

Az 1715: 91. t. cz. 65. §-ában a harminczadi vám szabályozása a királyi táblára, az 1729: 2. t. cikkben pedig ugyan e tárgy a magyar királyi helytartó-tanácsra bízatik. E cikkekre vonatkozólag megjegyezte L. úr, hogy azokban a kamarai biztosok közbejöttéről is van szó, s nem bizonyos, ha nem a bécsi kamara biztosait értette-e a törvény. De ne kételkedjék L. úr, egyenesen a magyar kamara biztosai vannak ott érte, miután a magyar harminczadok a fennebb idézett 1625: 33. és több más t. cikkek értelmében a magyar kamarától függttek.

A törvényhozás 1790°/₁-ben is országos bizottságot küldött ki a 67. cikkelyben, melynek egyik feladata volt, hogy a harminczadok elveinek szabályozásáról (regulatio principiorum vectigalis tricesimalis) javaslatot készítsen s azt az országgyűlés elébe terjessze. Az 1825° 7. évi országgyűlés pedig a 8. t. cikkben e munka elkészítését egy újabb országos küldöttségre bízta.

Mindezen intézkedések s törvények a magyar országgyűlésen hozattak, s a ki azokat végig tekinti, nem fog kételkedni,

hogy Magyarország törvényhozási joga kiterjedt a kereskedelmi ügynek e legfontosabb ágára, a harminczadokra is.

Azt mondhatná talán L. úr, hogy mindezek csak a belkereskedésre nézve állanak, de a külkereskedési viszonyokra csakugyan nem terjedett ki az ország törvényhozási joga.

Megjegyezzük azonban, hogy az általunk idézett törvények mind a beviteli, mind a kiviteli harminczadokra szólnak, ezek pedig az ország külkereskedéséhez is szintűgy tartoznak. Minden állam csak saját területén, illetőleg határszélein rendelkezhetik a kereskedelmi vámokról, más, tőle független államok vámszabályozási jogába nem avatkozhatnak. Némely áru-czikk kivitelét vagy behozatalát megtiltja, másokét megengedi, kisebb vagy nagyobb vámokkal terheli a behozatalt, s ezekre nézve, ha más államokkal szerződést nem köthet, viszonzóság vagy visszatörlesztés által ügyekszik saját kereskedelmi érdekeit biztosítani. Azon törvények, melyeket fennebb idéztünk, nem egy ily nemű intézkedést foglalnak magokban. De megemlítünk még néhány esetet. Az 1588 : 15. t. cz. 3. §-a elkobzás büntetése alatt megtiltotta a bor behozatalát Ausztriából Magyarországra, Stíriából Sclavoniába, ha csak a magyarországi és selavoniai boroknak Ausztriába és Stájerországba bevitele viszonzosan meg nem engedtetik. Íme a magyar törvényhozás által megállapított viszonzóság s némileg visszatörlesztés példája a tőle független s különálló Ausztria és Stíria ellenében, mi csakugyan nem mutat real unio létezésére.

Ugyanazon t. czikk 4. §-a megtiltja a magyaroknak, hogy boraikat Lengyelországba magok kivigyék, hanem azt megengedi, hogy a lengyelek jöhessenek ide a magyar borok megvétele végett a megállapított régi lerakó helyekre.

Az 1649 : 13. t. cz. Ausztria, Morvaország, Szilézia és Stájerország városait, különösen pedig Bécs-Újhelyet, Bruckot és Hainburgot, ő felsége kívánatára a különös jó szomszédság tekintetéből (a törvény szavai), fölmenti a Magyarországra termett allodialis boraikért fizetendő harminczad alól, sőt az utóbb nevezett három várost minden portékáik ki- és bevitelére nézve

fölmenti a harminczad fizetésétől, a mennyiben az 1647. év előtt e mentességnek gyakorlatában voltak.

Ezekből és több hasonló példából látható, hogy az országgyűlés az ország külkereskedésére nézve is gyakorolta a törvényhozási jogot, s nem csak könyörgött, mint L. úr állítja, hanem valósággal határozott is.

A kereskedelmi ügyekhez tartozik még a közlekedési eszközök, csatornák, vasutak fölötti rendelkezés. Magyarország törvényhozási joga e tárgyakra is kiterjedett, minek bebizonyítására legyen elég több példa közül csak néhányat megemlíteni.

Az 1723: 122. t. cz. a magyar királyi helytartó-tanácsot bizza meg, hogy a kereskedés könnyítése tekintetéből a hajókázható folyóknak csatornák általi összeköttetéséről gondoskodjék, szak-értő vízi építésszel tanácskozzék, s a megállapodást, helybenhagyás vagy módosítás végett, ő felségéhez terjeszsze föl és az országgyűléshez is adja be;

az 183 $\frac{2}{6}$: 25. t. cz. megrendeli a magán-társulatok által készítendő csatornákhöz szükséges térnek kisajátítását;

az 1840: 38. t. cz. részletesen rendelkezik a Dunát a Tiszával, Pest vagy Bülcse és Szeged, Csongrád vagy Szolnok között összekötendő csatornáról;

az 1840: 4. t. cz. rendelkezik a Duna s egyéb folyók szabályozásáról, országos bizottságot nevez ki, mely e tárgyak fölött kimerítő véleményes jelentést készítsen, s azt elhatározás végett az országgyűlésre adja be.

A fennebb is idézett 183 $\frac{2}{6}$: 25. t. cz. a magán-vállalatok által létrehozandó vasútakról rendelkezik, s kijelöli határozottan a vonalok irányát, s e vonalokra megállapítja a kisajátítást és annak módját.

Rendelkezett e tárgyban az 1848. évi törvényhozás is a 30. t. czikkben.

A kereskedelmi ügyhez tartoznak a kereskedelmi törvények is. Tárgyai voltak ezek is a magyar törvényhozásnak. Különösen 1840-ben részletes törvények alkottattak a kereskedőkről, azok könyveiről, kereskedési társulatokról, a kereskedési

jog megszüntetéséről, a gyárak jogviszonyairól, közkereseti társaságokról, részvény-társulatokról, kereskedői testületekről és alkuszokról, fuvarosokról stb., mint az említett 1840: 16. és 17. t. czikkekből látható. Tudhatta mindezeket L. úr, mert hiszen a magyar törvénykönyvet, úgy látszik, forgatta, és mégis azt állítja, hogy a kereskedelmi ügyekre Magyarország törvényhozási joga nem terjedett ki.

A pénzügylet illetőleg sem áll L. úr azon állítása, hogy az ország törvényhozási joga arra ki nem terjedett.

A pénzügyek s illetőleg az állam bevételeinek egyik ágát képezték a koronai és kamarai javak jövedelmei. Ezen javak miként kezelése fölött nem intézkedett ugyan a magyar törvényhozás, mert a kezelés maga általában nem is tartozhatik a törvényhozás köréhez: de igen is intézkedett azokra nézve, a mik e javakat illetőleg az állam jogainak biztosítására vonatkoztak. A koronai és kamarai birtokok jogi tekintetben nem voltak egy természetűek. Mert a koronai javak, az ország beleegyezése nélkül, elidegeníthetlenné, a kamarai javakról pedig ő felsége önhatalmával rendelkezhetik.

A koronai javakat egyenként elszámálja az 1514: 3. t. czikk.

Az említett 1514: 1. és 2. t. cz., valamint az 1608: kor. e. 22., 1609: 54., 1622: 46. törvények azt rendelik, hogy a koronai javakat a király el ne idegeníthesse, zálogba ne adhassa, senkinek ne inseribálhassa; s ha elidegenítené, azok a koronához ismét visszafoglalandók, még pedig rendesen, minden kárpótlás nélkül. Kivétetnek azonban oly esetek, midőn a zálogba-vetés a legnagyobb közszükség esetében történt, s e pénz az ország védelmére fordított: mert ily esetben a koronai birtok visszaváltható, de a rajta fekvő összeg az illetőnek visszafizetendő volt. Ilyen eset fordult elő a zólyomi, munkácsi és diós-győri uradalmakra nézve, melyek zálogba adattak, de a fölvetett pénz az ország, különösen a véghegyek sürgető szükségeire fordított: ugyanazért az elzálogosítást az ország rendei helyhenhagyták, mint ezt az 1608: kor. e. 22. és 1715: 104. t. cz. bizonyítja, hol többek közt ez utóbb idézett t. cikkben e sorok fordulnak elő:

„Propter publicas necessitates Regni, consentientibus Regni Statibus, eo non obstante, quod bonum coronale fuerit, inscripta stb.“

A koronai javaknak még elcserélése is csak az országrendeinek beleegyezésével történhetett. Így például: 1770. évben a 7. t. cikkben, ő felségének előterjesztésére, megegyeznek abban az ország rendei, hogy a munkácsi uradalom, mely koronai volt, a Schönborn család birtokában maradjon, s töröltessék ki a koronajavak sorából; hanem a helyett a Bácsmegyében fekvő s tiz helységből álló úgynevezett Tiszán-inneni kerület (sic dictus cis-tibiscanus Districtus) legyen koronai birtok.

A kamarai javak, melyekkel, mint megjegyzők, ő felsége rendelkezhetett, időnként változtak. De még e javakra vonatkozólag is, különösen pedig azokra, melyek magszakadás vagy hűtlenség eseteiben szállottak a királyi fiscusra, úgy rendelkezett a törvény, hogy azokból érdemes hazafiak, királyi adományozások útján, jutalmaztassanak.

Az állam közjövödelmeinek másik ágára, a regaliákra, melyek nagy részét tették a közjövödelmeknek, mennyire terjedt ki az ország törvényhozási joga, kimutattuk már a fennebbiekben; valamint szintén kimutattuk ezt a magyarországi harminczadok jövödelmeire nézve is.

Egyik lényeges ága az állam közjövödelmeinek az egyenes adó. Hajdan korban mik voltak az adózás nemei, nehéz volna teljes bizonyossággal részletesen kifejteni. Csekélyek lehettek ezek és bizonytalanok; nálunk is, mint más országokban, változtak időnként, s készpénzből valószínűleg nem igen állottak. Első határozottabb alakú köz-adózás, melyet törvényeink említenek, a „lucrum camerae“ volt. Nem akarunk történelmi kutatásokba bocsátkozni a fölött, hogy a „lucrum camerae“ az Árpádok korában mikép állott fen, annyi bizonyos, hogy az, mint valószínű adózás, legelőször 1342. évben lön szabályozva, midőn annak mennyisége s kivétési és behajtási módja részletesen elhatározottat, mint ezt I. Károly királynak mondott évi decretuma bizonyítja. Nem egyedül a királynak rendeletei valának azok, miket az idézett decretum tartalmaz, hanem az ország

egyházi s világi főrendeinek hozzájárulásával jöttek létre, mint a decretum következő szavai bizonyítják: „Quod nos Praelatorum et Baronum nostrorum voto unanimitate et de consilio eorum stb.“

Ezen adónak akkor megállapított kulcsa, az ország rendezetlen állapota miatt, nagyon kezdetleges alakú volt. Porták szerint osztatott fel az, s portának tekintetett minden oly telek, melynek kapuján egy szénával terhelt szekér ki- és bejárhatott, akármennyi volt is annak tartozmánya, s akárhány család lakott is abban. E porták összeszámítására öt biztos neveztetett ki, s ezeknek kötelességül tétetett megvizsgálni azok mentségét, a kik magokat a „lucrum camerae“ fizetésére tehetetleneknek állíták. Minden ily porta után 18 denárban állapított meg az adó, vagyis a „lucrum camerae.“

Mindamellettt azonban, hogy az adózások e neme kezdetben valószínűleg főképp csak a forgalomban levő pénz javításának tekintetéből állapított meg: fentartotta azt az ország több századig, s fentartotta magát a kivetési kulcsot is, vagyis a portákat, noha a későbbi időkben a portáknak inkább csak a neve maradt fen; s annak megállapítása, hogy a porta miből áll, utóbb más elvek szerint történt.

Az ország lakosainak nemesi kiváltsággal bíró osztályai és a királyi városok törvény szerint fel voltak mentve a lucrum camerae fizetésének terhe alól; ők katonáskodtak személyesen és banderiumaikkal időnként, azonban nem állandóul; fizettek is, még pedig gyakran sokkal többet, mint a lucrum camerae kített volna, és e fizetéseket hol subsidiumnak, hol contributió-nak, hol dicanak nevezik a törvények: de a lucrum camerae a nem-nemesi osztályok terhe volt.

A valóságos köz-adó tehát 1342. évtől fogva, hosszas ideig, lucrum camerae volt. Lássuk mennyire gyakorolta törvényhozási jogát ez adó az ország.

Megemlítettük fennebb, hogy a lucrum camerae legelsőben is az ország főrendeinek tanácsából és beleegyezéséből állapított meg, s annak mind mennyisége, mind kivetési kul-

csa és behajtási módja meghatározottatott, mint azt I. Károlynak az 1342. évben kiadott decretuma bizonyítja.

Az 1351 : 4. t. cikk azt rendeli, hogy a *lucrum camerae*, úgy mint I. Károly alatt megállapított, 18 denárral fizetessék ;

az 1411. évi törvény, a 2. cikkben, kisebb és nagyobb portákat állapít meg, s a nagyobb portától 30, a kisebbtől 15 denárra határozza a *lucrum camerae*-t ; kimondván a 3. cikkben egyszersmind azt is, hogy azt a nemesek cselédei nem tartoznak fizetni ;

az 1439 : 8. t. cikk 1. §-a azt rendeli, hogy a *lucrum camerae* a Lajos király alatt megállapított mennyiségre tétessék vissza ;

az 1474 : 6. t. cikkben a *lucrum camerae* a következő évre elengedtetik ;

az 1545 : 40., 1547 : 8., 1548 : 23., 1569 : 6. t. cikk 2. §-a, az ország által ajánlott nagyobb subsidiumon kívül megállapítják a *lucrum camerae*-t 20 denárban ;

az 1563 : 9., 1566 : 9., 1567 : 15. és 1569 : 16. t. cikkek megállapítják, hogy a *lucrum camerae* akkor is fizetessék, midőn az ország külön subsidiumot nem ajánlott.

A most érintett 1563 : 9., és az 1567 : 3., 1593 : 3. és több t. cikkek szerint, midőn subsidium ajánltatott, minden portától például két-két, három vagy négy forint, abba mindig a *lucrum camerae* is bele volt számítandó.

Kétségtelen, úgy hiszszük, ez adatókból is, hogy L. úrnak állítása, mintha az országgyűlés előbbi időkben még a köz-adó megajánlásának jogával sem birt volna, merőben alaptalan. Azon újabb korszakra nézve pedig, mely az állandó és rendes katonaságnak 1715-ben történt behozatalával kezdődik, látnuk fennebb, hogy az 1715 : 8., 179⁰/₁ : 19. és 182⁵/₇ : 4. t. cikkek szerint a köz-adó megállapítása egyenesen az országgyűlés elébe tartozik ; attól semmi szin alatt el nem vonathatik ; az adót országgyűlésen kívül fölemelni, s az egyik országgyűléstől a másikig megajánlott adót se mennyiségére, se nemére nézve országgyűlésen kívül megváltoztatni nem lehet. Fölösleges volna e részben bő-

vebb adatokra hivatkoznunk annyival inkább, minthogy ez újabb korszakra nézve még L. úr sem látszik az ország adó-ajánlási jogát kétségbe vonni akarni.

De azt kérdi L. úr : volt-e valaha országos költségvetés (budget) a magyar országgyűlés elébe terjesztve ?

Hajdan az állam rendes költségvetései s azoknak a nemzet elébe terjesztése mindenütt ismeretlen volt. A régiebb korban, még alkotmányos országokban is, csak egyes subsidiumok megajánlására lőnek megszóllítva a nemzet képviselői ; de rendes költségvetés elő nem terjesztetett. A közjogi viszonyok tisztább fejlődésével jutottak csak oda más országok is, hol e részben jelenleg állanak. Némelyek korábban, mert előbb fejlődhettek, másoknak e szerencse későbbben jutott. A leglényegesebb közjogvedelmek, a rendes köz-adózás, a rendkívüli adózások fölött, nálunk is mindig az ország határozott. Így volt ez más alkotmányos országokban is mind addig, míg államviszonyaik a fejlődésnek azon fokára nem jutottak, mely a közgazdálkodás terén az államköltségvetésnek előterjesztéséhez vezetett. És épen azért, mert a magyar király és a magyar nemzet belátták, hogy ezen általában minden alkotmányos országban már elfogadott újabb rendszer sokkal czélszerűbb, s belátták azt is, hogy az állam költségeinek tetemes szaporodása, mely a közterheket szerfölött neveli, pontosabb és szigorúbb megrostálását kívánja a költségek minden egyes tételeinek, jónak látták 1848-ban, más nemzetek példájára, s az ország alkotmányos jogának alapján elhatározni : hogy ezentúl részletes költségvetés terjesztésék a magyar országgyűlés elébe. Ez által az adó megszavazásának csak előzményei és alakja lettek újak, de a jog maga nem új ; hanem az alkotmányosság általános elvéből, különösen pedig a magyar alkotmány alaptörvényeiből származó.

Vagy talán L. úr épen a magyar nemzetet óhajtáná arra kárhoztatni, hogy alkotmányában s közjogi viszonyaiban saját fejedelmének beleegyezésével se tehessen oly javításokat, miket más nemzetek magoknál rég behoztak, s miket a tisztultabb közjogi fogalmak folytán a haza köz érdeke megkíván ? Ily törekvést meggátolni akarni : sikertelen erőködés; azt követelni, hogy

a mi nem volt, ezentúl se lehessen, csak azért, mivel eddig nem volt : valódi képtelenség.

Felhozza még L. úr azt a példát is, mely az 1861. évi második fölriratban az 1811-i országgyűlésen történetekre vonatkozólag van megemlítve, s az ország akkori eljárását nem dicséretes makranczosságnak (nicht rühmenswerthe Widerspenstigkeit) nevezve, azt mondja, hogy e példa is csak a subsidiumokra vonatkozik.

Elmondjuk itt egyszerűen az említett példát, és pedig ama fölrirat szavaival : „1811-ben, midőn a rendkívül megszaportított papiros-pénzek értéke egy ötödrészre leszállítottván, annak beváltására váltóczédulák neve alatt újabb papiros-pénz adatott ki, ő felsége a magyar országgyűlést felszöllitotta, hogy ezen váltóczédulák értékének biztosítására s időnkénti beváltására segédkezet nyujtson. Megbizottakat is küldött ő felsége, kik az állam pénzviszonyait s a sürgető szükség minden körülményeit egy, az országgyűlés által választandó küldöttségnek fölfedezvén, a tervet is adják elő, mely szerint a bajon segítni lehetne. A megbizottak eljártak megbizásukban, előadták a tervet, mely abból állott, hogy a 211 millió forint értékű váltóczédulából 100 milliót vállaljon az ország magára, és annak beváltására gondoskodják biztos pénzalapról. Az ország rendei tanácskozás alá vették e tárgyat, s abban állapodtak meg: hogy „se a 100 milliót magukra nem vállalják, se valamely pénzalapnak előállításába nem bocsátkoznak.“ Elhiszszük, hogy L. úr e példát épen nem szereti. Mert állítja maga is, 'hogy ha Magyarország önálló és független nem lett volna, ha az országnak törvényhozási joga a pénzviszonyokra ki nem terjedett volna, ha Magyarország és az ausztriai örökös tartományok között valóóságos real unio létezett volna : ő felsége bizonyosan nem szöllitotta volna fel külön Magyarországot, hogy az állam ezen adósságának egy részét vállalja el, s az ország nem tagadhatta volna meg annak elvállalását. Nem tesz e tekintetben különbséget, hogy az ország subsidiumképen vállalta volna-e el ama 100 milliót, vagy oly módon, hogy annak fedezésére az adó is fölemeltessék; mert miután az ország e terhet se így, se amúgy el nem vállalta, gyakorlatilag is világos bizonyítványát adta-

annak, hogy e részben joga kétségtelen. Nem ereszkedünk L. úrral vitatkozásba a makranczosság eszméje fölött, némely embernek szokása mind azt, a mit mások nem az ő nyelve szerint tesznek, makranczosságnak nevezni. De arról meg vagyunk győződve, hogy ha akkor az ország rendei, mint Lustkandl úr mondja, nem makranczoscodtak volna: most ő, ugyan e példát iveken keresztül százféle változatban fejtegette volna, mint kétségtelen bizonyítását a függésnek, legszorosabb real uniónak, talán még a valóságos egybeolvadásnak is. Munkájában legalább nem hiányzanak példák, hogy a törvények legegyszerűbb sorából is oly értelmet szeret kivonni, mely se azon sorok szövegében nincs, se a törvényt alkotók szándékában soha nem volt.

Végre a mit a kül-ügyekre vonatkozólag ír L. úr, arra csak azt jegyezzük meg, a mit e tekintetben az 1861. évi országgyűlésnek második felirata elmondott, hogy: „vannak hazánkban is oly fejedelmi jogok, melyeket magára a király személyére ruházott az alkotmány. Ilyen fejedelmi jog a magyar királynak azon joga, miszerint a külhatalmak iránti viszonyokat vagyis a kül-ügyeket legmagasabb királyi hatalmával intézi.“

Ezen jog Magyarországra nézve jelenleg is a magyar királyt illeti. De mivel a magyar király egyszersmind az ausztriai örökös tartományoknak is fejedelme, természetes, hogy azt mind Magyarországon, mind az örökös tartományokra nézve ugyanazon fejedelem gyakorolja; és ez nem valamely szorosabb real uniónak, hanem a valóságos personal uniónak következése.

A kül-ügyek vezetése tehát a törvényhozás köréhez szorosan nem is tartozhatott; de tartoztak igen is az arra szükséges eszközök, különösen a katona-állítás s az adó megajánlásának joga, melyet Magyarország is alkotmányyszerűleg mindig gyakorolt, s melyet legfőbb biztosítéknak tekintetett. Ugyanazért az 1848. évi törvények sem terjeszkedtek ki bővebben a kül-ügyekre.

Meg kell még jegyeznünk azt is, hogy a katona-ujjonczok megajánlásánál, törvény szerint joga van a magyar országgyűlésnek azt kívánni, hogy a küldölgök fenforgó körülményeiről értesíttessék, és csak ezen értesítés után ereszkedik a megaján-

lás kérdésének tárgyalásába. Bizonyítják ezt különösen az 1830:6., és az 1840:2. t. cikkelyek, melyekben névszerint az utóbbi említett 2. t. cikkelyben, következő sorok fordulnak elő: „Ő felségének az ujonczokban ajánlandó segedelem iránt tett kegyelmes előadására az ország rendei, miután a törvények értelmén sarkaló kívánatuk folytában a küldölgök fenforgó körülményeiről és a magyar ezredek jelen állapotáról ő felsége nevében értesítették stb.“

Nem akarunk több példára hivatkozni, nem akarjuk bővebben fejtegetni azon törvényeket, melyekben ki van kötve, hogy az ország rendeinek beleegyezése nélkül háború ne indíttassék, béke a törökkel ne köttessék, s hogy ily békének megkötése magyar követek által történjék. Egyszerűen idézünk néhány ily törvényt, névszerint az 1536:1., 1608: kor. e. 2., 1622:2. t. cz. 19. §., 1659:1. t. cz. 14. §., 1681:4. és 1715:41. törv. cikkeket. Ugy hiszszük, azok, a miket felhoztunk, meggyőzhetnek minden elfogulatlant, hogy Magyarország törvényhozási joga, mind az 179°/₁:12. t. cikknek kétségtelen szövege szerint, mind pedig gyakorlatban kiterjedett ama tárgyakra is, miket a nemzettől L. úr örömet elvitatna.

L. úrnak a 291. lapon előforduló ezen állítását, hogy az 179°/₁:12. t. cz. szerint, a magyar törvényhozásnak csak oly dolgok lehettek tárgyai, melyek elítélés végett a magyar törvényszékek elébe kerülhetnek, bővebb ezáfolat alá venni már csak azért sem tartjuk szükségesnek, mert a 292. és 293. lapon ő maga megczáfolta saját állítását, midőn elsorol több tárgyat, melyekről megvallja, hogy azok törvényszékek elé nem tartozók ugyan, de a magyar törvényhozás által mégis tárgyalattak.

Mit akar L. úr azzal mondani, a mit munkája 291. lapján felhoz, hogy a király öröködési joga, miután meg volt alapítva, szóba sem jöhetett a törvényszékek előtt: valóban nem értjük. Épen azért, mert ezen öröködési jog törvénybe iktatott ünnepélyes szerződés által már megállapított, nem csak a törvényszékek előtt, hanem a törvényhozás körében sem jöhetett az többé szóba. De ha az uralkodóháznak I. Leopoldtól leszármazott minden ágai kihalnának, a magyar trónöröklési kérdés nem

ugyan a törvényszékek, hanem a magyar országgyűlés előtt csakugyan előfordúlna, miután mint fennebb kifejtettük, ez esetre a nemzet szabad-választási joga világosan fen van tartva. — Ausztriában ez máskép áll. Ott, mint említők, a trónörökös a Habsburg-ház egyéb ágaira is ki van terjesztve. Ugyanazért közöttünk és közöttök még a personal unio sem örökös.

Azt állítja L. úr, hogy a királyi örököségi jog tekintetében csak a leszármazási fának megvizsgálására terjedt ki az ország joga, s ebből akartak azután választási jogot csinálni a magyarok. Sehol nem találtuk a törvényekben nyomát annak, hogy az ország valamely származási fának (Stammbaum) vizsgálásába hocsátkozott volna. Szabadon választott a nemzet kétségtelen jogánál fogva, nem törődve származási fokozatokkal; választotta gyakran az elhalt királynak nem közelebbi, hanem távolabbi rokonát, gyakran egészen idegent, mint ezt fennebb elég bőven kimutattuk. L. úr ezen állítását tehát inkább csak játéknak kell tekintenünk, mint a törvényekből s történelemből meritett valóságnak.

Sokat vesződik L. úr az 179°/₁: 12. t. cikknek következő soraival:

„Biztosítja ő felsége az ország karait és rendeit, hogy edictumok vagyis u. n. patensek által, melyek az ország törvényszékeinél különben sem fogadtathatnak el, az ország és kapcsolt részek soha sem fognak kormányoztatni; patensek kiadása egyedül oly esetekre tartatván fen, midőn a törvénnyel különben is egyező dolgokban a közzététel sikeresen csakis ez egy módon eszközölhető.“ *) E sorokból azt olvassa ki L. úr, hogy a biztosítás csak azon tárgyakra vonatkozik, melyek a magyar törvényhozásnak tárgyai, s a patensek kiadása azon esetekre van fentartva, midőn valamely a törvényvel

*) Status et Ordines Regni securos reddens, nunquam per Edicta, seu sic dictas Patentales, quae alioquin in nullis unquam Regni Judiciis acceptari possunt, Regnum et Partes annexas gubernandas fore, Expeditione Patentium ad eum duntaxat Casum reservata, ubi in Rebus Legi alioquin conformibus, Publicatio debito cum effectu hac unica Ratione obtineri valeret.“

egyező törvénynek köteles sikerrel kihirdetése csak ez úton érthetik el.

Megjegyezzük e magyarázatra, hogy az idézett 179°/₁ : 12. t. cz. nem csak a törvényhozó, hanem a végrehajtó hatalom gyakorlatáról is rendelkezik, mint a törvénynek czíme: „De legislativae et executivae Potestatis Exercitio“ *) mutatja. Azon edictumok és patensek, melyekről a törvény szól, leginkább a végrehajtás körébe tartoznak. Magyarországon törvény szerint a legfőbb hatalom rendeletei az országos kormányzések útján a törvényhatóságokhoz küldettek, ott lőnek kihirdetve, s mind a kormányzéseknek, mind a törvényhatóságoknak joguk volt a sérelmesnek vélt rendelet ellen fölterjesztést tenni. Megtörtént azonban, hogy a rendeletek ezen törvényes útnak mellőzésével adattak ki, s az ily rendeletek nevezetnek patenseknek; megtörtént az is, hogy tartalmuk, mely kormányzati tárgyra vonatkozott, a törvényt nem volt megegyeztetendő. Azt akarta tehát az 179°/₁. évi országgyűlés e törvény alkotásával elérni, hogy a kormány rendeletek mindig a fennhivatott törvényt szabta úton adassanak ki; ugyanazért az első tételben: „nunquam per Edicta, seu sic dictas Patentales Regnum et Partes annexas gubernandas fore“ nem tétetik különbség arra nézve, hogy a patensekben foglalt rendeletnek tárgya egyez-e a törvényt vagy nem, hanem általában minden kivétel nélkül mondatik, hogy az ország patensek által nem fog kormányoztatni. S épen oly általánossággal, épen úgy minden kivétel nélkül mondatik ki az is, hogy a patensek semmi törvényt sékknél el nem fogadtathatnak: tehát alakjuk miatt még azok sem, a melyeknek tárgya egyébként nem törvény-ellenes. A második tétel a fennebb kimondott általános szabály alól kivételt tesz, s a patensek kiadhatását egyedül oly esetekre tartja fenn, midőn a közzététel sikeresen csak ez úton eszközölhető. **) De világosan oda köti föltételül, hogy az

*) Lásd e t. cikk egész szövegét a 122. lapon.

**) Ubi in Rebus-Legi alioquin conformibus, Publicatio debito cum effectu hac unica Ratione obtineri valeret. Vagyis németül: „Wo in den, dem Gesetze ohnedies übereinstimmenden Angelegenheiten die Veröffentlichung mit dem gehörigen Erfolge nur auf diese einzige Weise er-

ily patenseknek is a törvényvel egyezőknek kell lenniök: tehát oly patenst, mely beltartalmára is ellenkezik a törvényvel, még ily rendkívüli esetben sem szabad kiadni. Ritkán történhetik ugyan, de mégis megtörténhetik, hogy a legfőbb hatalomnak törvényes rendeletei az ország kormányzétékeinek s törvényhatóságainak útján teljes sikerrel ki nem hirdettethetnek vagy azért, mert a rendes út hosszabb, a veszély pedig sürgetős, vagy azért, mert az ország valamely része bármi okból, például lázadás, nagyobb zavarok, az elemek rohanó pusztítása, döghalál, az ellenség beütése miatt oly helyzetben van, melynek folytán valamely kormányzék vagy törvényhatóság rendesen nem működhetik: ily esetekre van a patenseknek, de csak azoknak, melyek a törvényvel nem ellenkeznek, kiadhatása fentartva.

Sokkal egyszerűbb e magyarázat s a törvény tartalmával sokkal inkább megegyezik, mint L. úr saját szerű értelmezése. Hiszen a mit ő mond: „wo in den, dem Gesetze sonst angemessenen Angelegenheiten die Verkündigung eines Gesetzes mit dem schuldigen Erfolge nur auf diese einzige Weise erzielt werden kann,“ az nem úgy áll a fennebb idézett törvényben; nem az mondatik ott: „ubi in rebus legi alioquin conformibus publicatio legis debito cum effectu stb.“, hanem egyszerűen: „publicatio debito cum effectu stb.“; s a patensek ezen cikkekben sehol törvénynek nem neveztetnek. Egyébiránt is a törvényvel megegyező dolgokban nem kell törvényt hozni, csak a fenállót végrehajtani.

Az említett 179°/₁: 12. t. cz. végszakasza azt mondja: „hogy a bíróságoknak törvény által megállapított alakja királyi hatalommal nem fog megváltoztattatni, a törvényszerű ítéletek végrehajtása parancsolatok által meg nem gátolthatik, a törvényzétékek törvényszerű ítéletei meg nem másíthatnak, se királyi átvizsgálás vagy bármely politikai kormányzék átvizsgálása alá nem vonattatnak, hanem az eddig alkotott, vagy jövőben alkotandó törvények s az országnak bevett törvényes szokása szerint fognak a törvényzétékek, vallás különbség nélkül választott werden kann.“ Mennyiben egyező e hü fordítással L. úr fordítása: látni fogjuk a következő sorokban.

tandó ítélő-bírák által megtartatni.“ Mindezekre azt jegyzi meg L. úr: „also lauter Justiz-Sachen!“ Igen természetes, hogy a törvénynek azon része, mely a bíróságok függetlenségét állapítja meg, törvénykezési tárgyakról szól.

De miként lehet ebből azt következtetni, hogy az említett t. cikk egész tartalma s így azon része is, mely a törvényhozás jogát nem csupán némely tárgyakra szorítva, hanem egész általánosságban közösnek mondja a nemzet és fejedelem között, egyedül törvénykezési tárgyakra vonatkozik? Miként lehet ama végsorokat: „executiva autem potestas, nonnisi in sensu Legum per Regiam Majestatem exercebitur,“ csupán törvénykezési tárgyakra alkalmazni akarni?

Miután L. úr Magyarország törvényhozási jogát kénye kedve szerint ennyire devalválta: ő ugyan, úgymond munkája 294. lapján, szívesen megengedi, hogy a real uniónak teljes keresztülvitele és a politikai, katonai és közgazdasági rendszer kifejtése ne történjék Magyarország rendének n é m i befolyása nélkül (nicht ohne einen gewissen Einfluss der ungarischen Stände); de megjegyzi, hogy Magyarország [rendének vagy képviselőinek e viszonyokat illetőleg a magyar törvények szerint sem volt soha valóságos törvényhozási joga, legfőlebb a király kívánatára adhattak e részben javaslatot vagy tanácsot, annál kevésbbé bírhatnak most teljes vagy épen egyedüli törvényhozási joggal, mióta a real unio s a politikai, katonai s közgazdasági viszonyok épen a „mutua cointelligentia et unio eum reliquis Regnis et Provinciis haereditariis“ értelmében elhatároztatott.

Valóban szép L. úrtól, hogy azon tárgyakban, melyek még az ő elmélete szerint is, Magyarországot csak úgy érdekelnék, mint Ausztriát, nem ugyan teljes, nem is hasonló, sőt még nem is arányos, de legalább valamilyes befolyást akar Magyarországnak is engedni. Hihetőleg olyant, mely csupán javaslatból vagy tanácsból álljon, és ezt is csak akkor gyakorolhassuk, ha általok arra felszöllítatunk. Ime hová vezették őt saját ál-okoskodásai! Szerinte a real unio s a „mutua cointelligentia“ és „unio“ abból állana, hogy az országot leginkább érdeklő tár-

gyakban ők határoznának, s nekünk azokra nézve csak valamilyes befolyást engednének. Egyébiránt mennyire alaptalan L. úrnak azon nézete, hogy Magyarországnak soha nem volt valószínűségi jog a politikai, katonai s közgazdasági dolgokban, s legfőleg csak tanácsot adhatott: — bőven kimutattuk a fennebbieken, mikhez itt még csak azon megjegyzést kapcsoljuk, hogy ő azon czikkkel, melyet oly sokszor idéz, s melyre építi egész elméletét, az 1715: 59. t. czikket tudniillik, valószínűleg soha végig el nem olvasta. E. t. cikknek első két §-ában elsoroltatnak névszerint azon biztosok, kiket az országgyűlés „pro systematis elucubratione in militaribus, politicis et oeconomicis“ kiküldött; a 3. §. pedig azt mondja: ő felsége a maga részéről is más biztosokat fog kinevezni, kik az országnak e végre kiküldött biztosaival együtt dolgozni s tanácskozni, végre munkájukat a legközelebbi országgyűlésen ő felségének és az országnak megvizsgálása és elhatározása alá terjeszteni tartoznak.*) Tehát ugyanazon törvény, mely ezen „elucubratiót“ legelsőben említi, ugyanakkor, mikor az elucubratio elkészítésére bizottságot nevez, világosan s határozottan fentartja a királynak és nemzetnek e tárgyak fölött országgyűlésileg gyakorlandó törvényhozási jogát; arról pedig, hogy a bizottság által készítendő munka a magyar királyon és a magyar nemzeten kívül bárkivel mással közöltessék, s a fölött Magyarországra vonatkozólag bárkinek másnak határoznia joga legyen: csak egyetlen betű sem fordul elő sehol. Inkább akarjuk L. úrnak tévedéseit e részben az olvasásbani figyelem hiányának tulajdonítani, mint azt más okokból magyarázni. Hogy pedig az országnak az érintett tárgyak fölötti törvényhozási jogát a *sanctio pragmatica* s az abban felhozott „*mutua cointelligentia et unio*“ meg nem csorbitották: ez értekezésünkben már bővebben kifejtettük.

Végre L. úrnak azon okoskodására, mit a törvényeknek a bíróságok általi kihirdetésére vonatkozólag előad, csak azt je-

*) Lásd az említett t. cikk 3. §-át a 67. lapon.

gyezzük meg, hogy az alkotott törvényeket nem a bíróságok szokták nálunk kihirdetni, hanem azok a szentesítés után, magán az országgyűlésen azonnal kihirdettetnek, s ez tekintetik a törvények valóságos kihirdetésének; azután pedig az ország minden köztörvényhatóságának ő felsége által aláírt eredeti példányokban az illető főkormányiszékek útján megküldetnek.

Azokra, miket L. úr az 1741 : 11. és 179°/₁ : 17. t. cikkeknek következő szavairól : „et ideo tam ad ipsum status ministerium hungaros adhibituram etc.“ mond, csak azt jegyezzük meg, a mi ez iránt az 1861. évi országgyűlés második feliratában foglaltatik, hogy tudniillik, miután a kül-ügyek vezetése hazánkban oly fejedelmi jog, melyet magára a király személyére ruházott az alkotmány, a kül-ügyek pedig az állam-miniszteriumban tárgyaltattak s annak meghallgatásával határozott ezen ügyek fölött ő felsége : mind 1741-ben, mind 179°/₁-ben azt kívánták elérni az ország rendei, hogy e tanácskozásból s tárgyalásokból a magyarok se zárassanak ki. Ez egyszerű magyarázatot a most felhozott 179°/₁ : 17. t. cikk további tartalma is támogatja, mely következőleg szól : „ő felsége magához az állam-miniszteriumhoz is fog magyarokat alkalmazni s oly rendelkezéseket teend, mik szerint azok, kik a magyarok közül kül-követségre kívánnak alkalmaztatni, magukat az állam titkos kanczelláriájában kiképezhessék. Világos e szavakból, hogy egyedül a külügyek tekintetéből kívánta az ország, miszerint az állam-miniszteriumban magyarok is alkalmaztassanak, miből a kormányzat egyéb tárgyainak közösségét következtetni nem lehet.

Azt állítja továbbá L. úr, munkája 307 lapján : „hogy az o s z t r á k t a r t o m á n y o k, legalább a sanctio pragmatica óta, egységes össz-monarchiát képeztek, melynek Magyarország csak egy specialis része volt.“ *)

*) „Dass aber die oesterreichischen Länder mindestens seit der pragmatischen Sanction eine einheitliche Gesamtmonarchie gebildet haben, wovon Ungarn auch ein specieller Theil war.“

Ine itt már L. úr nem csak „uniót“ és „cointelligentiát“ vitat Magyarország és az osztrák tartományok között, hanem Magyarországot valóságos osztrák tartománynak nevezi! Tehát a kezdetben vitatott real uniót már a beolvasztásig potenciozta. Mert ha az osztrák tartományok képezik azon egységes monarchiát, melynek Magyarország csak egyik specielis része : akkor Magyarország sem lehet más, mint osztrák tartomány.

Mind Magyarországot, mind az ausztriai tartományokat törvényes öröködési joggal ugyanazon fejedelem, együtt, elválaszthatatlanul s feloszthatatlanul bírja. Magyarország tehát egyike azon országoknak, melyeket a fejedelem ugyanazonossága s az elválaszthatatlan s feloszthatatlan birtoklás elve köt össze, s ily értelemben, de csak ily értelemben, képeznek a közös fejedelem uralkodása alatt álló országok és tartományok egy monarchiát ; ily értelemben tartozik Magyarország a közös monarchának birodalmához : de nem osztrák tartomány, hanem jogilag önálló és független az osztrák népek hatalmától, mind törvényhozására, mind kormányzatára nézve. Ellenben azon értelmezés, melyet L. úr az idézett sorokban felállított, megsemmisitené Magyarország alkotmányos önállását, s az osztrák tartományokat Magyarország sorának uraivá tenné. Pedig se ő, se más nem tudja soha bebizonyítani, hogy Magyarország az osztrák népekkel valaha oly szerződésre lépett volna, melyben saját önállását azok akaratának alája rendelte. Még a *sanctio pragmatica* is, melyre L. úr a „*mutua cointelligentia et unio*“ tekintetében oly gyakran hivatkozik, nem az osztrák tartományokkal kötötte a magyar nemzet, hanem saját fejedelmével, a magyar királylyal. Nincs abban, mint fennebb kifejtettük, oly értelmű szorosabb kapcsolat megállapítva, minőt a „*mutua cointelligentia et unio*“ szavakból L. úr magyarázgat. De ki van igenis mondva határozottan és világosan, hogy még azon egyetlen kapcsolat is, mely a personal uniónak következménye, az uralkodóház azon ágainak, melyekre a nőági öröködés megállapított, végképeni magvaszakadtával teljesen megszűnik.

Azt mondja L. úr, hogy a magyar törvények szavaiból fogja bebizonyítani állítását. Lássuk idézeteit!

Felhossa különösen az 1796. évi törvényeket szentesítő decretum következő szavait: „Ab universis haereditariis ditibus nostris adeoque percharo etiam Regno nostro Hungariae et Partibus eidem annexis omne discrimen avertere cupientes stb,“ — s hivatkozik egyszersmind az 1802. évi törvények hason-talmú soraira, hol az mondatik: „ad Salutem felicitatemque haereditariorum Regnorum et Provinciarum adeoque haereditarii quoque sui Hungariae Regni firmandam.“

De hiszen e sorokban csak az foglaltatik, hogy mind Magyarország, mind a többi országok és tartományok, ő felségének országai és tartományai, és pedig örökös tartományai (haereditaria Regna), mit senki nem hoz kétségbe; de más részről azt sem fogja senki elismerni, hogy e sorokban bármi más kapcsolat vagy real unio volna megemlítve.

Második idézete L. úrnak az 1796. évi törvények előbeszéde, hol az mondatik: „recenti tenens memoria, Monarchiam sub augusta Avia sua Hungariorum virtute fuisse servatam.“ Hol van itt nyoma valamely szorosabb real uniónak? Miért harczoltak a magyarok is a monarchia megmentéseért? Talán a real unio végett? Hiszen a bajor herczeg kész lett volna Magyarországnak és az osztrák tartományok között bárminő real uniót meghagyni, csak ő bírhatta volna együtt mindeniket. Harczoltak a magyarok a sanctio pragmaticában megállapított personal unio miatt, mert nem akarták engedni s nem is volt szabad engedniök, hogy az uralkodóház megfosztassék országaitól. És még e kötelesség teljesítését is Magyarország ellen akarja fordítani L. úr!

Még abból is következtetést von L. úr, hogy ő felsége magát az 1805. és 1807. években kiadott decretumaiban: „Haereditarius Austriae Imperator,“-nak, „Germaniae, Hierosolymae, Hungariae etc. Rex Apostolicus“-nak nevezi! Valóban sajátságos adat az állított real unio bebizonyítására. Hiszen ő felsége ausztriai császár is volt, magyar király is volt: természetes tehát, hogy e címeket használta is. Bizony még azt is fogja vitatni L. úr e cím folytán, hogy az ausztriai tartományok és

Jeruzsálem között valóságos real unio van, mert hiszen a „Hierosolymae Rex“ is benne van az említett decretumban, és pedig az ausztriai császár és magyar király ezíme között.

Hasonló ehhez a 311. lapon előforduló idézet, hol az 1807. évi törvények előbeszédéből kiemeli e szavakat: „Augustissimus Imperator et Rex Apostolicus Franciscus I.,“ s különösen megjegyzi, hogy e szavakat az ország rendei mondották ám! Bámúltni fogjuk azon ember éles dialectikáját, a ki e hét szóból mást tud kivonni, mint azt, hogy ő felsége császár is volt, apostoli király is volt I. Ferencznek hívták s felségesnek ezímezték, és hogy az ország rendei neki e ezímet meg is adták.

Még három idézetet hoz fel L. úr, melyeket szintén nem szerencsésen választott. Az egyikben kiemeli az 1805. évi törvények bevezetéséből e szavakat: „percharum Regnum Nostrum Hungariae, ejusque legalis constitutio, cum universa Monarchia Nostra ad plenum securitatis Statum poni, in eoque conservari possit.“ A másik idézet az említett törvények előbeszédéből e szavakat hozza fel: Quia tamen externa securitati totius Monarchiae et perchari Hungariae Regni hystilia Consilia jam propius minari videbantur stb.“ A harmadikban végre, az 1807: 6. t. cz. eme szavai vannak kiemelve: „Ut Commercium Frugum, quarum evectio ad exterarum oras cum magna Regni Hungariae, Partiumque adnexarum et totius Monarchiae utilitate conjuncta est.“ Mit látunk e három idézetben? Azt, hogy mind a monarchia, mind Magyarország külön-külön van azokban megnevezve: „Regnum Hungariae cum universa monarchia, — totius monarchiae et perchari Hungariae Regni,“ — és ismét „Regni Hungariae et totius monarchiae.“

Ha Magyarország csak oly specialis része lett volna a monarchiának, mint L. úr állítja, ha csak osztrák tartománynak tekintetett volna: fölösleges, sőt helytelen lett volna ezen külön megnevezés, mert akkor a „totius monarchiae“ szóban Magyarország is teljesen, tökéletesen bele értetődött volna. Ha úgy állana ott „totius monarchiae, adeoque Regni quoque Hungariae: „akkor annyit legalább mondhatna L. úr, hogy az egyik mint egész, a másik mint annak része említették; de az idézett sorok nem így

szóllanak, hanem azt mondják: „Magyarországnak és az egész monarchiának“ „Regni Hungariae et totius monarchiae.“ Már pedig ezen szórakásból azt, a mit L. úr állít, csakugyan nem lehet következtetni.

Nem akarjuk mi e külön megnevezést úgy magyarázni, hogy Magyarország az ő felsége uralkodása alatt álló örökös országok (haereditaria Regna) közé nem tartozik, csak azt állítjuk, hogy az említett törvényekben azért van Magyarország nem úgy, mint a monarchiának egyik része, hanem külön megnevezve, mert Magyarország közjogi tekintetben is önálló külön ország volt, melyhez a fejedelem külön szóllott, s mely a törvényhozási tárgyokban királyával együtt, az osztrák népektől független s külön határozott.

L. úr, munkája 311. lapján, az 1804. augusztus 11-én kiadott császári patenst is felhossa, mely szerint ő felsége Ferencz császár az ausztriai császári czímet fölvette. E patensről azt állítja L. úr, hogy mivel az Magyarország által is elfogadtatott, sőt a legközelebbi országgyűlésen 1805-ben teljesedésbe is vétetett, Magyarországon is törvénynek kell azt tekinteni.

Ő felsége Ferencz császár 1804-ben főképp azért vette fel az ausztriai császári czímet, mert látta, hogy a római császárság sokáig már fen nem tartható, s azt akarta, hogy neki s utódainak épen oly magas czime s örökös méltósága legyen, minő az európai legnagyobb uralkodóknak és hatalmaknak van.

De nem akart ez által az uralkodása alatt álló országoknak jogviszonyain semminemű változtatást tenni. Maga a császári patens, melyet L. úr idéz, világosan kimondja, hogy: „Minden királyságok, herczegségek és tartományok eddigi czímeiket, alkotmányaikat, előjogaikat és viszonyaikat továbbra is változatlanul megtartsák *)

Magyarországon nem az említett augusztus 11-ki császári patens hirdettetett ki, hanem ő felsége a magyar kormányiszékek

*) Dass unsere sämmliche Königreiche, Fürstenthümer und Provinzen ihre bisherigen Titel, Verfassungen, Vorrechte, und Verhältnisse fernerhin unverändert beibehalten sollen.

útján külön királyi leiratot küldött az ország köztörvényhatóságaihoz augusztus 17-kéről. A császári patens még csak oda sines mellékelve a királyi leirathoz, hanem ő felsége Magyarországot külön értesítette az ausztriai császári cím fölvételéről. Ime világos példája ez is annak, mit fennebb az 179°/₁: 12. t. cikkre vonatkozólag mondtunk, hogy Magyarországbán még a törvénynyel egyező dolgokban is csak akkor adathatnak ki patensek, ha egyébként a kihirdetés sikeresen meg nem történhetik. Az ausztriai császári cím fölvételét rendes és törvényes kormánysszéki s köztörvényhatósági úton is ki lehetett hirdetni, ugyanazért e kihirdetés nem is patens által történt.

Az említett királyi leirat tartalma nagy részt hasonló a patens tartalmához: de annak befejezése mégis különbözik a patens utolsó pontjától, a mennyiben ő felsége a leirat végsoraiban azt mondja, hogy: „megemlékezvén a koronázási hitlevélben kiadott biztosításról, most is figyelmeztett arra, hogy a mit az egész monarchia nagyobb fényére s méltóságára tenni határozott, Magyarország jogainak, törvényeinek és alkotmányának épségben tartásával történnék.“ *)

Igaz ugyan, hogy, a királyi leirat ellen Magyarország részéről nem tétetett ellenvetés: de mi volt abban, a mi ellen kifogást tenni az országnak érdekében feküdt volna, hiszen abban ő felsége nem változtatta meg magyar királyi címet, csak az ausztriai császári címet vette föl többi czimeihez, s az országot biztosította, hogy ez által Magyarország alkotmányára, jogaira, viszonyaira nézve semmi változás nem történik, mindezek jövődre is teljes épségökben maradnak; a mi tehát sérelmes nem volt, semmi jogot meg nem változtatott, semmi új jogviszonyt meg nem állapított: az ellen kifogást tenni szükséges sem volt. Az ausztriai császári cím csakugyan megférhetett ő felsége czimei közt, a magyar királyi cím mellett vagy előtt, a mint

*) „Nos memores diplomaticae Nostrae Inauguralis Assecurationis, in hoc etiam eo clementer respexisse, ut, quod ad augendam majorem totius Monarchiae splendorem, Dignitatemque suscipiendum decrevimus, salvis semper Juribus, Legibus et Constitutione perchari Regni nostri Hungariae, Partiumque adnexarum fiat.“

megfért a római császári cím a nélkül, hogy annak az országra nézve bármi következése lett volna. A királyi leirat alakja ellen sem lehetett kifogást tenni, mert nem patensképen, hanem rendes törvényes alakban s a magyar törvénnyel nem ellenkező tárgyban adatott ki.

A mi pedig azt illeti, hogy, mint L. úr mondja, a legközelebbi 1805. évi országgyűlés a fejedelmi rendeletet teljesedésbe is vette: egyszerűen megjegyeztük, miként az egész teljesedésbevétel annyiból állott, hogy az ország rendei ő felségét, római császárnak is, ausztriai császárnak is, magyar királynak is címelték. De hiszen e címet más európai államok sem tagadták meg I. Ferencz császártól a nélkül, hogy ez által jogviszonyaikat irányában megváltoztatták volna.

L. úr, munkája 314. lapján, azt is mondja, hogy: „Magyarország elismervén a császári patenst, elismerte annak negyedik pontját is, hogy t. i. a császár határozza meg azokat, a miket ausztriai császárrá leendő koronázására nézve jónak láthatand; következőleg Magyarország ez által világosan beleegyezett, hogy a császár magát, mint ausztriai császár, megkoronáztassa, s mivel a császári cím Magyarországra is kiterjed, s Magyarország a császári birodalomnak kiegészítő részét teszi, e császári koronázásnál Magyarország is méltólag képviselve jelen legyen.“ *)

Mindenekelőtt megjegyezzük, hogy a patensnek érintett 4. pontjában nem azon kifejezés áll, melyet L. úr fennebb előad: „dass der Kaiser die Bestimmungen vorschreibe, welche er für die Krönung als Kaiser von Oesterreich für gut finden wird,“ — hanem az mondatik ott: „Wir halten unseren weiteren Entschliessungen die Bestimmung derjenigen Feierlichkeiten be-

*) Indem Ungarn das Patent anerkannt hat, hat es auch den Punkt 4. des Patenten anerkannt, dass der Kaiser die Bestimmungen vorschreibe, welche er für die Krönung als Kaiser von Oesterreich für gut finden wird, und es hat somit Ungarn offenbar zugestimmt, dass der Kaiser von Oesterreich sich krönen lasse, und dass Ungarn, weil der Kaiserthum auf Ungarn mitberuht, und Ungarn einen integrirenden Theil dieses Kaiserthums ausmacht, bei dieser Kaiserkrönung auch würdevoll vertreten erscheinen solle.

vor, welche Wir für Uns und unsere Nachfolger in Ansehung der Krönung als erblicher Kaiser fortzusetzen für gut befinden werden.“ E kettő között pedig csakugyan van némi különbség. Azon kifejezés, melyet L. úr használ: „dass der Kaiser die Bestimmungen vorschreibe“ egészen általános; a „Bestimmungen“ szó alatt mindent, még a legfontosabb közjogi dolgokat is lehet érteni. A patens kifejezése pedig: „die Bestimmung derjenigen Feierlichkeiten“ egyedül az ünnepélyes szertartások megállapítására szorítkozik. Így szól a Magyarorszában kihirdetett augusztus 17-iki királyi leirat is, melyben a császári koronázásra vonatkozólag azt mondja ő felsége: „Determinationem illarum hisee elementer reservamus solennitatum,“ — és ha tekintetbe vesszük, hogy közel 60 év lefolyt már, mióta I. Ferencz császár az ausztriai czímet fölvette, s ezen idő alatt kétszer lön üres a császári trón, de az ausztriai császári koronázás még sem történt meg soha: kételkednünk alig lehet, hogy az említett patens maga sem tekintette a császári koronázást közjogilag lényegesnek, hanem csak ünnepélyes szertartásnak.

Ily császári koronázás ellen mi czélből tett volna kifogást Magyarország? Hiszen mind a patensnek, mind a Magyarországhoz küldött királyi leiratnak 4. pontjában világosan ki van mondva, hogy a magyar király koronázása jövődöben is minden változtatás nélkül az eddigi formában fog történni.*) — A magyar alkotmány szerint a király koronázása nem pusztán ünnepélyes szertartás, hanem, mint a teljes királyi hatalom alkotmányos alapja, közjogilag lényeges. Miután az említett leiratban is változtatás nélkül fentartatott, s ennél fogva Magyarország jogait a császári koronázás nem sérthette: az országnak semmi oka nem lehetett felszállalni az ellen, hogy ő felsége, mint ausztriai császár, magát bármily ünnepélyes szertartással megkoronáztassa. Sőt a fejedelem személye iránti hódoló tiszteletből a magyarok is megjelentek volna, hogy részt vegyenek a csá-

*) Coronationibus illis, quae apud Nos, Antecessoresque nostros ut Hungariae et Bohemiae Reges obtinuerunt, futuris etiam temporibus absque mutatione formaque scripta locum sortituris.

szári koronázás fényes ünnepélyén, a nélkül, hogy ez által a közjogi viszonyok bármi részben változtak volna.

Ezek azok, miket L. úr terjedelmes munkájából kiemelni s észrevételekkel kísérni szükségeseknek láttunk, hogy a lehetőségig hű képét adjuk azon magyar közjogi fogalmaknak, melyekből L. úr kiindult, s azon eljárásnak, melyet a tények előadásában s a törvények értelmezésénél követett. Ha minden állítását, melyet helytelennek, minden magyarozatát, mit elferdítettnek tartunk, egyenként akarnók czáfolni, köteteket kellene írunk, mire pedig se okunk, se kedvünk nincsen. Jelen értekezésünk már úgy is hosszabbra terjedett, mint, a B. P. Szemle határait figyelembe véve, óhajtottuk volna. De szó nélkül nem hagyhatjuk mégis L. úr munkájának befejezését.

Azt a kérdést veti fel e befejezésben L. úr, hogy: „szükséges-e új koronázási diploma?“ S e kérdésre határozottan azt feleli, hogy: „miután az 1848. évi törvények jogilag nem érvényesek; miután az octoberi diploma s februári alkotmány csak azon szabályok teljesítése, melyeket a magyar törvények 1715, 1723 és 1729 óta felállítottak: ő felségére, a császárra nézve, nem szükséges új királyi hitlevél.*)

E meglepő állítást L. úr azon nézetekre alapítja, melyeket munkája folytában az 1848. évi törvények érvénytelenségéről, a trónöröklésről, a sanctio pragmaticáról s az 1790/1. évi törvények értelméről hosszasan előadott. De kifejtettük a fennebbiekben, hogy e nézetek alaptalanok, s mind a történelemmel, mind a törvények, alapszerződések s királyi hitlevelek világos tartalmával, merőben ellenkeznek.

A magyar alkotmánynak azon alaptörvényei, melyek azt rendelik, hogy a magyar király koronáztassa meg magát s a

*) Nachdem die 48-er Gesetzentwürfe nicht zu Recht bestehen; und nachdem das Octoberdiplom und die Februarverfassung sich nur als die Erfüllung derjenigen Vorschriften herausstellen, welche die ungarischen Gesetze schon seit 1715, 1723, 1729 etc. aufgestellt haben: so meinen wir, dass für Seine Majestät den Kaiser ein neues Inauguraldiplom nicht nothwendig sei!

koronázása előtt kiadandó királyi hitlevél által az ország jogait, szabadságát, törvényeit ünnepélyesen biztosítsa, nem 1848-ban keletkeztek, s ha az 1848. évi törvények soha létre nem jöttek volna is, még sem lehetne elvitatni, hogy mind a koronázás, mind a királyi hitlevél előleges kiadása alkotmányszerűleg múlhatlanul szükséges.

Nem akarunk e tekintetben visszamenni a magyar történelem régiebb korára; hanem mivel L. úr 1715 s illetőleg 1723 óta mondja megalakúlnak azon real uniót, melynek folytán ő a királyi hitlevél kiadását a fejedelemre nézve szükségtelennek állítja: mi is e közelebb lefolyt másfél század alatti tényekre s törvényekre hivatkozunk.

1687-ben, midőn a Habsburg-ház fiágára nézve az első-születtségi trónörökösödés megállapított, meg lön az is állapítva, hogy a királyi hitlevél minden koronázás előtt kiadassék s esküvel szentesíttessék; „et erga semper, totiesque, quoties ejusmodi Inauguratio instuaranda erit, praemittendam praeinsinuatorum articulorum diplomaticorum acceptationem, seu Regiam Assecurationem, deponendumque superinde juramentum,“ ezek az 1687: 2. t. cz. szavai.

III. Károlynak, az 1715: 2. t. cikkben iktatott királyi hitlevele ugyanezt mondja.

1723-ban, midőn a sanctio pragmatica által a nőági örökösödés megállapított, a 2. cikknek 9. §-a határozottan kiterjeszti a fennebb idézett 1687: 2. t. cikket az elfogadott nőági örökösödésre is. A sanctio pragmaticának egyik lényeges föltétele volt tehát az, hogy a királyi hitlevél minden koronázás előtt kiadassék s esküvel szentesíttessék. A nőági örökösödésnek elfogadásához kötött eme föltétel minden az óta végbement koronázás alkalmával teljesített s jövendőre is kötelezőnek újramondatott. Mária-Terézia, II. Leopold, I. Ferencz és V. Ferdinánd királyi hitleveleiben mindenütt egyaránt előfordúl e kötelezettség elismerése. *)

*) Ezen királyi hitlevelek ötödik pontja így szól: „Ut praemisum est, toties, quoties ejusmodi Inauguratio Regia intra ambitum saepafati Regni Hungariae, successivis temporibus Diaetaliter instauranda

E törvények s ünncpélyes szerződések s királyi hitlevelek szerint tehát, valamint a koronázás a királyi teljes jogok gyakorlásának alkotmányos alapja: úgy a koronázásnak a királyi hitlevél kiadása oly múlhatlan föltétele, mely nemcsak a nemzetre, hanem az alkotmányos magyar királyra nézve is szükséges, mert a nélkül a koronázás nem volna alkotmányszerű.

Azt állítja L. úr, hogy az octoberi diploma s februári alkotmány csak azon szabályok teljesítése, melyeket a magyar törvények 1715, 1723 és 1729 óta felállítottak.

Mi azon diplomának és a februári alkotmánynak részletes fejtegetésébe nem bocsátkozhatunk. S ha L. úr azt állítaná, hogy Ausztriának érdeke s a monarchia biztossága, szóval: a „salus publica“ parancsolta a magyar alkotmány felfüggesztését, eltörlését vagy octroyirozott módosítását: valószínűleg nem felelnék állítására, nem azért, mintha nézetét osztanók, hanem azért, mert munkáját egyedül közjogi szempontból s azon törvények alapján akartuk vizsgálat alá venni, melyeket ő maga is idéz; jogilag tehát létezőknek tekint. Sikertelen politikai polemikába pedig, különösen oly tárgyak fölött, melyek, ez idő szerint, egyesekre nézve kényesebb természetűek, elegyedni nem szándékunk. De közjogi szempontból legyen szabad kérdeznünk: melyik magyar törvény állította fel azon szabályt, hogy a magyar alkotmányt a nemzet becegyezése nélkül, octroyirozás által más alakba lehet önteni, s a nemzet alkotmányos jogainak leglényegesebb részét meg lehet szüntetni vagy tetemesen korlátozni? Melyik magyar törvény szüntette meg a nemzetnek azon alkotmányos jogát, melylyel a katona-állításnak s a köz-adónak meghatározására nézve bir? A magyar alkotmány szerint katona-ujoncokat Magyarországon csak az országgyűlés ajánlhat, országgyűlésen kívül a köz-adót se mennyiségére, se nemeire nézve nem lehet változtatni: így van ez a törvényekben megírva, s így volt ez a

erit, toties Haeredes et Successores nostri futuri neocoronandi haereditarii Reges praemittendam habebunt praesentis Diplomaticae Assecurationis Acceptationem, deponendumque superinde Juramentum.“

gyakorlatban is. Törvényeink, melyek e tárgyban leghatározottabban szólnak, épen azon korban alkottattak, melyre L. úr hivatkozik. De nem fejtegetjük tovább e részleteket, csak azt jegyezzük meg, hogy ha Magyarország és Ausztria között oly szoros real unio létezett volna is, minőt L. úr vitat: a real uniót sem lehetne úgy értelmezni, hogy a magyar alkotmánynak octroyozás általi megszüntetése s a nemzet hozzájárulása nélküli átalakítása tisztán alkotmányszerű s magokban a magyar törvényekben gyökerezik.

Ausztriában is, Magyarországon is azt hitte mindenki, hogy az 1861. február 29-ki alkotmány, új alkotmány; de ime L. úr fölfedezte, hogy az tulajdonképen nem új, hanem csak a magyar törvényekben felállított szabályok teljesítése.

Egyébiránt, ha betű szerint kellene értenünk L. úrnak azon állítását, hogy az új királyi hitlevél ő felségére, a császárra nézve nem szükséges: azt kellene mondanunk, hogy e részben igaz van, mert a királyi hitlevelet, a magyar királynak kell kiadni, nem az ausztriai császárnak. De megvagyunk győződve, hogy L. úr nem akart e helyen a szóval játszani, hanem a fejedelmet értette, csak hogy nem nevezte magyar királynak. Talán a real uniót oda is szeretné kiterjeszteni, hogy a magyar királynak, magyar királyi czíme is megszűnjék, vagy csak pusztán czím maradjon, minden politikai és közjogi jelentőség nélkül, s a fejedelmet Magyarország is egyedül császárájának czimezze, hogy e részben se maradjon fen a külön állásnak semmi nyoma? Ha ez a szándéka, s a real uniót így akarja magyarázni: miért ad a dolognak más nevet, s miért nem nevezi azt egyenesen beolvastásnak?

Ha L. úr nem positiv közjogot, hanem politikai programot irt volna, s mellőzve a történelmet és a törvényeket, politikai szempontból fejtegetné, hogy nézete szerint miként kell Ausztriának és Magyarországnak közjogát jövőre átalakítani: nem foglalkoznánk állításaival, mert nem szándékunk politikai programok bíráltságába boesátkozni. Irhatná programjában, hogy Magyarországon a koronázást és királyi hitlevelet,

sőt magát a magyar királyságot is el kell jövvőre törölni : minket még az ily fonákság sem indítana felszólalásra. Mert az efféle tervek úgy sem bírnak nyomatékka a jövőt illető megállapodások végelhatározásánál. S mi ennél fogva fölsőlegesen tartanók háborgatni őt röpkedő phantasiájának játékaiban.

De L. úr positiv közjogot irt, Magyarország és Ausztria közjogát, úgy, a mint az nézete szerint létezett, s jelenleg létezik; történelmi tényekre hivatkozott, törvényeket idézett s elméletét azokra kívánta alapítani. E positiv téren elkövetett botlásait akartuk kimutatni, s megtámadásait, melyeket nézetünk szerint alaptalan okoskodásokkal s néhol a törvények értelmének elferdítésével, a magyar nemzet törvényes jogai ellen intézett, óhajtottuk czáfolva visszaütasítani. Minő sikerrel? Azt az elfogulatlan olvasó fogja megítélni.

Ha L. úr azok közé tartoznék, kik Magyarország ellenében az alkotmány-vesztés elméletét állítják fel, s nem tagadják ugyan, hogy Magyarországnak volt alkotmányos önállása, voltak törvényes jogai, hanem azt mondják, hogy a nemzet azokat elvesztette s többé vissza nem követelheti: nem feleltünk volna munkájára, mert azzal, a ki a törvényes jog ellenében a fegyverre hivatkozik, mint jog-alapra, vitatkozni nem lehet. De L. úr nem osztja e nézetet, s munkája kezdetén tiltakozik az alkotmány-vesztés elmélete ellen. Azonban ő is azon végezőhöz akar jutni, melyhez az alkotmány-vesztés elmélete vezet: Magyarország alkotmányos önállásának és jogainak megtagadásához; s e célzt az által véli elérhetőnek, ha tényeket forgat el, a törvényeket kénye szerint magyarázza, az idézett törvények szövegében olvassa a sorok közt, a mi ott nincs, a mi pedig a sorokban van, azt saját elmélete szerint értelmezi; szóval: nem saját nézeteit alkalmazza az adatokhoz, hanem az adatokat idomítja nézeteihez. Ily módon igyekszik a magyar közjogból mindazt, a minek létezését nem szereti, elvitatni s kiforgatni.

Az alkotmány-vesztés elmélete a magyar közjognak múltját érintetlenül hagyja, csak a jelent támadja meg, hogy a

jövőnek tabula rasát csináljon. L. úr a múltat is megakarja semmisíteni, hogy ez által jog-alapot készítsen azoknak, kik a jövőt saját elméletek szerint akarják így is alakítani. Egyik szemközt állva nyíltan, a másik oldalt kerülve támad : de ezé-luk ugyanaz.

F Ü G G E L É K.

I.

A sanctio pragmaticâra vonatkozó 1723. évi törvényczikk :

Art. 2. Tametsi Suae Sacratissimae Caesareae et Regiae Majestatis Fideles Status et Ordines Regni Hungariae, Partiumque eidem annexarum, vividam et florentem, optimeque constitutam Aetatem, Vires, et Valetudinem conspicientes; divinaeque Benedictioni quam optime confisi; Eandem Magnis, et Gloriosis Sexus Masculini Successoribus, ad praeces quoque fidelium suorum Statuum, eo fine ad Deum Ter Optimum fusas, et incessanter fundendas, largissime benedicendam; et indesinenti Masculorum Haeredum suorum ordine fideles Status Regni consolandos fore, vel maxime confiderent;

§. 1. Quia vero apprime etiam perspectum haberent; Reges pariter, et Principes, aequali aliorum hominum mortalitatis sorti subjectos esse; mature proinde, et consulto perpendentes, tot et tanta, cum Praedecessorum Suae Sacratissimae Caesareae et Regiae Majestatis, Divorum olim *L e o p o l d i* Genitoris, et *J o s e p h i* Fratris Gloriosissimorum Hungariae Regum; tum vel maxime propria clementissime Regnantis Suae Sacratissimae Caesareae et Regiae Majestatis, pro incremento Boni Patrii publici, prove fidelium Civium suorum perenni salute, Bello aequae ac Pace, exantlata Gloriosissima Acta, et Facta; dum non modo Haereditarium Regnum hoc suum Hungariae, Partesque, Regna, et Provincias eidem annexas, in statu per praeattactos Gloriosos Praedecessores suos positum, conservavit; sed occasione etiam novissimi Ottomanici belli, contra ferentissimos ejusdem impetus, idem animose tutata; victricibus, felicibusque Armis, in annexa eidem Regna et Provincias, cum immortalis sui Nominis Gloria, Statuumque et Ordinum, ac privatorum Regni Civium perenni securitate protenderit: ut successivis quibusvis temporibus, ab omnibus externis, et etiam domesticis confusionibus, et periculis praeservari; imo in alma, et continua tranquillitate, ac sincera animorum Unione, adversus omnem vim etiam externam felicissime perennare possit;

§. 2. Quosvis praeterea etiam internos Motus, et facile oriri solita, ipsis Statibus et Ordinibus Regni ab antiquo optime cognita Interregni mala, sollicite praecavere cupientes;

§. 3. Majorum suorum laudabilibus Exemplis incitati;

§. 4. Volentesque erga Sacratissimam Caesaream et Regiam Ma-

jestatem, Dominum D. Eorum Clementissimum, gratos et fideles semet humillime exhibere;

§. 5. In defectu Sexus Masculini Sacratissimæ Cæsareæ et Regine Majestatis (quem defectum Deus clementissime avertere dignetur) Jus hæreditarium succedendi in Hungariæ Regnum, et Coronam, ad eandemque Partes pertinentes, Provincias et Regna, jam Divino auxilio recuperata, et recuperanda; etiam in Sexum Augustæ Domus Suæ Austriacæ Foemineum, primo loco quidem ab ætæfata modo Regnante Sacratissima Cæsarea et Regia Majestate;

§. 6. Dein in hujus defectu, a Divo olim Josepho;

§. 7. His quoque deficientibus, ex Lumbis Divi olim Leopoldi, Imperatorum et Regum Hungariæ Descendentes, Eorundemque legitimos, Romano-Catholicos Successores utriusque Sexus Austriæ Archiduces, juxta stabilitum per Sacratissimam Cæsaream, ac Regiam Regnantem Majestatem in aliis quoque suis Regnis, et Provinciis Hæreditariis, in, et extra Germaniam sitis Primogenituræ Ordinem, Jure et Ordine præmisso, indivisibiliter, ac inseparabiliter, invicem, et insimul, ac una cum Regno Hungariæ et Partibus, Regnis et Provinciis eidem annexis, hæreditarie possidendis, regendam, et gubernandam transferunt;

§. 8. Et memoratam Successionem acceptant;

§. 9. Taliterque, eandem Successionem Foemineam, in Augusta Domo Austriaca introductam et agnitam (extensis ad eam nunc pro tunc Articulis 2. et 3. Anni 1687. et pariter 2. et 3. Anni 1715.) juxta Ordinem supradictum stabiliunt;

§. 10. Per præattactum Foemineum Sexum Augustæ Domus ejusdem, prævio modo declaratos Hæredes; et Successores utriusque Sexus Archiduces Austriæ; acceptandam, rati habendam, et una cum præmissis, æque modo prævio per Sacratissimam Cæsaream et Regiam Majestatem clementissime confirmatis Diplomaticis, aliisque prædeclaratis Statuum et Ordinum Regni, Partiumque, Regnorum, et Provinciarum eidem annexarum Libertatibus, et Prærogativis, ad tenorem præcitorum Articulorum, futuris semper temporibus, occasione Coronationis observandam determinant;

§. 11. Et nonnisi post omnimodum prædicti Sexus defectum avitam et veterem, approbatamque et receptam Consuetudinem, Prærogativamque Statuum et Ordinum, in Electione et Coronatione Regum, locum habituram, reservant intelligendam.

Art. 3. Sacratissima Cæsarea et Regia Majestas, universorum fidelium Statuum et Ordinum Regni, Partiumque eidem annexarum, omnia tam Diplomatica, quam alia quævis Jura, Libertates, et

Privilegia, Immunitates, Praerogativas, Legesque conditas, et approbatas Consuetudines (conformitate Art. 1. et 2. modernae Diaetae, in sensu Art. 1. 2. et 3. Anni 1715. Formulaeque juramenti ibidem contentae, intelligendorum) clementer confirmat, et observabit:

§. 1. Pariterque Successores, legitime coronandi Hungariae, et Partium eidem annexarum Reges; in iisdem Praerogativis, et praemissis Immunitatibus et Legibus, Status et Ordines Regni, Partiumque eidem annexarum inviolabiliter conservabunt;

§. 2. Quas, et quae, praeterea Sua Majestas Sacratissima, per suos cujuscunque Status, Gradus et Conditionis, observari faciet.

II.

Ime az 1723. évi törvényczikkek czimzetei :

Articuli Dominorum Praelatorum, Baronum, Magnatum ac Nobilium etc.

Praefatio. In qua Status et Ordines pro extensis per victoria Arma Regni finibus, immortalibusque in ipsos collatis Beneficiis, homagiali devotione gratias agunt: Et Diaetales Articulos Regia autoritate confirmari supplicant.

Art. 1. Status et Ordines Regni, Partiumque eidem annexarum, Sacrae Caesareae et Regiae Majestati, pro Libertatum et Praerogativarum, Earundem Paterna et clementissima Confirmatione, et Suae in medium Statuum Sacratissimae Personae adventu, gratias quam maximas referunt.

Art. 2. De Regia Haereditaria Sacratissimae Caesareae et Regiae Majestatis, Sexus Foeminei Augustae Domus Austriacae in Sacra Regni Hungariae Corona et Partibus eidem ab antiquo annexis, continua Successione.

Art. 3. Jura, Praerogativae et Libertates Statuum et Ordinum Regni, Partiumque eidem annexarum confirmantur.

Art. 4. De Palatinali, et simul etiam Locumtenentiali Autoritate.

Art. 5. De speciali Nobilitatis Praerogativa.

Art. 6. Domini Terrestres et alii Nobiles, a contribuendo, ulterius quoque pro immunibus declarantur.

Art. 7. De comitiorum celebratione.

Art. 8. De Residentia Regiae Majestatis intra Regnum Hungariae.

Art. 9. Casus Notam infidelitatis adhuc inferentes.

Art. 10. Casus antehac Notae infidelitatis, in poenam actus majoris potentiae commutati, specificantur.

Art. 11. Adhuc nonnulli Casus, prius notorii, mortis poena puniendi statuuntur.

Art. 12. Diversi Casus, antehac Notam infidelitatis inferentes, pro ratione Delictorum, mitiori poena puniendi declarantur.

Art. 13. De Tricesimatorum Excessibus, et nonnullis Tricesimis tollendis.

Art. 14. Tricesimas et Telonia, ab inductis et eductis, pro necessitate propria, Regnicolae non solvant.

Art. 15. De Siccis, et non necessariis etiam Fluvialibus Teloniis tollendis, Judaeisque amovendis.

Art. 16. De Camerae Regiae Ungaricae Authoritate, et sufferendis Arendatorum Excessibus.

Art. 17. De Metis, cum Vicinis Regnis et Provinciis rectificandis, et revisis, effectuandis.

Art. 18. De Praediis impopulandis.

Art. 19. Ut ratione Bonorum in Art. 10. anni 1715. specificatorum, et prae manibus quorumcunque existentium; instantibus Regnicolis, coram Tabula Regia, Justitia administretur, et usque ad decisionem Litis non distrahantur.

Art. 20. De Reapplicatione et Reincorporatione, ad Sacram Regni Hungariae Coronam spectantium.

Art. 21. De Militiae excessibus, et regalibus sufferendis.

Art. 22. Ut Art. 72. anni 1715. de austriacis, styris, et aliis vicinarum Provinciarum Incolis in Ungaria Fundos possidentibus, effectuatur.

Art. 23. De Generalatuum ad confinia translatione, et non necessariorum Praesidiorum evacuatione.

Art. 24. Pro revisionibus appellationum, penes Dominum Comitem Palatinum, qua simul etiam Locumtenentem Regium, Judices denominantur.

Art. 25. De Tabula Regia judiciaria, ejusdemque Stabilitate.

Art. 26. De Causis ad Tabulam Regiam judiciariam spectare debentibus, juridicisque remediis, et Termino evocationis.

Art. 27. De Tabula Banali.

Art. 28. Tempore revisionis appellatarum causarum, procedentes Judices et alii Interessati, etiam in sedibus judiciariis Comitatum exesse debeant.

Art. 29. De Feriis, universalibusque Juristitorum terminis.

Art. 30. De Tabularum districtualium Ereptione, et personis ad easdem adhibendis.

Art. 31. De Loco Tabularum districtualium, celebrationeque judiciorum.

Art. 32. De Terminorum praefixionibus, Causantium comparitione, brevitate allegandi, et sententiarum executionibus.

Art. 33. De Oppositione, vel executorum Bonorum reoccupatione, novoque judicio, et transmissionalibus, ac causarum sub Litis pendentia existentium, continuatione.

Art. 34. Series causarum, pure ad Tabulas districtuales pertinentium.
 Art. 35. De Plenipotentibus et Procuratoriis, sub sigillo Comitatum emanandis.

Art. 36. De modo expeditionis Literarum procuratoriarum.

Art. 37. De causarum legaliter institutarum, et quomocunque impeditarum, ulteriori promotione.

Art. 38. De Advocatis.

Art. 39. De Capitulis et Conventibus, eorundemque officio, et Personis adhibendis.

Art. 40. De Testimoniis capitularibus, et conventualibus, ad executionem exmittendis.

Art. 41. Ne Capitula et Conventus, per se et pro se Fassionem celebrare possint.

Art. 42. De Expeditionibus, per Judices Regni ordinaros, Capitula et Conventus, erga Requisitoria anodo deinceps extradandis.

Art. 43. De Literis, etiam aliorum jura respicientibus, ex Locis credibilibus cum tota serie extradandis.

Art. 44. De Conventus S. Martini, s. montis Pannoniae, restauratione.

Art. 45. De Archivo Regni instituendo, et de aliorum Literis, ex Cameris regis et ex Conventu S. Martini sacri montis Pannoniae, ac ex Transylvania, rehadendis.

Art. 46. De Poena Larvatarum Personarum, et de praecautione; ne falsis Literis, legitimi Possessores evertantur; deque Proditione fraterni sanguinis.

Art. 47. Declaratio Art. 54. anni 1655. de Lucro, et Damno fratrum, sonantis.

Art. 48. De Sequestro, Dilapidatoribus imponendo.

Art. 49. Qualianam intelligi debeant propria acquisita, de quibus unusquisque liberam disponendi facultatem habet?

Art. 50. De Majoratu, et declaratione Art. 9. anni 1687.

Art. 51. De Causis respectu Cameralium Bonorum promovendis.

Art. 52. Articulus 54. anni 1715. confirmatur: et ad Damnificationes privatas inter partes extenditur.

Art. 53. De observando *Musjug*-ali Processu, et qualiter pro hactenus interventis debitis Mercatores agere possint?

Art. 54. Praetensiones contra Polonos, tum in facto debitorum, tum arestationum, aliorumque acquirendae.

Art. 55. De Residentia Praelatorum in Dioecibus et Beneficiis.

Art. 56. De Residentia Supremorum Comitum in Comitibus; et Restauratione Comitatum, Vice-Comitum, aliorumque Officialium conditione.

Art. 57. In facto dehonestationis poena declaratur.

Art. 58. De modo celebrationis Congregationis Comitatum; Violationisque earundem poena.

Art. 59. De poena Interceptoribus, Detentoribus, Suppressoribus et Violatoribus Literarum missilium, irroganda.

Art. 60. Declaratur Art. 101. anni 1715. in facto repetitionis Colonorum.

Art. 61. De Migratione Taxalistarum, et aliorum quorumcunque Ignobilium, limitanda.

Art. 62. De non translocandis per Dominos Terrestres ex uno Comitatu ad alium, Subditis.

Art. 63. De Perceptoribus Dominiorum, eorundemque restantiis per Dominos bonificandis, et eatenus Art. 37. anni 1647. renovazione.

Art. 64. Extranei, etiam Officiales, a facultatibus propriis, ad onera publica proportionate concurrant.

Art. 65. Ne Civitates L. ac R., non Montanae, ac privilegiata etiam R. Oppida, a communi onere eximantur.

Art. 66. De famulorum ignobilium Mercede moderanda, et initio servitii aequaliter inducendo.

Art. 67. De Portarum adjustatione, et Regni conscriptione.

Art. 68. De Pecuniae in Regno et Partibus eidem annexis, uniformi cursu et acceptatione.

Art. 69. De Presbyterorum graeci ritus filiis.

Art. 70. Filiorum Patriae, in bonis disciplinis educatio, et ut fundationes ac pia legata, quoquo modo neglecta, instaurentur, et non effectuat, effectuentur.

Art. 71. De Ecclesiis, Juribusque Ecclesiasticis, ne desolentur, invigilandum.

Art. 72. De Art. 40. anni 1681. quoad unum Magistrum Protonotarium, et Judices Tabulares, tam in Partibus Trans-Danubianis, quam et superioribus, observandi Modificatione.

Art. 73. De Loco, ubi Tolnensis et alii, quorum eadem esset ratio, Comitatus, Sedes judicarias celebrent; acta conservent, Jurisdictionem magistratualem exerceant; in Bonis Dominorum Terrestrium concedendo.

Art. 74. De appellationis foro, ad Comitatus, ex quibuscunque Oppidis privilegiatis, et Communitatibus, a quorum videlicet Foro, in sedem dominalem Via appellationis Causae hactenus deductae non fuissent, et de tollendis Ceharum abusibus.

Art. 75. Ne lignea Instrumenta, aliaeque res venales, Comaromii et alibi praecantur: neve Nobiles Regni, per Magistratus Locorum, vel Cehas aut Praesidiarios, quoquo modo turbentur.

Art. 76. De Excessuum, occasione Educillorum Regionum comitti solitorum, sublatione.

Art. 77. De interdicenda Austriacorum in Jurisdictionem Comi-

tatus Mosoniensis in violatione; Possessionumque Szinezdorff, ac aliarum, Jurisdictioni Comitatus Castrif-rei reapplicatione; nec non familiae Kisfaludi ac Compossessorum de Bucsú, negotio accomodando.

Art. 78. De Vinorum, in vicinas Provincias haereditarias, educatione.

Art. 79. De oppido Kálló, Familiae Kállai restituendo.

Art. 80. Pro obventione Salis, juxta Privilegia, habentibus consolandis, interceditur.

Art. 81. Instantia et Negotium Comitis Sigismundi Nyári, Familiarum item Amade et Kerekes, nec non Sándoriana, ac aliorum, humillime recommendantur, et pro restitutione Domus Thurzoniana Vienensis interceditur.

Art. 82. De Simonis condam Pek, et Martini Györy haeredom contentatione, supplicatur.

Art. 83. Ut Comitatus Bacsensis in Jurisdictione magistratuali non impediatur, et antiquae contributionales Restantiae non exequantur.

Art. 84. De Debitis, per nonnullos Comitatus Bodroghiensis Officiales, nomine universitatis contractis, per eosdem, qui sine scitu et consensu Comitatus contraxerunt, exsolvendis.

Art. 85. De Controversia, Valachorum Districtus Berettyó, et aliorum.

Art. 86. De confirmandis et observandis 23. 1687. et 125. 1715. annorum articulis, eorundemque extensione.

Art. 87. De banali auctoritate.

Art. 88. De restituendo et Regno reincorporando terreno, in quo Generalatus Varasdiensis illocatus fuerat; pluribusque Querelis ac Gravaminibus in Art. 113. anni 1715. comprehensis, complanandis et in futurum tollendis.

Art. 89. De celebratione Judiciorum octavialium Banalium.

Art. 90. De publicorum onerum Contumacibus, et refractariis supportatoribus; ad eadem compellendis.

Art. 91. De abrogandis Tricesimatorum abusibus, Legibusque eatenus etiam ad Arendatores extendendis.

Art. 92. De confirmandis Praerogativis Nobilium unius Sessionis, et Armalistarum.

Art. 93. Ut familia Erdödiana, in integrum jurium suorum reponatur.

Art. 94. De Nobilitate Trans- et Cis-Colapiana; qualiter illatas, et ne fors inferendas sibi per homines et Officiales cameraticos injurias, legitimo jure vindicare valeat?

Art. 95. De Civitatis Crisiensis Unione.

Art. 96. Ordo Crucigerorum Hospitalariorum cum rubea Stella, in Regnum Hungariae et Partes eidem annexas; una cum infrascriptis Ordinibus recipitur.

Art. 97. De Systemate Consilii Regii Ungarici.

Art. 98. De Consilii Regii Ungarici Cancellaria et Rationaria.

Art. 99. De Generali Regni Perceptore.

Art. 100. De Commissariatu.

Art. 101. De Consilii Regii Autoritate, MODOQUE, ea, quae a benigna Caes. Regiae Majestatis Resolutione dependerent; Suae Majestati representandi.

Art. 102. De activitate Consilii Regii in genere.

Art. 103. De Impopulatione Regni.

Art. 104. Ut Regnicolae, in rebus et negotiis Regnum Hungariae tangentibus, ad Legationes applicentur.

Art. 105. Parentibus aut Tutoribus in educandis et erudiendis Liberis, negligentioribus, ne ejusmodi Liberi delitescant; invigilandum; ac de Juventutis eruditione et accomodatione; attenuatarumque Familiarum sublevatione.

Art. 106. Ut Domus Regnicolarum, pro publicis necessitatibus, et signanter archivi conservatione, instituantur.

Art. 107. De Inprotocollatione seu Intabulatione in Comitatus et civitatibus observanda.

Art. 108. De Judiciis montanisticis, Legibus Regni conformandis.

Art. 109. De praecavendis Incendiis.

Art. 110. Contra Blasphemos in Deum, Beatissimam V. Mariam et Sanctos Dei, animadvertendum

Art. 111. Ut excessuosi Delitescentes coerceantur.

Art. 112. De Informationibus a Comitatus et Civitatibus per Consilium accipiendis.

Art. 113. De Salvis Conductibus, per Suam Majestatem Sacratissimam extradi solitis.

Art. 114. De cursu Postae ordinando.

Art. 115. De Oeconomia Regni publica.

Art. 116. Ut Regia Maj. Regnum tot bellorum calamitatibus attritum, quoad Institutum promovendorum publicorum, clementi Ope et Gratia consolari dignetur; et Commercia intra Regnum instituantur.

Art. 117. De diversi generis Mechanicis in Regnum inducendis.

Art. 118. De praecavenda Vinorum praestantiorum adulteratione.

Art. 119. De Quaestu Pecorum instituendo, et Quaestorum extraneorum in Regnum libera permissione.

Art. 120. De coercendis usurariis.

Art. 121. De ferri, ex aliis Provinciis in Regnum interdicenda inductione.

Art. 122. De Aquae-Ductibus instituendis.

Art. 123. Excellentissimi ac Illustrissimi Domini Sacri Rom. Imp. Comites, Thomas Gundaggerus, item Guido, nec non reliqui subinserti Domini a Stahremberg, in Hungaros cooptantur,

Art. 124. Exc. et Illustr. Dominus Franciscus Ferd. Kinsky, S. Rom. Imp. Comes de Chincz, in Hungarum recipitur.

Art. 125. Exc. et Illustr. D. S. Rom. Imp. Comes Claudius Florimundus a Merzi, et Illustr. D. Comites Joannes, Josephus et Franciscus Jörger, in Hungaros recipiuntur.

Art. 126. Illustr. D. Comes Joannes Jacobus a Lövenburg in Hungarum jam prius receptus, inarticulatur.

Art. 127. D. Baro Ernestus a Petrásch pariter in Hungarum recipitur.

Art. 128. D. Joannes Georgius de Managetta etc.

Art. 129. Domini Joannes Georgius ab Haruckern, et Joannes Wilhelmus Brockhausen, pariter in Hungaros recipiuntur.

Conclusio : Nos itaque demissa etc.

III.

Caroli VI. Imp. et Regis III. Decretum II. Anno Domini 1723. Posenii editum.

Praefatio : In qua Status et Ordines pro extensis per victricia Arma Regni finibus, immortalibusque in ipsos collatis Beneficiis, homagiali devotione gratias agunt : Et Diaetales Articulos Regia auctoritate confirmari supplicant.

Quam paterno, quamque sollicito, et simul clementissimo affectu Sua Sacratissima Majestas, in haereditarium hocce Regnum suum Hungariae, Partesque eidem annexas inclinata benignissime haberetur ; praecipuis quidem ex benignis Literis Regalibus, ad universos haereditarii Regni sui, Partiumque eidem annexarum Fideles Status et Ordines clementissime exaratis, profundissima homagialis fidelitatis suae devotione, et nunquam de cordibus eorundem exstinguenda erga Suam Majestatem Sacratissimam, et totam Ejus Augustam Domum Austriacam praeconcepta ingenui et subditalis amoris obligatione, in perpetuum recognoscerent ; et per universos Posterios suos fidelissime recognitum iri, quam maxime confiderent ; dum illico, ac per insperata, tum ab Oriente, tum etiam ab Occidente causata gravissima bella, et post felicem, totique orbi stupendum, contra immanes utriusque Hostis vires, armorum suorum progressum, stabilitamque optatam Pacem licuisset ; praetermissis aliis quibusvis, Sacrum Romanum Imperium, et Europaeam quietem tangentibus maximis curis, et sollicitudinibus, Paternum conatum suum, ad perennem Regni sui haereditarii securitatem, et dudum anhelatam Civium felicitatem convertere ; ac cum in finem, generalem pro 20. praeteriti Mensis Junii, Anni aequae praeterlapsi, in Liberam et Regiam Civitatem Poseniensem, Diaetam indicere ; et Altissima quoque, nunquam satis a Fidelibus Suae Majestatis Sacratissimae Statibus et Ordinibus Regni,

Partiumque eidem annexarum veneranda in Persona, eosdem clementissime consolari dignata fuisset:

§. 1. Ut inter tot et tantas Suae Majestatis Sacratissimae erga Fideles sibi Status et Ordines exhibitas gratias, iidem merito dubitavissent, quidnam ex innumeris Regno huic haereditario clementissime exhibitis Gratiis, totque de immanis, Cervicibus Eorundem a longissimo tempore incubantis Hostis, ad Stuporem Orbis Europaei reportatis Triumphis, pro gratiarum actionis scopo principaliter assummere convenisset.

§. 2. Sive enim intra biennium, raro Magnorum, et felicissimorum etiam Monarcharum exemplo numeratos de tam validis Hostibus Triumphos; seu gloriosis armis suis, antiquos limites verus, extensam Patriam perpendissent; non nisi immortalis digna memoria, in publicum Regni bonum exantlata Trophaea, unanimi applaudentium Regnicolarum voto testatum reddere cogebantur.

§. 3. Cumque pro tam immortalis Gloria, totque beneficiis, iidem Fideles Status et Ordines, nullo alio praeclariori gratitudinis signo, Suae Majestati Sacratissimae obnoxios sereddi posse arbitrabantur, quam si semet, ac Posteris suos universos, praepriis Suae Majestati Sacratissimae, Ejusdemque utriusque Sexus Successoribus, dein Augustae quoque Domus Suae Austriacae Posteris, conformitate immediate subsequentium Articulorum, in omne tempus devoverent, et humillime subjicerent; Deum Ter Optimum Maximum pro diuturno Suae Majestatis Sacratissimae, et praemissorum universorum Successorum perenni et felicissimo Gubernio, ardentibus votis suis demississime exoraturi.

§. 4. Ex quo vero ad plenam fidelium Civium, et Suae Sacratissimae Majestatis devotorum subditorum securam felicitatem, antiqua etiam Regni consuetudine et Patriis Legibus exigentibus, diaetale hoc remedium, Sua Majestas Sacratissima clementissime ordinare, et admittere dignata fuisset; ut proinde futuris quibusvis temporibus, ab omni confusione, et periculis, haereditarium hoc Suae Majestatis Sacratissimae Regnum praeservari; et non minus adversus omnem vim externam, quam quosvis etiam fatales internos Motus (ipsis Statibus et Ordinibus Regni, Partiumque eidem annexarum, plurimum damnosos) salutari, et diaetaliter stabilienda modalitate, in omnes eventuales casus, tutum et provisum reddi; ac per id, cum reliquis etiam Suae Majestatis Sacratissimae Regnis, et Provinciis haereditariis mutua cointelligentia, et unio, adeoque publica Reipublicae Christianae quies, pax constans, imperturbata tranquillitas, sub Pio, Justo, Forti, Felici Suae Majestatis, et Augustae Domus Austriacae clementissimo Gubernio in aevum perdurare; ac continua Augustae Domus in Regno, et Sacra Ejusdem Corona, utriusque Sexus, exoptata, et communi Regnicolarum voto proclamata, Suaeque

Sacratissimae Majestati prompte, et fideliter oblata successio, melius obfirmari valisset; et deinceps omnes, et quaelibet inconvenientiae praecaverentur; fidelesque Status et Ordines Regni, Partiumque eidem annexarum, in universis eorundem tam Diplomaticis, quam aliis quibusvis Juribus, Libertatibus, Privilegiis, Immunitatibus, antiquis Consuetudinibus, Praerogativis, et Legibus hactenus habitis, ac in praesenti quoque Diaeta conditis, et in futurum etiam diaetaliter condendis, permaneant, stabiliantur, et conserventur; eademque, et eadem, ab omnibus indispensabiliter observarentur; Jus et Justitia omnibus, et singulis, sancte, secundum Leges Patrias, hac etiam in Diaeta conditas, imperturbate administrarentur; benigne eum in finem ad fideles Status et Ordines Regni, Partiumque eidem annexarum clementissime facta Propositio, et Paterna Mens, ac intentio secundaretur; affecti Status et Ordines Regni, Partiumque eidem annexarum demississime supplicant;

§. 5. Ut infrascriptos Articulos, ex Gravaminibus et humillimis Statuum et Ordinum Postulatis, penes benignam Suae Majestatis Sacratissimae resolutionem erutos; unanimumque voto et Consensu (accedente benigna Ejusdem annuentia) conclusos, clementer acceptare; Regiaeque sua Authoritate ratificare, et confirmare; ac tam Ipsa benigne observare; quam per alios quoscunque observari facere dignetur.

Art. 1. Paternam sane, et clementissimam Sacratissimae Caesariae et Regiae Majestatis erga Status et Ordines Regni in praesenti Diaeta, felicissime, et in frequentissimo; vix aliquando viso numero congregatos propensionem, et ad permansionem, Eorundem, ac incrementum publici Status Regni Hungariae, Partiumque eidem annexarum, proque stabilienda in omnem casum, etiam contra vim externam, cum vicinis Regnis et Provinciis Haereditariis Unione, et conservanda domestica tranquillitate directam curam et sollicitudinem, ex benignis Ejusdem Sacratissimae Caesariae et Regiae Majestatis, ad Status et Ordines Regni, Partiumque eidem annexarum clementissime emanatis Literis Regalibus; ac novissime factis Propositionibus; devoto sane homagialis Fidelitatis Eorundem zelo, et constanti fervore humillime intelligentes; pro hoc erga Eosdem clementissime exhibito Paterni affectus Gratiarum singulari voto, quodve non obstantibus in adversum quibusvis gravissimis, Sacrum Romanum Imperium et Europaeam quietem tangentibus curis, et laboribus, in medium fidelium Statuum suorum semet conferre, et Eosdem in Altissima iisdem summe Veneranda Persona sua, paterne consolari, et primum ac ante omnia, nullaque praevia fidelium Statuum et Ordinum eatenus praemissa humillima Supplicatione, ex puro erga Eosdem paterno affectu, universos Status et Ordines Regni sui Haereditarii Hungariae Partiumque, Regnorum et Provinciarum eidem

annexarum, in omnibus tam Diplomaticis, quam aliis quibusvis Juribus, Libertatibus, Privilegiis, Immunitatibus, Consuetudinibus, Praerogativis et Legibus, hactenus concessis, et conditis, ac in praesenti Diacta, et in futurum etiam, Diactaliter condendis conservaturam offerre; et easdem, ac earundem singulas clementissime confirmare dignata fuisset; humillimas, et quam possunt, maximas Sacratissimae Caesareae ac Regiae Majestati ideo etiam gratias referunt.

§. 1. Quod Foemineum quoque Sexum Augustissimae Domus Suae Austriacae, usque ad Ejusdem, et ab Eodem Descendentium defectum, ad Regiam Hungariae Coronam, Partesque, Regna et Prvincias, ad eandem Sacram Coronam pertinentes, unanimi universorum Statuum et Ordinum Regni, Partiumque eidem annexarum libero voto proclamatum; et per solennem Eorundem Statuum et Ordinum ad Sacratissimam Caesaream et Regiam Majestatem, Viennam expeditam Deputationem vocatum;

§. 2. Et ejusmodi oblationem, tam pie, et clementer, gratoque animo acceptare, et fidelium Statuum, et Ordinum suorum piis, ac salutaribus votis, non tantum annuere dignata esset;

§. 3. Sed ejusmodi in Sacra Regni Hungariae Corona, et Partibus, Regnis et Provinciis eidem annexis Successionem, eodem, quo Masculorum Primogeniturae Ordine, secundum normam in reliquis Suae Majestatis Sacratissimae Regnis et Provinciis Haereditariis, in, et extra Germaniam sitis, jam per Eandem ordinatam, stabilitam, publicatam et acceptatam, inseparabiliter, habitaque in graduum aequalitate, ejusdem Lineae Praerogativae Masculorum ratione, dirigi, servari et custodiri vellet;

§. 4. Ita, ut illa, vel Masculus Ejusdem Haeres, qui, vel quae, praemissorum Augustae Domus Austriacae Regnorum et Provinciarum Haeres, juxta memoratam normam Primogeniturae, in Augusta Domino Austriaca receptam existet; eodem Successionis, pro his, et futuris quibuscunque casibus, Haereditario Jure, etiam pro infallibili Rege Hungariae, Partiumque, Regnorum, et Provinciarum eidem annexarum, aequè indivisibiliter intelligendarum, habeatur et coronetur.

IV.

Leopoldi II. Imp. et Reg. Decr. I. Posonii 1790/1 editum.

Praefatio: Quod Josephus II. Romanorum Imperator et haereditarius Hungariae, Partiumque annexarum Rex post fata Augustissimae condam Dominae Imperatricis et Reginae Apostolicae Mariae-Theresiae, Anno 1780. interventa ex ordine stabilitae Articulo 1. et 2. 1723.

Successionis Gubernacula Regni Hungariae, Partiumque annexarum, facta in antecessum solenni de observandis Legibus sponsione suscipiens, Anno recens evoluto 1790. se expleturum promiserat, et a cujus procurando Effectu, signanter Legalis Sui Inaugurationis susceptione, et Coronationis Diaetaeque celebratione eundem subsecuta Anno 1790. die 20. Februarii Mors impediverat, id statim cum Aditu Regiminis Augustissimus Dominus Leopoldus II. Romanorum Imperator et Rex Hungariae, ad quem Josepho II. sine mascula prole decedente ex memoratis 1. et 2. Articulis generalis Regni Diaetae Anno 1723. celebratae Haereditas et Successio in Regno Hungariae pertinebat, praestare coepit.

Nam nulla interposita mora, generalem Regni Diaetam pro Dominica secunda post Pentecosten, seu 6. Junii in Liberam, Regiam, ac Metropolitanam Civitatem Budensem indixit, ac Regimen suum (prout id in benignis suis Propositionibus declarare dignatus est) a fidei Legum de Regia Successione sonantium Custodia auspicaturus, primum et ante omnia Regiam Sui Inaugurationem ad Mentem positivaram praelibati Regni Hungariae Constitutionum instaurandam, Coronationem solenni Ritu peragendam, Diplomatische Elargitionem, et Juramenti in ea, qua a Majoribus suis dictum fuit, Forma depositionem, inter Regii sui Muneris Partes numeravit, id quoque benigne pollicitus, quod, quia officium Palatini in praelibato hoc Regno Hungariae vacaret, ac pro vacante dicto officio certos e medio fidelium suorum Statuum et Ordinum Candidatos denominabit, Electionique Eorundem proponet, riteque ac legitime electum in consueta Jurisdictione, et auctoritate secundum Tenorem legum Regni benignissime conservare dignabitur.

Cum autem Pertractatio objectorum Diaetalium diutius perduraret, Negotiis et Coronatione Imperiali avocatus, ut Desiderio Statuum et Ordinum Regni suae Majestatis Coronationem summo anhelantium satisficeret; translatis, Statibus et Ordinibus Regni hanc Regiam Voluntatem prompte obsecundantibus, in Liberam ac Regiam Civitatem Posoniensem Comitii, ipsa sua Majestas Caesareo-Regia in Persona comparuit, et Diaetae praefuit, Legibus de Creatione Palatini impletis, et Diplomate subscripto, ac edito, die 15. Novembris cum summa et incredibili omnium voluptate Coronam Regiam suscepit, et Juramentum quoque in ea, qua per Magnae Memoriae Genitricem suam, et Reginam Apostolicam Mariam Theresiam praestitum fuit, forma deposuit, atque ita solennem Inaugurationem Ritu Patrio inter faustissimas acclamationes et comprecationes peregit.

Fiducia et Devotio erga suam Majestatem Caesareo-Regiam, data Legibus ac Juribus securitate, excitata inde majus adhuc cepit Incrementum, quod reipsa, et dictis, et factis Benignitatis et Clementiae plenissimis id quod palam ad omnium Consolationem dicere dignata est, confirmaverit, se in Medium Statuum et Ordinum Regni, non veluti Regem ac

Dominum, sed veluti Patrem in Sinum Familiae venisse, quae tanto Principe, ac Populi Patre digna Declaratio nulla unquam Posterorum oblivione obliterabitur.

Qua Benignitate Status et Ordines ad Fiduciam, Venerationem, Amorem provocati, Suae Majestatis Commoda et Dignitatem cum felicitate publica, suaeque arctissimo Vinculo nexam agnoscentes, pro tuenda Regis, et Augustae Domus, Regnique dignitate universas Vires, et facultates impendere, atque ipsam Vitam ad praescriptum Legum consecrare separatos declararunt, Deum Immortalem comprecati, ut suam Majestatem, Augustamque Sobolem, diutissime incolumen servare, et promptam Voluntatem, Viresque potenti auxilio suo adjuvare dignetur, ut splendor Regni, Thronique sub Gubernatione, quam diuturnam esse exoptant, Suae Majestatis non tantum nullam Diminutionem patiat, sed magis in dies increseat, in quo omnibus adnitentur Viribus.

Solemnibus Coronationis peractis cum Diaetales Tractatus inter Suam Majestatem Caesareo-Regiam, fidelesque Status et Ordines ad finem perducti, atque ita Articuli communi Voto et Consensu, accedente benigno Majestatis Annuu conclusi sint; hos, ut sua Majestas clementer acceptare, et autoritate sua Regia ratificare, ac tam Ipsa benigne observare, quam per alios quoscumque observari facere dignetur, supplicant.

Art. 1. Serenissimo quondam Principe Domino Josepho hujus Nominis II. electo Romanorum Imperatore et haereditario Hungariae Rege de hac mortali Vita et temporaneo Regimine ad sempiternam Immortalitatem, ac aeternae Gloriam Coronam evocato, ex eoque, quod nullam superstitem Prolem masculam post se reliquerit, Serenissimo ac Potentissimo Domino D. Leopoldo II. Romanorum Imperatore, qua Eundem aetate immediate sequente germano et uterino Fratrem, adeoque juxta Successionis Ordinem libero Principis et Statuum Regni arbitrio in Art. 1. et 2. generalis Hungariae Dietae in Anno 1723. concluso stabilitum Eadem altifato Fratri suo in isto Hungariae Regno ac Partibus eidem annexis succedente, fascesque et Gubernacula Regni legitime suscipiente, fideles Status et Ordines praenotatorum Articulorum Contextus non immemores, pro Exigentia homagialis suae Fidei et Devotionis Eandem suam Majestatem Sacratissimam, qua legitimam ac haereditariam Regem et Dominum ipsorum clementissimum post extraditos benigno Diplomati suo insertos Articulos, depositumque secundum formulam subinsertam Juramentum, invocato Dei ter optimi maximi Auxilio, sacro Apostolici Hungariae Regni Diademate unanimes inter Applausus et faustissimas Acclamations ritu solenni coronarunt.

Art. 2. Fideles Status et Ordines Inclyti Regni Hungariae, et Partium annexarum ultro per suam Majestatem Regiam pro fausta Sui Coronatione ad Dietae convocati peroptime recordantur, qualiter vigore

Articulorum 1. 2. et 3. 1723. jus haereditariae Successionis in Regno Hungariae, Partibusque, Regnis et Provinciis eidem annexis in Sexum foemineum Augustae Domus Austriacae trauslatum fuerit, quodve erga semper occasione cujuslibet Inaugurationis ad praescriptum Legum suscipiendae praemittendam diplomaticorum Articulorum acceptationem, Juramentique depositionem Eum, quem juxta praestabilitum successionis Ordinem eadem successio respiciet, pro legitimo Suo Rege et Domino habituros, et coronaturos se declaraverint.

Cum itaque Sacra Caesarea Regia Majestas via legitimae et immediatae successionis Regimen Regni hujus suscepisset, ejusmodique Articulos acceptasset, et Juramentum in ea, qua per Augustam Genitricem Suam et Reginam Apostolicam Mariam Theresiam praestitum fuerat, forma deposuisset, ac diaetaliter faustissime coronata fuisset, Legesque Regni, ac Jura, Libertates et Privilegia antiqua se observaturam clementer spopondisset, visum est SS. et OO. Articulos Diplomaticos, seu ipsum sacrum Diploma, Juramentique Formulam Constitutionibus inseri, inscribique facere, cujus quidem tenor sequitur in hunc modum :

Nos Leopoldus II. Divina favente Clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus ; Germaniae, Hungariae, Bohemiae, etc. Rex Apostolicus, agnoscimus et memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis : Quod posteaquam ex inscrutabili Divini Numinis Judicio Serenissimum et Potentissimum olim Principem Dominum *J o s e p h u m* hujus Nominis II. electum Romanorum Imperatorem, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regem, Archiducem Austriae, Dominum germanum Fratrem nostrum felicis Recordationis desideratissimum Anno nunc labente, Mense Febuario de hoc mortali Vita et temporaneo Reginine ad sempiternam Immortalitatem ac aeternae Glorae Coronam evocari et transferri contigisset, ac ex eo, quod nullam superstitem masculam Prolem post se reliquisset, Nos, qua aliunde ex asse Haeres, et immediatus Successor in Regno Hungariae et Partibus eidem adnexis Vigore Art. 1. et 2. Diaetae Anno 1723. conclusae, legalem Successionem nostram declarantium et stabilientium legitime successissemus, ac ad mentem Legum Regni pro felici, eaque faustissimis Votis Deo ter optimo Maximo auxiliante instauranda Inauguratione nostra Fidelibus nostris universis Incltyti Regni nostri Hungariae et Partium eidem annexarum Statibus et OO. Conventum seu Diaetam intra idem Regnum Hungariae, utpote in Regiam Liberamque Civitatem nostram Budensem pro Dominica 2. post Pentecosten, seu die 6. Mensis Junii Anni modo labentis infrascripti indixissemus et promulgassemus, ac deinde pro fausta Nostri Coronatione Posonium transtulissemus, ad eandemque Nos etiam personaliter comparentes eidem praefuissemus, fideles nostri universi Domini Praelati, Barones, Magnates et Nobiles, caeterique Status et Ordines mentionati nostri Incltyti Regni Hungariae, Partiumque eidem annexarum ad praefatam Diae-

tam pleno et frequentissimo numero comparentes, praementionatarumque Diaetalium Constitutionum haud immemores pro exigentia eorundem debitam et homagiale[m] erga Nos, qua legitimam et haereditariam Regem suam ac Dominum Devotionem et Fidelem testati, desiderioque auspiciandae felicissimae Inaugurationis nostrae ducti, supplicaverunt Majestati Nostrae humillime et rogaverunt, ut inuentibus praecitatis Constitutionibus omnino ante adhuc faustissimam Coronationem nostram Nos infrascriptos Articulos, omniaque et singula in iisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes benigne acceptare, et autoritate nostra Regia approbare et confirmare, ac tam Nos ipsi benigne observare, quam per alios, quorum interest, firmiter observari facere dignemur; quorum quidem Articulorum Tenor sequitur in hunc modum:

P r i m o: Quod praeter ab antiquo deductam haereditariam Regiam successione[m], Coronationemque in reliquo universas et singulas communes istius Regni Hungariae, Partiumque eidem annexarum Libertates, Immunitates, Privilegia, Statuta, Communia Jura, Leges, et Consuetudines, a Divis quondam Hungariae Regibus, et gloriosissimae memoriae Praedecessoribus nostris, hactenus concessas et confirmatas, in futurumque concedendas, et per Nos confirmandas (ad quas et quae dicti Status et Ordines formulam quoque Juramenti ad initium Decretorum Serenissimi olim Principis Domini Ferdinandi I. gloriosae Reminiscentiae Antecessoris nostri positam, extensam, et reductam habent) exclusa tamen et semota Articuli Decreti Divi Andreae Regis II. de Anno 1222. Clausula incipiente: quod si vero nos, etc. usque ad verba: in perpetuum Facultatem, in omnibus suis Punctis, Articulis et Clausulis, prout super eorundem usu et intellectu (salva tamen semper quoad ea, quae per Art. 8. 1741. excepta sunt, ejusdem Legis Dispositione) Regio et communi Statuum Consensu diaetaliter conventum fuerit, firmiter et sancte observabimus, per aliosque omnes et singulos inviolabiliter observari faciemus.

S e c u n d o: Sacram Regni Coronam juxta veterem consuetudinem ipsorum Regnicolarum, Legesque Patrias per certas de eorum medio unanimiter sine discrimine Religionis ad hoc delectas et deputatas Personas saeculares in hoc Regno conservabimus.

T e r t i o: Hactenus recuperata et exopt Deo adjuvante recuperanda quaevis hujus Regni Partiumque ei annexarum Tenuta, et Partes ad mentem etiam juramentalis formulae praenotato Regno et eidem annexis Partibus de toto reincorporabimus.

Q u a r t o: Quod in Casu, quem Deus procul avertere velit, Defectus utriusque Sexus Archiducum Austriae, praepriis quidem ab aliefato Avo nostro Carolo VI., dein in hujus Defectu a Divo olim Josepho I., his quoque deficientibus ex Lumbis Divi olim Leopoldi I. Imperatorum et Regum Hungariae descendendum, juxta etiam dictamen praecitatorum 1. et 2. Articulorum praefatae Diaetae Anni 1723. Praerogativa

Regia e Electionis, Coronationisque antefatorum Statuum et Ordinum in pristinum Vigorem, Statumque redibit, et penes hoc Regnum Hungariae, et praedictas Partes, ejusdemque antiquam consuetudinem illibate remanebit.

Quinto: Ut premissum est, toties, quoties ejusmodi Inauguratio Regia intra ambitum saepefati Regni Hungariae, successivis temporibus Diaetaliter instauranda erit, toties Haeredes et Successores nostri futuri neocoronandi haereditarii Reges praemittendam habebunt praesentis Diplomaticae Assecurationis Acceptationem, deponendumque superinde Juramentum. Nos itaque praedicta universorum Statuum et Ordinum Regni Hungariae, et Partium eidem annexarum Instantia benigne admissa pro benigna animi nostri Propensione, ipsisque benigne gratificandi voluntate, praesertim universos Articulos, ac omnia et singula in iisdem contenta, rata, grata et accepta habentes, eisdem nostrum Consensum benevolum pariter, et Assensum praebuimus, et illos, ac quaevis in eis contenta clementer accepimus, approbavimus, ratificavimus, et confirmavimus; Promittentes et assecurantes Status et Ordines in Verbo Nostro Regio, quod praemissa omnia tam nos ipsi observabimus, quam per alios fideles subditos nostros, cujuscumque Status et Conditionis existant, observari faciemus, uti vigore hujus Diplomatis Nostri acceptamus, approbamus, ratificamus, et confirmamus atque promittimus: In cujus Fidem et Testimonium Litteras has manu propria subscripsimus, et Sigilli nostri Regii appensione muniri fecimus. Datum in Arce nostra Regia Posoniensi, Die 14. Mensis Novembris, Anno Domini 1790. Regnorum nostrorum Primo.

Juramenti autem Regii contextus talis erat:

Nos Leopoldus II. Dei Gratia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. Rex Apostolicus, Archidux Austriae etc. Qua praelibat Regni Hungariae et aliorum Regnorum ac Partium eidem annexarum Rex, juramus per Deum vivum, per ejus Sanctissimam Genitricem Virginem Mariam, ac omnes Sanctos; Quod Ecclesias Dei, Dominos Paucos, Barones, Magnates, Nobiles, Civitates Liberas, et omnes Regnicolas in suis Immunitatibus, et Libertatibus, Juribus, Legibus, Privilegiis, ac in antiquis bonis, et approbatis consuetudinibus conservabimus, omnibusque Justitiam faciemus; Serenissimi quondam Andreae Regis II. Decreta (exclusa tamen et semota Art. 31. ejusdem Decreti Clausula incipiente: quod si vero nos etc. usque ad verba: in perpetuum facultatem) observabimus; Fines Regni nostri Hungariae, et quae ad illud quocumque Jure, aut Titulo pertinent, non abalienabimus, nec minuemus, sed quoad poterimus, augebimus, et extendemus, omniaque illa faciemus, quaecumque pro Bono publico, Honore et incremento omnium Statuum, ac totius Regni nostri Hungariae juste facere poterimus; Sic nos Deus adjuvet, et omnes Sancti.

V e g e n .

